

Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie
RAMA 20

Historische grond

Opgravingen in en naast de synagoge in de Hofstraat in 2011 (11HFS)

*Peter Bitter
m.m.v.
Rob Roedema,
Henk van Haaster, Jan Klinkert en Sjaak Waterlander*

Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 20

Fotografie: Peter Bitter en Rob Roedema (tenzij anders vermeld)

Tekenwerk vondsten: Rob Roedema en Peter Bitter

Tekenwerk overige: Peter Bitter

ISBN/EAN: 978-90-820837-1-2

Uitgave van monumentenzorg en archeologie van de gemeente Alkmaar

© Copyright Gemeente Alkmaar 2013

Alle rechten worden voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Historische grond. Opgravingen in en naast de synagoge in de Hofstraat in 2011 (11HFS)

Peter Bitter

INHOUD:

1 Inleiding

2 Vraagstellingen van het onderzoek

3 De ondergrond

4 Hofstraat 15

5 Hofstraat 17

6 De synagoge

7 Vondstcomplexen en bijzondere vondsten

8 Samenvatting en conclusie

9 Literatuur

Bijlage 1: Spoorbeschrijvingen van de opgraving 11HFS

Bijlage 2: Vondstenlijst (*Peter Bitter en Rob Roedema*)

Bijlage 3: Dateringen van enkele aardewerktypen

Bijlage 4: Macroscopisch onderzoek van botanisch en dierlijk materiaal uit beerput 4G (11HFS11)

(*Sjaak Waterlander*)

Bijlage 5: Paleobotanisch onderzoek aan een venige laag in het centrum van Alkmaar (*Henk van Haaster*)

Bijlage 6: Archiefonderzoek naar transportakten van Hofstraat 15 en 17 (*Jan Klinkert*)

Summary

Catalogus van voorwerpen van keramiek en glas (*Peter Bitter en Rob Roedema*)

Afb.1 De synagoge begin 2011

1. Inleiding

Tijdens de restauratie en uitbreiding van de synagoge in de Hofstraat 15 is een bouwhistorisch en archeologisch onderzoek uitgevoerd.¹ Het pand Hofstraat 15 is van origine een woonhuis genaamd De Mosterdpot, dat in 1802 werd aangekocht door de Joodse gemeenschap die het in gebruik nam als synagoge. In de 19de eeuw maakte het oude huis plaats voor nieuwbouw. Na de Tweede Wereldoorlog werd het verruïneerde pand door de gedecimeerde Joodse gemeenschap verkocht aan de Baptistengemeente die er in 1952 haar kerk inrichtte. In 2009 ging het pand over naar de Stichting Van Alckmaer die de synagoge verhuurt aan de Stichting Alkmaarse Synagoge nadat het weer in de oude gedaante is hersteld (**afb.1**). In aansluiting op de restauratie werd aan de zuidkant een bijgebouw neergezet (Hofstraat 17). Architect was het bureau Klous en Brandjes bna uit Haarlem en hoofdaannemer was bouwbedrijf Kakes bv uit Zaandam, de graafmachine kwam van firma C.A. de Groot uit Alkmaar. Zowel bij de interne verbouwing als in de bouwput aan de zuidkant zijn in 2011 archeologische onderzoeken gedaan. Het graafwerk werd ernstig bemoeilijkt door de aanwezigheid van kelders en vloerfunderingen binnen de synagoge en op de binnenplaatsen erachter en ten zuiden ernaast door de aanwezigheid van een riool en waterleiding (**afb.2**). Inpandig zijn de resten in kleine werkputten vrijgelegd, maar niet verwijderd of verder verstoord. Op Hofstraat 17 is nieuwbouw gezet. Het werk was ingepast in de bouwwerkzaamheden en vond daardoor in enkele korte fasen plaats (**afb.3a-b**).

Afb.2a Opgravingen inpandig.

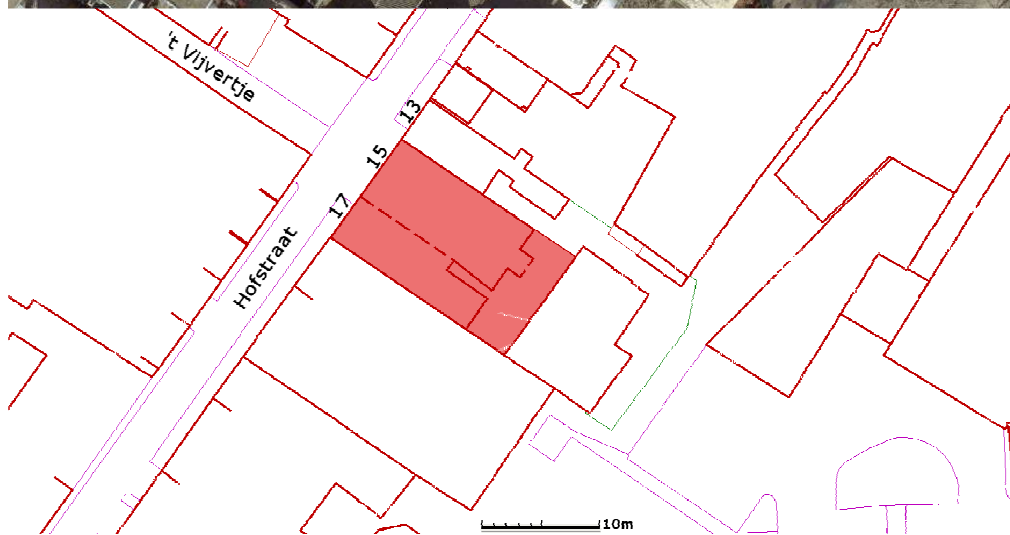
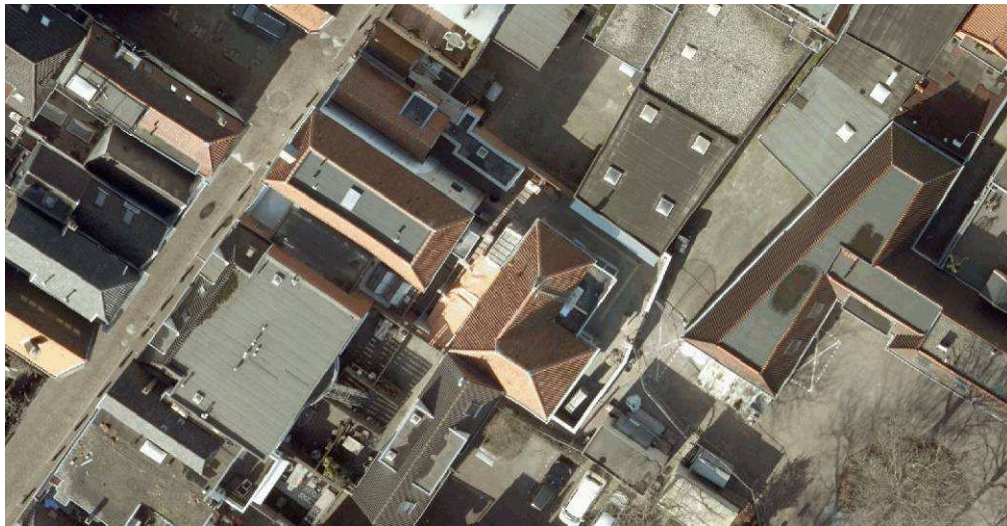
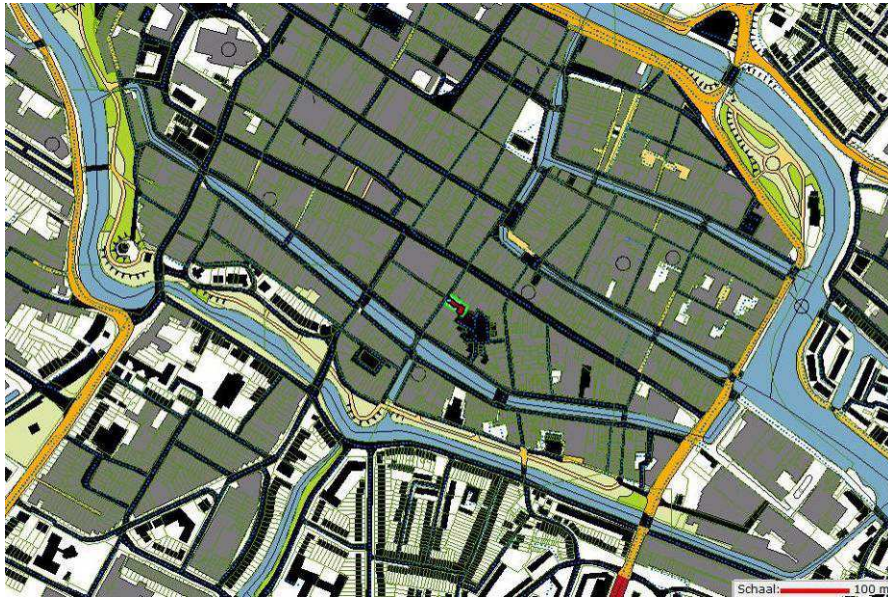
¹ De restauratie werd begeleid door gemeentelijk monumenteninspecteur Bram Berkenpas. Details over het bouwhistorisch onderzoek zijn gepubliceerd in Rozenendaal/Ralling/Van Baalen 2011.

Afb.2b Beerputonderzoek zonder graafmachine op een binnenplaats

Administratieve gegevens

Uitvoerende instantie:	Vakgroep Archeologie van de gemeente Alkmaar
Duur en tijdstip onderzoek:	19 en 27-31 januari, 9 februari, 6 en 27-29 april 2011
Locatie onderzoeksgebied:	Hofstraat 15 en 17
Landelijke X/Y coördinaten:	111763 / 515948
Onderzoeksmeldingsnummer:	45659
Beheer en plaats van deponering:	Archeologisch Centrum gemeente Alkmaar
Gemeentelijke onderzoekscode:	11HFS
Medewerkers van de opgraving:	Peter Bitter en Rob Roedema (veldleiding), Nancy de Jong-Lambregts en Sjaak Waterlander, Guus van den Berg (firma Argo archeologen), Marcel Corbié (vrijwilliger) en Kim Stuivenberg (stagiaire Saxion)
Rapportage:	Tekst en sporenanalyse Peter Bitter, vondsten determinatie Rob Roedema, met bijdragen van Henk van Haaster (ecologie Biax) en Jan Klinkert (archiefontoerzoek).

Afb.3a-c. Situatie van de onderzoekslocatie

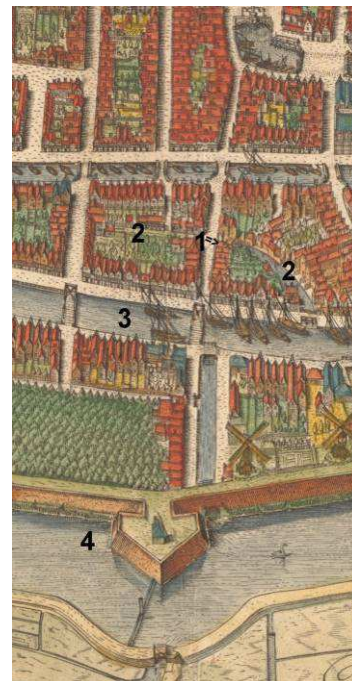
2. Vraagstellingen van het onderzoek²

De locatie bevindt zich net ten zuiden van de Vijversteeg, oorspronkelijk de Vijversloot, waarvan door eerder onderzoek bekend is dat het een 14de-eeuwse vestinggracht was.³ Deze vestgracht liep vanaf de Lindegracht parallel met de Laat en maakte ten oosten van de latere Hofstraat een zuidwaartse bocht zodat de vestingwerken het buitenwijkje van Het Nieuwland konden omvatten.

Ter plekke van de Hofstraat liep toen nog een waterloop (**afb.4**). Dit is de Die, welke door het Achtermeer en de Baangracht noordwaarts stroomde en ter hoogte van de Mientgracht samen te vloeien met het Zeglis om van daaruit verder noordwaarts te lopen als de Rekere. Het gedeelte tussen de Baangracht en Mientgracht zal wellicht al in de 14de eeuw zijn gedempt. In 1997 werden op de oosthoek Hofstraat-Laai resten opgegraven van een houten huis, waarvan de bouw dendrochronologisch rond 1360 kon worden gedateerd. Mogelijk was het water toen pas gedempt.

Bij de vernieuwing van de vestingwerken tussen 1528 en 1550 kwam het terrein binnen de vesten door de aanleg van de Oudegracht, maar op de kaart van Jacob van Deventer uit ca.1561 is te zien dat het eerst nog onbebouwd bleef (**afb.5**). De Oudegracht werd in 1536 gegraven om de kronkels van de Vijversloot af te steken. Daarbij werd het buitenwijkje gesplitst in een deel binnen en een deel buiten de vesten: Groot en Klein Nieuwland.

In 1573 werd alweer een nieuwe vestgracht met omwalling aangelegd, de Nieuwlandersingel. Nadat Alkmaar in dat jaar de Spaanse belegeraars had afgeslagen, kreeg de stad een grote toestroom van immigranten te verwerken. De lege gebieden binnen de nieuwe vesting werden vervolgens al snel volgebouwd. Daarbij werd de Vijversloot tussen de Ridderstraat en Hofstraat gedempt, maar andere delen van de gracht bleven tot in de 19de eeuw nog open. Rond 1575-1585 werden de terreinen tussen de Laat, Oudegracht en Nieuwlandersingel ontwikkeld als stadswijken. Vanaf de Laat werden enkele nieuwe zijstraten aangelegd, waaronder de Hofstraat. Het resultaat van dit alles is te zien op de kaart van Cornelis Drebbel uit 1597 (**afb.6**).

Afb.4-6 Alkmaar rond 1300 (tekening auteur), in 1561 (kaart Jacob van Deventer) en 1597 (Cornelis Drebbel). Rode stip en 1 Hofstraat 15-17, 2 't Vijvertje, 3 Oudegracht, 4 Nieuwlandersingel (5 Rijks Archief Noord-Holland; 6 Regionaal Archief Alkmaar)

² Zie ook Bitter 2009 Gemeentelijke Onderzoeksagenda.

³ Zie De Jong-Lambregts 2007 (05ODG).

Afb.7 Portret door C. van Sichem, 1631

Het perceel van De Mosterdpot werd in 1580 gekocht en bebouwd door een zekere Jacob Jansz Dremmel.⁴ Zijn zoon Cornelis Drebbel (ca.1572-1633), die de familienaam iets anders spelde, woonde als kind in dit huis tot in 1592 (afb.7). In dat jaar ging hij in de leer bij befaamde graveur, schilder, uitgever en humanist Hendrik Goltzius in Haarlem. Drie jaar later huwde hij diens zuster Sophia en het paar vestigde zich in Alkmaar in een huis aan het einde van de Doelenstraat. Drebbel was een magistraal graveur, zoals o.a. te zien is aan zijn kaart van Alkmaar uit 1597, maar zijn passie lag in natuurwetenschappelijk onderzoek, waarover hij publiceerde, en in het uitdenken van technische snufjes, waarvoor hij octrooien verwierf. Het gezin ging eind 1604 naar Engeland, waar hij als geleerde was benoemd aan het koninklijk hof. Hier hield hij zich bezig met allerlei experimenten en uitvindingen zoals een verrekijker, een microscoop, bewegende beelden, vuurwerk, een camera obscura en de eerste duikboot ter wereld, waarmee ook echt onder water is gevaren in de Theems. Na een intermezzo aan het keizerlijk hof in Praag in 1610, keerde het gezin in 1612 terug naar Engeland. In dat jaar gaf hij opdracht aan zijn neef in Alkmaar om het ouderlijk huis aan de Hofstraat te verkopen. Inmiddels was het huis sinds het overlijden van zijn vader en moeder Hillegont Jansdr al jaren lang bewoond door familieleden of door niet verder bij naam bekende huurders.

Belangrijke onderzoeksvragen zijn er betreffende de locatie, aanleg en demping van de waterlopen van de Die en de Vijversloot en de ontwikkeling van de bebouwing vanaf 1580. De ontwikkeling van huizen en huisraad is normaliter al een standaardonderwerp van onderzoek, maar hier spitste zich dat nog toe op de jeugd jaren van deze wereldberoemde Alkmaarder. De opgraving leverde verder nog informatie op over de bouwgeschiedenis van de synagoge.

De sporen zijn gecodeerd door een lettercode gecombineerd met de periode waarin het betreffende spoor is gevormd. Indien de periode onduidelijk is, worden beide mogelijke perioden gehanteerd met een scheidingsteken. Voorbeeld: spoor 3/4C is te dateren tussen circa 1600 en 1650, dus uit periode 3 of periode 4.

Er zijn de volgende perioden onderscheiden:

Periode 6: circa 1802 – 1883

Periode 5: circa 1700 – 1802

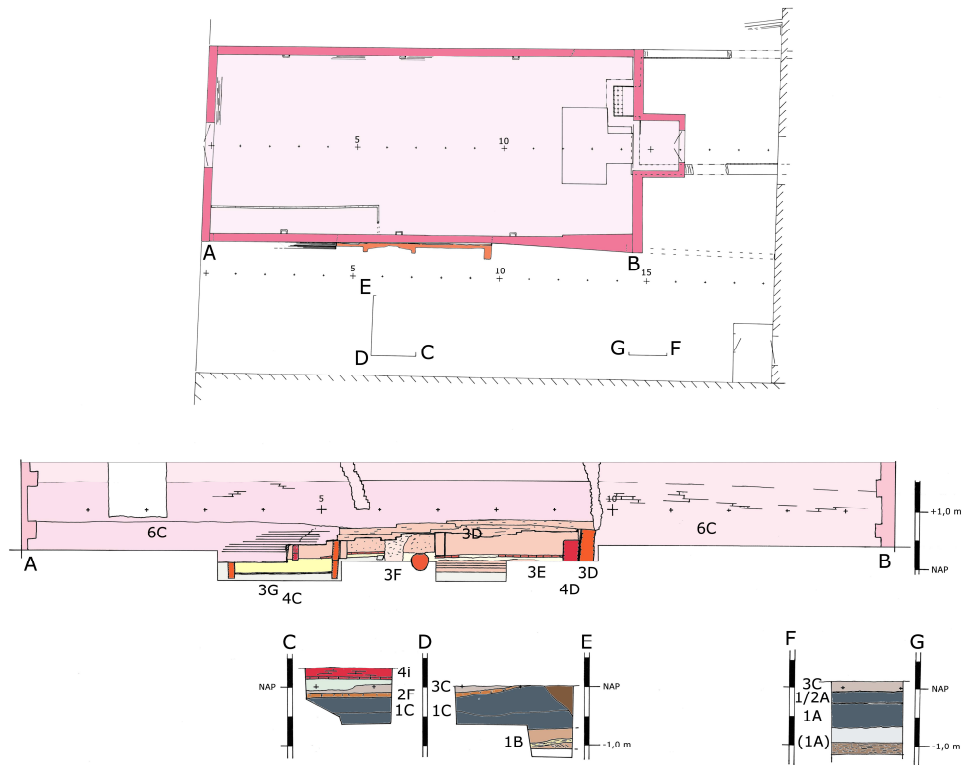
Periode 4: circa 1625 – 1700

Periode 3: circa 1600 – 1625

Periode 2: circa 1580 – 1600

Periode 1: circa 1375 / 1425

⁴ Roozendaal/Ralling/Van Baalen 2011, 104.

Afb.8 Profielen en deel van zuidgevel van de synagoge

Afb.9-11 Aanleg van profiel F-G, monster van venige laag 1B; randfragment van steengoed met engobe en zoutglazuur uit Langerwehe uit laag 1A (11HFS108)

Afb. 12-14 Profiel D-E en spoor 1D

3. De ondergrond

Onder Hofstraat 17 zijn twee diepere 'kijkaten' gemaakt om de bodemopbouw te bestuderen - binnen de synagoge kon natuurlijk niet diep worden gegraven. De bodemopbouw is in de beide profielen niet geheel hetzelfde (**afb.8**).

In het oostelijke profiel, op 14,5 tot 15,8 meter van de straat, liggen er op het natuurlijke schelpzand, op 1,15 m-NAP, een laag van 20 cm veengruis met daarop een laag van 25 cm schoon grijs zand met vergruisd schelpmateriaal erin. Het is onduidelijk of dit natuurlijke afzettingen zijn of opgebrachte grond (**afb.9-11**). Hierop, vanaf 0,70 m-NAP, ligt een ophogingspakket (**spoor 1A**) van donkerbruine tot zwarte humeuze klei met daarop een oud oppervlak op 0,26 m-NAP. Er komt wat aardewerk uit dat globaal rond 1350/1450 is te dateren.

Een zwarte zandlaag (**1/2A**) daarop heeft een loopvlak op 0,06 m-NAP. Er komt onder andere een fragment uit van een rood aardewerken grape (type r-gra-8) met donkerbruin loodglazuur met mangaan, dat pas in de tweede helft van de 15de eeuw is te dateren. De ophoging 1/2A zal zijn aangelegd in deze tijd, of pas later, bijvoorbeeld rond 1580.

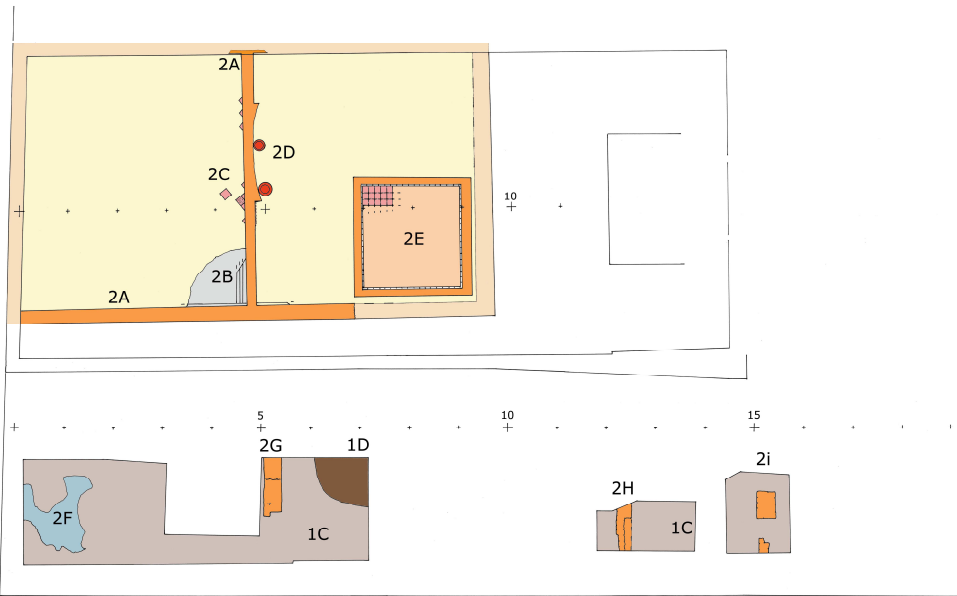
Het beeld is geheel anders in het westelijke profiel, tussen 5,8 en 7,2 meter vanaf de straat (**afb.12-14**). Onderin is een aanplemping of demping van het terrein (**1B**) gedaan met eerst grote kluiten humus/veengrond, dan een dikke rietmat erop en dan een laagje humeuze grond, een lichtbruine 'chocoladepasta-achtige' substantie dat voor nadere bepaling is bemonsterd. Het blijkt waarschijnlijk te gaan om opgebaggerd venig slik zoals wordt aangetroffen in slootbodems (zie bijlage 5). Vanaf 0,75 m-NAP is opgehoogd met donkergrijze/zwarte klei en zand (**1C**) waaruit laat-14de- of 15de-eeuws aardewerk komt, met een loopvlak op 0,18 m-NAP – dit lijkt veel op de bovenste laag van 1A.

Door deze ophoging heen is een zeer diepe kuil gegraven (**1D**), onderin gevuld met fijn vergruisd geoxideerd veen, bovenin met zwarte klei. Onderuit kwamen onder andere twee complete potten te voorschijn (zie **cat.1-2**): een rood aardewerken grape (type r-gra-20) en een kan van Siegburg steengoed voorzien van ijzerengobe (s2-kan-53). Deze vondsten zijn te dateren rond 1375/1425, en daarmee ook de kuil en de onderliggende ophogingen. De functie van de kuil, die slechts voor een deel werd aangesneden in de kleine werkput, blijft onduidelijk. Mogelijk was het de insteek van een waterput.

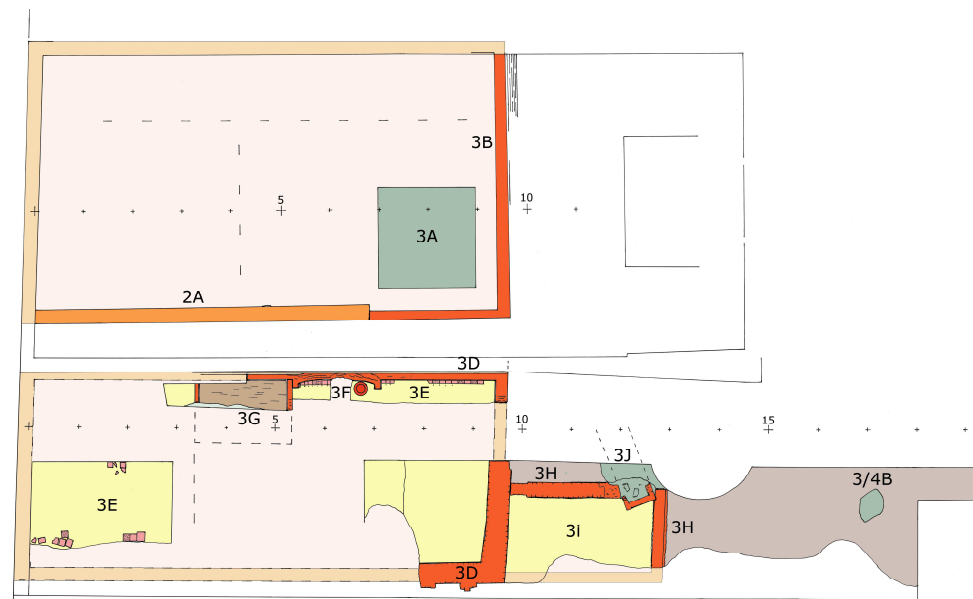
Het verschil in de onderste lagen 1A en 1B kan toeval zijn – een aanplemping met verschillende partijen grond. Het is echter ook denkbaar dat er werkzaamheden zijn uitgevoerd aan de oever van het water ter plekke van de Hofstraat (de Die), of mogelijk was het water breder en is 1B een gedeeltelijke demping. De kleinschaligheid van de waarnemingen bezorgt ons derhalve meer vragen dan antwoorden...

Onder Hofstraat 15 waren er geen mogelijkheden voor onderzoek naar de ondergrond. Wel werd in de ophoging rond de funderingen materiaal verzameld, maar het is vaak onduidelijk of deze vlakvondsten uit een opgebrachte laag komen of juist uit een ingraving van later tijd. Uit de noordoosthoek van het terrein kwam een aantal vondsten van pottenbakkersafval (V7): dakpanfragmenten en leisteenfragmenten bedekt met loodglazuur door gebruik als proen, bakstenen met glazuur erop mogelijk van de ovenvloer en wat rood aardewerken misbaksels, globaal dateerbaar in de tweede helft 16de eeuw. In die tijd waren er in de directe omgeving drie pottenbakkerijen ten noorden van de Vijversloot, namelijk in een huis dat rond 1580 is gesloopt voor de doorbraak van de Hofstraat, in Laet 125 en in Laet 121.⁵

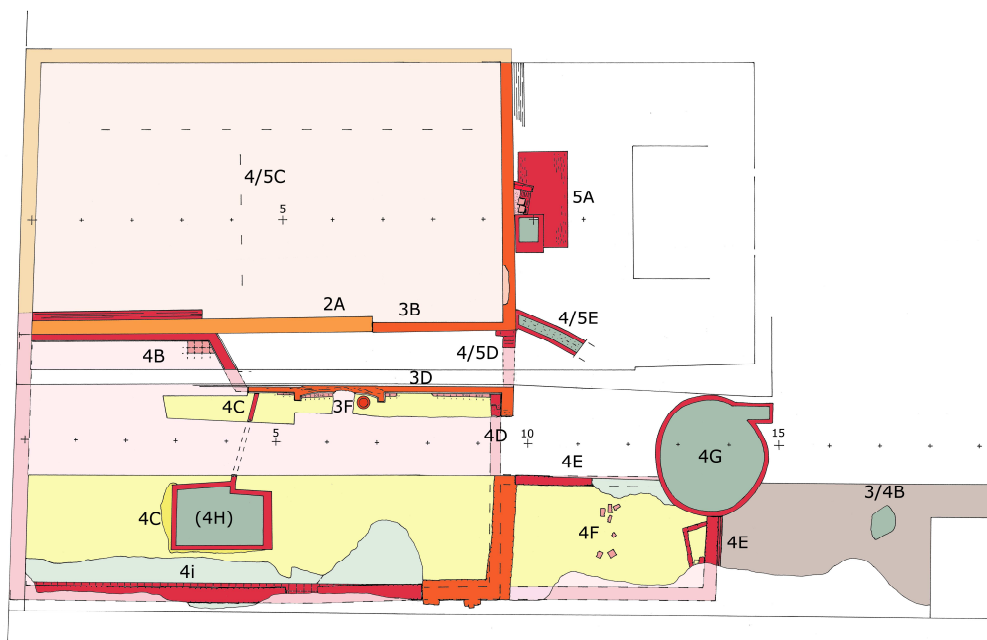
⁵ Bitter/ Roedema 2013 (09LAA) in voorbereiding.

Afb.15a Sporen uit perioden 1 en 2. Muurwerk is oranje, gereconstrueerde delen bleekoranje. Het noorden is boven. Schaal ca. 1:150. Tekening P. Bitter

Afb.15b Sporen uit periode 3. Muurwerk is oranje en lichtrood, gereconstrueerde delen bleekoranje. Het noorden is boven. Schaal ca. 1:150. Tekening P. Bitter

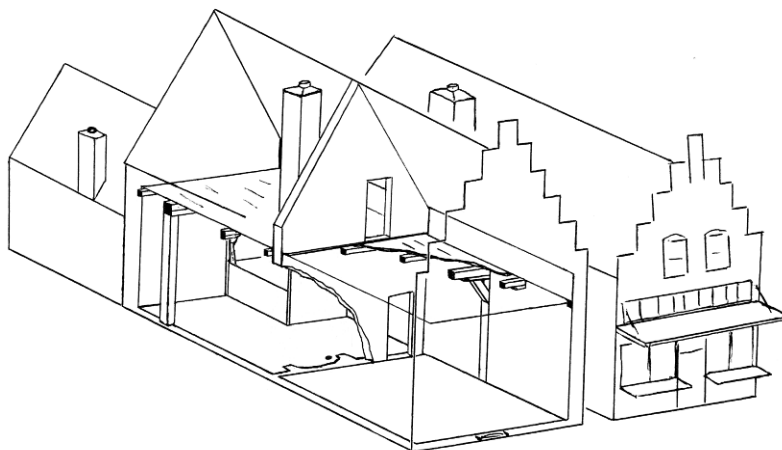
Afb. 15c Sporen uit perioden 4 en 5. Muurwerk is oranje, lichtrood en dieprood, gereconstrueerde delen bleekoranje en bleekrood. Het noorden is boven. Schaal ca. 1:150. Tekening P. Bitter

4. Hofstraat 15

Bij de eerste vermelding van dit pand in 1612 wordt het al omschreven als het huis 'daer de Mosterdpot uijthangt' (archiefonderzoek zie bijlage 6). De naam, toen op een uithangbord aan de gevel uitgestoken, zou tot begin 19de eeuw in gebruik blijven. Het pand werd in de 19de eeuw vervangen door de huidige synagoge.

Onder de vloer van de synagoge kwamen de funderingen (**2A**) te voorschijn van een laat-16de-eeuws huis, slechts 9,8 bij 5,5 meter groot (**afb.15a, 16-22**). Dit bescheiden woonhuisje had een voorkamer en een achterkamer met haard. In de voorkamer lagen nog resten van een vloer van diagonaal gelegde geel en groen geglazuurde plavuizen (**2C**). Hieronder bleek nog een oudere kleivloer (**2B**) aanwezig. In de achterkamer was tegen de tussenmuur een schouw met holle achterwand (**2D**) gemaakt met twee ingegraven asptotten. Ook de achterkamer zal met plavuizen zijn belegd - tegen de muur was nog een afdruk te zien van dit vloerniveau (0.29 m+NAP). Aan de zuidzijde van de haard bevond zich een rood aardewerken aspot (type r-pot-3: zie **cat.3**) compleet met een plavuis met gat. Vlak bij het midden van de haard werd een tweede ingegraven aspot gevonden, een grote rood aardewerken grape met tuit (type r-gra-66: zie **cat.4**).

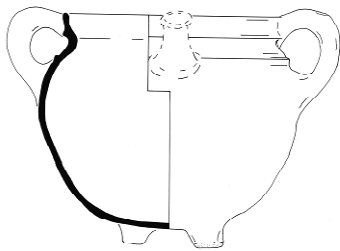
De haard was enigszins ten noorden van de middellijn van het huis gelegen. Een vastgemetseld plavuisje pal naast de haard aan de zuidzijde doet vermoeden dat ten zuiden van de haard zich een doorgang heeft bevonden.

Afb. 16 Reconstructie van Hofstraat 15 omstreeks 1600. Tekening P. Bitter

Afb. 17a-b Resten van plavuizenvloer 2C in het voorhuis van Hofstraat 15, diagonaal gelegd met gebruik van in vorm gemaakte driehoekige plavuizen

Afb. 18, 19a-b, 20 Resten van de linker- en rechterkant van schouw 2D, met in de linkerhoek een rood aardewerken aspot (11HFS5) en middenin een rood aardewerken grape als aspot (11HFS8)

Afb.21-22 Bedsteekelder 2 van achteren gezien. Uit de demping met bagger komen tegelfragmenten uit de eerste bouwfase (11HFS1)

Afb.23 Uit de demping van de bedsteekelder (3A) afkomstig fragment van een steengoed kan met een in 1603 of 1605 gedateerd medaillon (11HFS1)

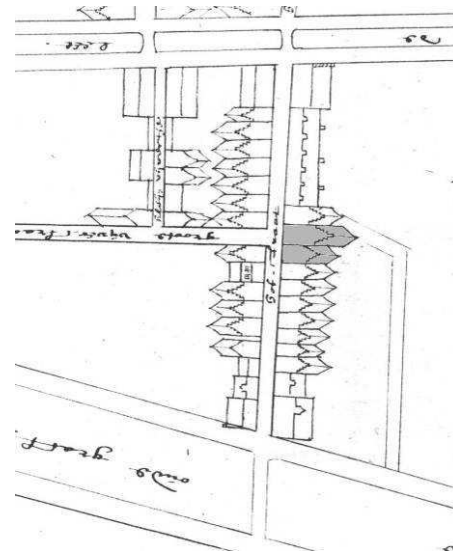
In de zuidoosthoek van de achterkamer werd een ondiepe vierkante kelder (**2E**) ontdekt, afgewerkt met rood en donkerbruin geglazuurde plavuizen in dambordpatroon, waarschijnlijk onder een bedstede. In een later spoor (**3A**) zijn twee fragmenten gevonden van wandtegels met polychroom beschilderde tinglazuur (**afb.21**), die eind 16de eeuw ergens in huis waren toegepast. Een ervan toont een dier in een geel kwadraat en lichtblauwe horizontale vegen in de achtergrond, met blauwe palmetmotieven als hoekornamenten, de andere een stukje groene ondergrond.⁶ De tegels zijn allebei wat verlopen en ze waren dus niet van de hoogste kwaliteit.

Naderhand is het pand vervangen door nieuwbouw (**afb.15b, 23-24**). Hiervan is in de opgraving de nieuwe achtergevel (**3B**) aangetroffen. De bedsteekelder werd toen opgevuld met slib en huisafval (**3A**). In de kap van de synagoge zijn 7 hergebruikte eiken balken gevonden, die afkomstig zullen zijn van het huis dat er in de 19de eeuw nog stond. De balken zijn in de 19de eeuw verlengd om de breedte van de synagoge te kunnen overspannen. Dankzij specialistisch houtonderzoek door dendrochronologen is de

⁶ Vondstnummer 11HFS1 (spoor 3A). Maat niet te bepalen, dikte 2 cm, rose baksel. Identieke tegels komen uit verschillende delen van het land, bijvoorbeeld Middelburg (Pluis 1998, 115 nr.65, ca. 1580-1600 en p.409 A.04.07.01; een exemplaar zonder vindplaats op p.401 A.04.01.02, ca.1600-1625) en Harlingen (Gierveld en Pluis 2005, 157-158, productieafval uit Harlingen circa 1620). Een tegel met jaartal 1609 bij Korf 1964 afb.69 (volgens hem is dit type tegel pas rond 1600 ontstaan - Korf 1964, 60).

kapdatum van vier van de gebruikte bomen bepaald: drie op 1579, 1592 en 1602, elk met een onzekerheidsmarge van 6 jaar, en de vierde bleek gekapt in herfst of winter 1588. Het hout was afkomstig uit verschillende regio's van Duitsland en zuid-Zweden en kan jaren in opslag zijn geweest voordat het werd toegepast.⁷ Deze bouwfase moet derhalve na 1596 zijn gerealiseerd. De demping van het bedsteekeldertje, met als jongste vondst een gedateerde scherf uit 1603 of 1605, zal ermee verband houden. Mogelijk dateert de herbouw **3B** van kort na 1612, nadat Drebber het huis had verkocht. Hofstraat 15 werd in 1612 verkocht voor f.1300, een gemiddeld bedrag voor een modaal huisje. Twee jaar later was het in waarde gestegen, toen bij de volgende verkoop f.1700 werd betaald. Wellicht hangt deze waardevermeerdering met de nieuwbouw samen. Bij deze bouwactiviteit zal een inpandige gang gemaakt zijn langs de noordzijde van het huis. Deze wordt vermeld in een verkoopakte in 1684 (zie bijlage 5). We zijn helaas in de opgraving geen sporen meer tegengekomen van de binnenmuren van deze en volgende bouwfasen.

Op enig moment is aan de zuidkant de steeg overbouwd. Het voorste deel aan de straat is als een soort aanbouwtje (**4B**) bij het buurpand ten zuiden gevoegd, maar wat er met het achterste deel van de steeg gebeurde, behalve een dichtzetting (**4/5D**) aan de achterzijde, is niet duidelijk.

Afb.24 Muurwerk 4B in de voormalige steeg, met enige moeite opgegraven tussen ander muurwerk
Afb.25 Uitsnede uit anonieme gevelkaart, ca. 1670. Hofstraat 15-17 donkergrijs (Reg. Archief Alkmaar)

Het was een redelijk groot huis. Het pand ging, ondanks de gestage waardedaling van het onroerend goed gedurende de 17de en 18de eeuw, steeds voor vrij hoge prijzen van de hand (zie bijlage 6). In de verpondingen van 1730 wordt het aangeslagen voor een huurwaarde van f.120 – het huis hoorde daarmee tot de 13% duurste huizen van de stad.⁸

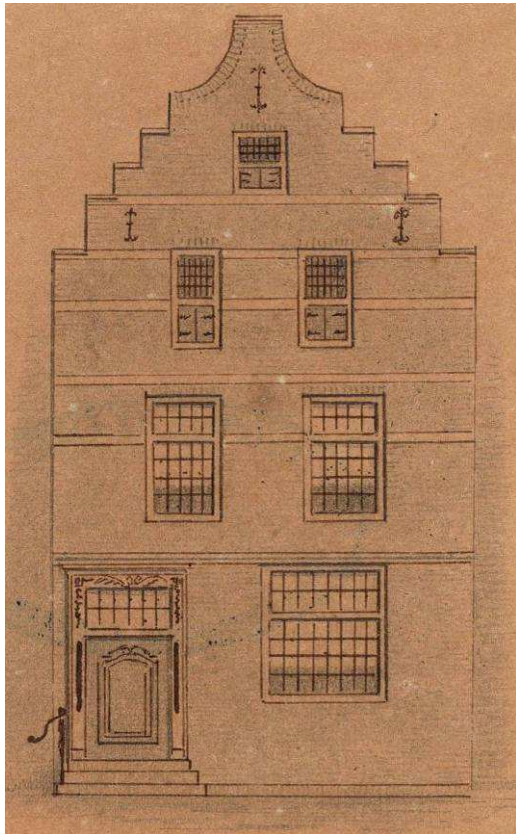
Op een anonieme kaart van gevels in de binnenstad uit circa 1660/1673 was het pand het hoogste van de straat, voorzien van een trapgevel (**afb.25**). In een boedelinventaris van Hofstraat 15 uit 1730 wordt beneden een reeks van vertrekken beschreven: het voorhuis, de zijkamer, de gang, de kamer, een ruim vertrek aan het einde van de gang (met onder meer een flinke porseleincollectie), de achterkamer, de keuken en het achterkeukentje over het erf. Het pand had geen verdieping maar alleen zolders. Kennelijk was het huis sinds de vroege 17de eeuw aan de achterzijde fors vergroot. Dergelijke verbouwingen komen normaliter tot uitdrukking in de verkoopprijzen, maar de flinke schommelingen in de transportakten na 1614 (f.1700) en 1618 (f.1575) zijn toch moeilijk te verklaren: 1676 (f.1100 voor het halve pand), 1677 (f.1600 voor het hele pand), 1684 (f.1400), 1695 (f.2800) en 1713 (f.1135). Dit zijn de prijzen voor een kapitaal woonhuis.

Van 1713 tot 1730 werd het bewoond door een welgestelde eigenaar, Jan Bijwaard. Deze liet na zijn overlijden in 1730 aan zijn erfgenamen na: 3 huizen in Alkmaar, een boerderij in de Zijpe met een paar weilanden, tegoeden van uitstaande leningen ter waarde van 7.462 gulden, in huis 2.974 gulden aan contant geld, plus een flinke collectie goud en zilvergoed en huisraad, tegenover nog uitstaande schulden van 989 gulden.⁹ Zijn erfgenamen verkochten De Mosterdpot aan mr. Jacob van Veen, een vooraanstaande regent, die er in 1744 ook blijkt te wonen. Zijn weduwe verkocht het huis in 1753.

⁷ Roozendaal/Ralling/Van Baalen 2011.

⁸ Bitter 2009 'Toying' tabel 1.

⁹ Dekker 1988, 391 en 395.

Afb.26 De Mosterdpot in 1835, twintig jaar later getekend door C.W.Bruinvis (Regionaal Archief Alkmaar)

Afb.27-28 Waterkelder 5A, met hardplaats van achterhuis; afvoergoot 4/5E (beide vanuit het noorden)

Op een tekening van het huis in de gedaante van 1835, 20 jaar later gemaakt door C.W. Bruinvis (afb.26), zien we nog steeds een bakstenen pui met horizontale natuursteenbanden en een trapgevel in de bouwstijl van de Hollandse Renaissance, uit de eerste helft van de 17de eeuw. De gevelbekroning lijkt een reparatie. Er is een deftige 18de-eeuwse ingang aan de linkerkant, met rechts een zijkamer met een schuifraam. Daarboven is er een verdieping met twee soortgelijke schuiframen. De zolder en vloering hebben nog ouderwetse halve kruiskozijsen. Kennelijk is de verdieping op de tekening van 1835 er pas na 1730 ingevoegd door het aanbrengen van een tussenvloer in het hoge voorhuis, waarvoor de onderpui moest worden aangepast.

In de opgraving werd van de achterste vertrekken van dit pand weinig meer terug gevonden, als gevolg van latere bouwactiviteiten (afb.15c, 27-28). Midden achter de achtergevel bevond zich een waterkelder (5A), waar bovenop een hardvloertje werd gevonden, het enige spoor van een achtervertrek. Een goot met onbestemde datering (4/5E) liep vanuit de zuidoosthoek van het huis schuin achterwaarts.

5. Hofstraat 17

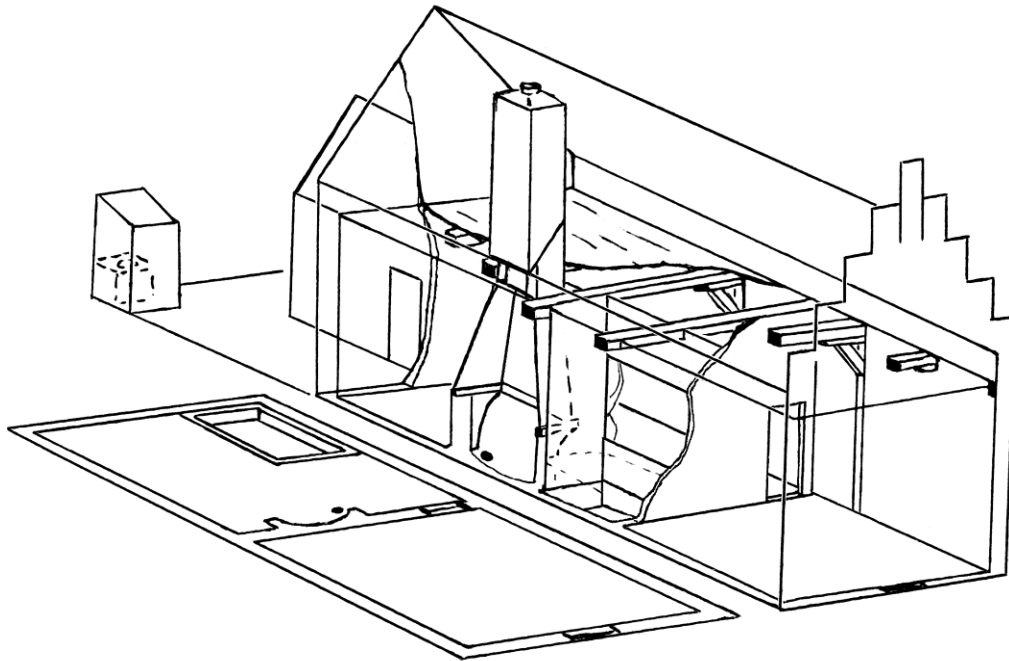
Bij Hofstraat 17 zal rond 1580 ook een huis zijn gebouwd (**afb.15a, 29a-b**). Het werd in 1592 door de weduwe van Jacob Dremmel verkocht. Er lag van origine een steeg langs de zuidkant, maar dit is in de 19de eeuw bij het buurpand ten zuiden gevoegd. Van het oudste pand werden slechts enkele sporen aangetroffen: een kleivloer rustend op veenplaggen (**2F**) en drie gedeelten van baksteenfunderingen parallel aan de straat (**2G, 2H, 2I**). Twee hiervan (2G en 2I) waren verzwaard tot een soort poer, wellicht voor de muurstijlen van een houtskelet. Het lijkt aannemelijk dat het pand tot aan de straat doorliep. In een van de funderingen (**2H**) vonden we een viertal bijzonder gevormde bakstenen (**afb.30a-b**). Het zijn gotische profielstenen met drie ribben voor een ribgewelf. De maximale maten zijn 21 cm breed, 29 cm lang en 7 cm dik. Dergelijke stenen verwacht men in een gotische gebouw met een gewelf, zoals een poortgebouw, een kapel of iets dergelijks. Bij de uitleg van de vestingwerken in 1573 was de Nieuwlanderpoort uit circa 1536 afgebroken – zouden ze wellicht hieruit afkomstig zijn?

Afb. 29a-b De funderingen 2G en 2i tijdens het onderzoek

Afb.30a-b Gebakken voorgevormde gotische muurschalken, uit fundering 2H (11HFS110 en 111)

Afb.31 Hofstraat 17 omstreeks 1600 met ernaast de plattegrond van Hofstraat 15. Tekening P. Bitter

Afb.32a-b De 17de-eeuwse huisresten van Hofstraat 17 van bovenaf uit het westen; resten van de achterkeuken vanuit het oosten

Hiervoor in de plaats verrees begin 17de eeuw een pandje (**3D**) van 4,5 bij 9 meter met een smalle aangebouwde achterkeuken (**3H**) erachter (**afb.15b,31-37**). Uit de zandlaag (**3C**) waarmee het terrein eerst was geëgaliseerd, komt onder andere een vroeg-17de-eeuwse majolicascherf met kabelrand. Het huis had twee vertrekken achter elkaar, met rode en donkerbruine plavuisjes op de vloer (**3E, 3I**).

33

34

35

36

Afb.33-36 Funderingen van Hofstraat 17, perioden 3 en 4, tegen de noordmuur de schouw 3F met aspot (34-35) en bedsteekelder 3G ernaast (36)

Afb. 37 Vanuit het oosten de smalle achterkeuken 3H met goot 3J(rechtsachter), later vervangen door een iets groter achterhuis 4E met beerput 4G (linksvoor)

Afb.38 Vroeg-17de-eeuwse vierpastegel, gevonden in beerput 4G (11HFS11)

Afb.39 Restant van vervanging 4E van verzakte achtergevel (in de hoek)

Afb.40 Zuidmuur 4i.

Tegen de noordmuur van de achterkamer was een schouw (3F) en er tegenaan in de noordwesthoek een bedsteekelder (3G). Bij de schouw werd een ingegraven rood aardewerken aspot gevonden (afb.34-35 en cat.8). In een latere context werd een fraaie polychrome vierpastegel gevonden (afb.38), één van een set van vier die samen een bloemenmotief vormen, te dateren in het begin van de 17de eeuw.¹⁰ Hij zou de achterwand van de haard kunnen hebben gesierd.

Vermoedelijk vanwege de slappe ondergrond heeft het huis ernstige verzakkingsproblemen gehad, waarna het in een of twee fasen grotendeels is herbouwd (afb.15c, 39-40), met een nieuwe achtergevel (4D) binnenlangs de oude achtergevel (afb.39) en een nieuwe achterkeuken (4E). De plavuizenvloer werd vernieuwd en de bedstede werd verplaatst. Er kwam een nieuwe scheidingswand met een nieuwe bedsteekelder (4C). Bij deze verbouwing is aan de noordkant van het voorhuis ook een soort aanbouw (4B) gemaakt in de steeg van het buurpand (zie afb.24).

Diverse sporen zijn te verbinden aan vermeldingen in schriftelijke bronnen (zie ook bijlage 6). Bij het eerste achterhuisje hoorde een diep en 50 cm breed bakstenen riool (3J) in noordelijke richting (afb.37). In verkoopakten van Hofstraat 15 en 17 wordt hiervan melding gemaakt in 1612 en 1618. Er is dan geregeld dat de inwoner van Hofstraat 17 'met een houten pomp mach loosen int secreet van de cooper [Hofstraat 15] soo lange 't Vijverslootgen niet gedempt is.' In 1619/1622 wordt een deel van de Vijversloot

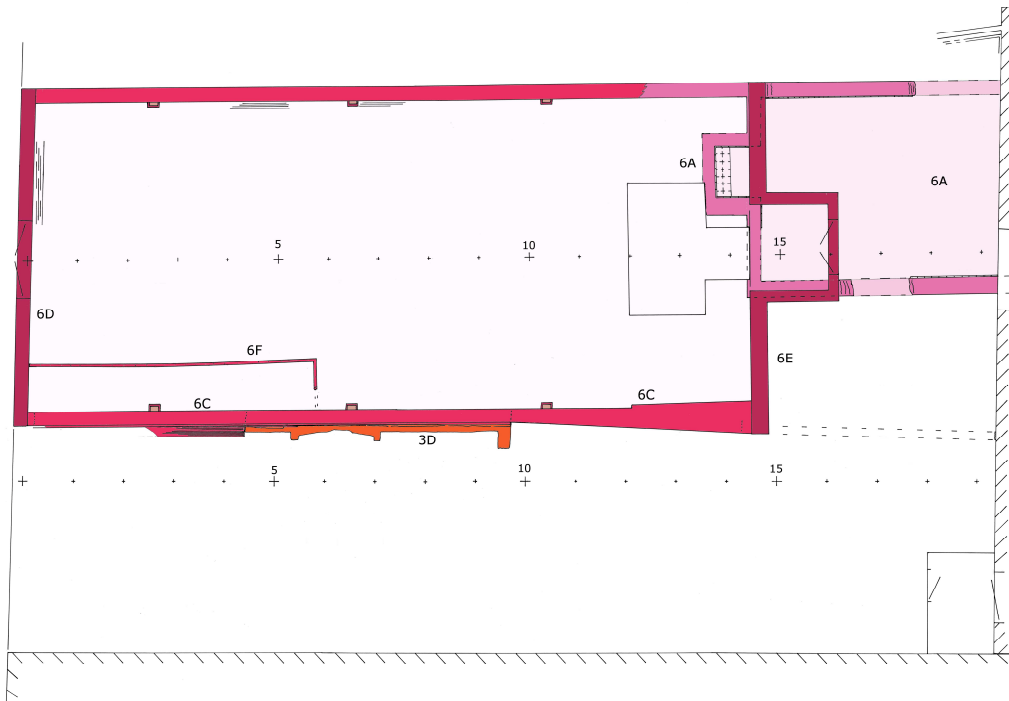
¹⁰ Vondstnummer 11HFS11 (spoor 4G). Afmetingen 13,0x13,2x1,8 cm, rose baksel, blauw dubbel palmetmotief in de hoek, middenvlak van de vierpas is samen een polychroom oranje bloem geflankeerd door (halve) oranje granaatappels, met gele en groene bladeren. Hij is verwant (maar in detail niet gelijk) met vierpastegels bij Pluis 1998, 207 nr.A.01.03.20 (1600-1620), Korf 1964 Pl.3 en afb.30 en 60-62 (eerste helft 17de eeuw) en Schaap 1994 Pl.1 (1580-1620).

ten noorden van Hofstraat 15 overkluisd door de buurman ten noorden, in Hofstraat 13. De afwatering van de goot is daarbij kennelijk vervallen - hij ontbreekt in de navolgende verkoopakte in 1676.

De beerput (4G) lijkt de opvolger te zijn van riool 3J. Hij hangt tevens samen met de vervanging van het zomerkeukentje (4E), waarvan de fundering tegen de beerput aan was gemetseld. Het vondstmateriaal onderin de beerput wijst op een gebruikstijd van circa 1625 tot 1675.

Verzakingsproblemen bleven de bewoners achtervolgen. Op enig moment is zelfs de gehele zuidmuur door nieuwbouw (4I) vervangen (afb.40). Mogelijk is daarbij de binnenindeling van het huis wederom gewijzigd, want omstreeks het tweede kwart van de 17de eeuw werd de bedsteekelder 4C gedempt met grond en afval (4H). In de verkoopakte van 1653 staan een aantal interessante details vermeld. Zo blijkt er aan de zuidkant bij Hofstraat 17 een 'gaelderij' te zijn, waarvan de balken in de muur van Hofstraat 19 zijn gehangen. Deze conditie stond nog niet in de verkoopakte van 1631. Kennelijk betreft het een overdekking van de steeg en de bouw ervan zou kunnen samenhangen met de bouwphase van muur 4I. Achterin de steeg bevond zich volgens de akte ook een put (waterput?), die door de beide burens werd gedeeld.

Zo is er dus vanaf het begin heel veel onderhoud en vervanging nodig geweest aan dit huisje. In de loop der tijd onderging het pand toch een sterke daling in waarde. In 1654 en 1655 ging het nog voor redelijke prijzen van de hand (f.1155 resp. f.1040), maar in 1677 was dit al gedaald naar f.750 en in 1685 zelfs tot slechts f.300. In deze laatste twee verkoopakten blijkt het huis desondanks de trotse naam 'het Casteel van Antwerpen' te dragen! In 1730 was het huis in de verpondingen geherwaardeerd op een huurwaarde van f.40 per jaar (de oude onroerend goed belasting ging uit van f.56) – destijds een middelmatig bedrag ten opzichte van de andere huizen in de stad.¹¹ Tot eind 18de eeuw bleef de prijs schommelen tussen f.295 en f.475, in 1802 wisselde het huisje zelfs voor f.100 van eigenaar. Niet veel later brak men het af (het was in 1804, mogelijk 1807, nog bewoond) en het perceel was in 1823 nog slechts een pleintje naast Hofstraat 15. In de opgraving bleek het terrein te zijn opgehoogd met zand en puingruis, dat de funderingsresten bedekte. Deze laag is vermoedelijk direct na de sloop aangebracht. Het onttrek de muurresten onder de zuidelijke muur van de synagoge aan het zicht (zie afb.2b), totdat ze in de opgraving weer te voorschijn kwamen.

Afb.41 De 19de-eeuwse synagoge (periode 6). Het noorden is boven. Schaal ca. 1:150. Tekening P. Bitter

¹¹ Bitter 2009 'Toying' tabel 1.

Afb.42a-b Resten van de keldertoegang 6A ontdekt bij funderingsherstel.

Afb.43 Wit betegelde keldermuur onder de achtergevel

Afb.44 De synagoge zonder grote aanbouw op de kaart van S.P. van Diggelen, 1823 (Regionaal Archief Alkmaar)

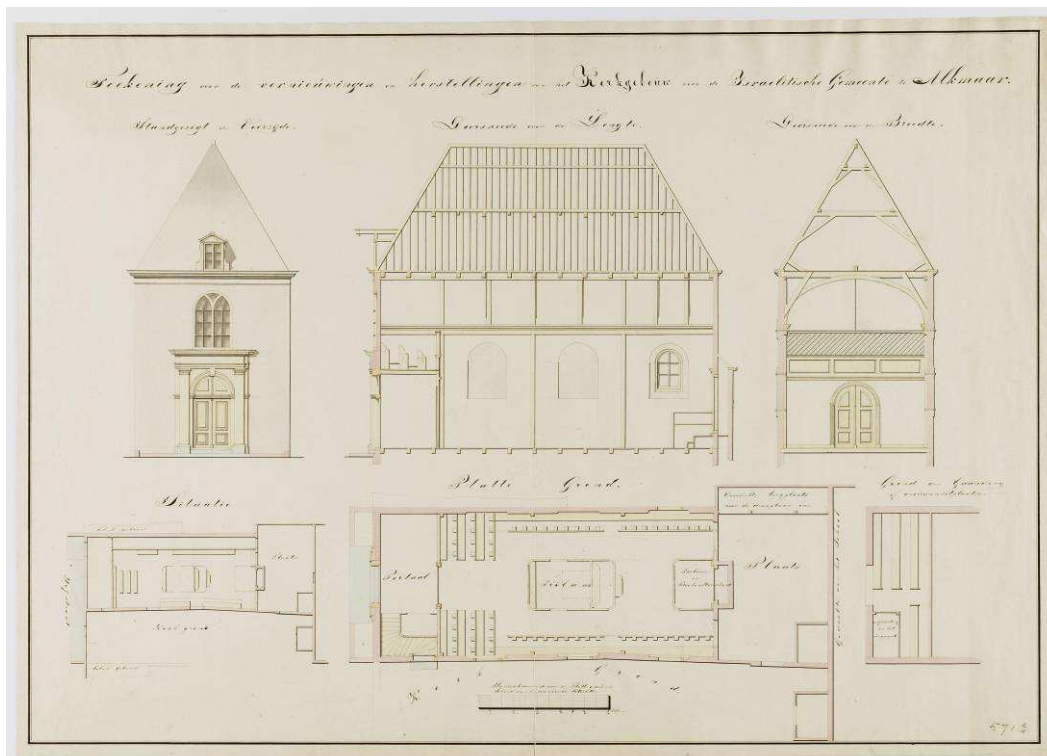
6. De synagoge

Het woonhuis van Hofstraat 15 werd in 1802 door de Israëlitische gemeente op een veiling aangekocht voor f.410. Er zijn daarna zeker viermaal bouwactiviteiten uitgevoerd door de Israëlitische gemeente, namelijk in 1808, 1826, 1844 en 1883¹² (afb.41). Van de eerste fasen is niet duidelijk wat men toen heeft verbouwd en er werd aangenomen dat ze, vanwege de beperkte geldmiddelen van de kleine gemeente, beperkt van omvang waren.¹³

Bij de opgraving werd evenwel tot onze verrassing ontdekt, dat de synagoge in eerste aanleg was voorzien van een forse onderkelderde aanbouw (6A) aan de achterzijde (afb.42-43). Deze was in verband gemetseld met de nog bestaande noordmuur van het gebouw en een deel van de fundering van de achtergevel. Helaas waren de mogelijkheden voor het archeologisch onderzoek beperkt vanwege de aanwezigheid van leidingen en een riolering en een krappe werkruimte tussen de synagoge en de school. De kelder bevond zich onder een achteraanbouw over 2/3 van de breedte van het hoofdgebouw en had oudtijds stahoogte (de vloer op 1,10 m-NAP). Hij was uitwendig 4,2 meter breed en kon over minstens 5,5 meter naar achteren worden gevolgd – de met zand en puin gevulde kelder was in 1842 overbouwd door de school. Hij was aan de binnenzijde afgewerkt met witte wandtegels. Een keldertoegang met traptreden werd gevonden net aan de binnenzijde van de achtergevel van de synagoge.

¹² Zie ook Roozendaal/ Ralling/ Van Baalen 2011 voor een voorlopig bouwhistorisch verslag.

¹³ Kila 1992, 24.

Afb. 45 Bouwtekening voor de synagoge, vermoedelijk uit 1844 (Regionaal Archief Alkmaar)

Afb.46a-b, 47 Details van de zuidgevel van de synagoge, gemetseld van hergebruikte baksteen

Afb.48a-b Details van de zuidgevel van de synagoge, gebouwd bovenop resten van Hofstraat 17

Merkwaardig genoeg ontbreekt deze aanbouw op de opmetingen van de Kadastrale Minuut door S.P. van Diggelen in 1823 (**afb.44**) – hier staat al een kleine uitbouw middenin de achtergevel, met ongeveer de afmetingen van de huidige situatie. Kennelijk was de grote achteraanbouw toen al afgebroken? Deze kelder zal dus in een eerdere bouwfase voor de synagoge moeten zijn gebouwd, bijvoorbeeld in 1808. Hij bevatte wellicht het oudste gewijde bad, de mikwe, van de synagoge. Na de sloop ervan moet er een nieuwe achterpui (**6B**) zijn gemaakt, die ook is getekend op de kaart van Van Diggelen in 1823.

In 1844 ging de Israëlitische gemeente over tot een volledige nieuwbouw van de synagoge (**6C**). Het oude woonhuis werd verwijderd. Intussen was het buurpand aan de zuidkant, Hofstraat 17, al enige tijd eerder afgebroken en hier was een plaatsje. De nieuwbouw werd aan de zuidkant 1 meter breder dan het gesloopte pand van de Mosterdpot. Hierdoor kwam de zuidelijke zijmuur van de synagoge bovenop de resten van de noordmuur van het gesloopte buurpandje Hofstraat 17 te staan. Lange tijd is verondersteld dat er nog delen van De Mosterdpot bovengronds bewaard zouden kunnen zijn in de synagoge, maar nu blijkt dat het 17de-eeuwse pand toch geheel is verdwenen. Men heeft alleen de oude eiken balken van het afgebroken pand nog opnieuw gebruikt in de kapconstructie door ze te verlengen met grenen aanzetstukken. In het Regionaal Archief bevindt zich een ongedateerde bouwtekening van de synagoge¹⁴ (**afb.45**). De voorgevel kreeg een neoclassicistische deurpartij in het midden met erboven een neogotisch venster onder een lijstgevel.

Het pand kreeg daarna flinke problemen met verzakkingen (**afb.46-48**, zie ook **afb.8**). Blijkbaar had men bij de bouw al problemen verwacht en de zuidoosthoek van het gebouw was enorm stevig uitgevoerd, plaatselijk verdikt tot circa 80 cm. De zuidelijke muur stond echter maar ten dele op de oude funderingen van Hofstraat 17, waardoor flinke verschillen ontstonden in de zetting van de voor- en achterkant van de synagoge. Het voorste deel, waar ooit het verbrede voorvertrek van Hofstraat 17 (4B) was, had een nieuwe fundering gekregen, evenals de achterste 6 meter. Desondanks is de muur enorm verzakt: de voorkant 6 cm en de achterkant 15 cm dieper dan het middendeel. Gelukkig lijkt de zetting van de ondergrond anno 2011 wel te zijn gestabiliseerd.

In 1883 vond een ingrijpende restauratie plaats, mede gefinancierd door een subsidie van f.1000 die de voorzitter van het kerkbestuur Aaron Prins had verkregen na een persoonlijke audiëntie bij de koning.¹⁵ Bij de herstelwerkzaamheden werd het ronde venster in de voorgevel gemaakt naar een ontwerp van W.F. du Croix, samen met de boogvensters in de zijmuren. In de voorgevel is geen spoor meer te zien van het gotische raam – het is de vraag of in 1883 de voor- en achtergevel, beide in de tegenwoordige kerk duidelijk later erin gezet door middel van uitgehakte klampgaten in de zijmuren, niet volledig zijn vernieuwd (**6D**, **6E**).

In 1942 werden de Joodse inwoners van Alkmaar verbannen naar Amsterdam en vandaar gingen de meesten naar de Duitse concentratiekampen waar ze om het leven werden gebracht. De leegstaande ruïne van de synagoge en de school werden in 1952 aangekocht door de Baptistengemeente die er hun kerk inrichtte. In 2009 verhuisden de Baptisten naar een nieuwe ruimte elders in de stad. De synagoge werd in ere hersteld en heropend door de Stichting Alkmaarse Synagoge in december 2011.

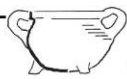
¹⁴ Zie de beeldbank van het Regionaal Archief Alkmaar op www.archiefalkmaar.nl: PR 1000146

¹⁵ Kila 1992, 24.

Afb.49 berging van de rood aardewerken grape in kuil 1D

Afb.50 Siegburg steengoed kan met ijzerengobe en rood aardewerken grape uit kuil 1D (11HFS126)

11HFS periode 1 en 1/2	type	1A	1C	1D	Tot. per.1	1/2A	1300	1350	1400	1450	1500	1550
	s1-kan-?	3	3		6							
	s2-kan-50	1			1			█	█	█		
	s2-kan-53			1	1			█	█	█		
	s2-?		4		4							
	g-pot-5		1		1		█	█	█	█		
	g-?	1	1		2	1						
	r-bak-1					1			█	█	█	█
	r-bak-2	1			1				█	█	█	█
	r-bak-15		1		1				█	█	█	█
	r-gra-2			1	1		█	█	█	█		
	r-gra-20	1	2		3				█	█		
	r-gra-8					1				█	█	
	r-?	9	14	2	25	7						
	w-?					2			█	█	█	█
	ha-?		1		1				█	█	█	█
TOTAAL keramiek		16	27	4	47	12						

TABEL 1 Tellijst van keramiek uit ophogingen 1A en 1C, kuil 1D en laag 1-2A

7. Vondstcomplexen en bijzondere vondsten

De vondsten van keramiek en andere materiaalsoorten zijn geïnventariseerd in de vondstenlijsten (**bijlage 2**). De dateringen van de diverse typen steengoed, grijs, rood, iberisch en wit aardewerk worden in een tabel met literatuurverwijzingen toegelicht (**bijlage 3**). Bijzondere keramiek is in detail beschreven in de catalogus. In dit hoofdstuk wordt gebruik gemaakt van tellijsten per vondstcomplex, waarop de aantallen exemplaren per type en de dateringen van de betreffende voorwerpen zijn samengebracht.

De eerste bewoningssporen

De vroegste sporen op het terrein betreffen ophogingslagen (**1A, 1B, 1C, 1/2A**) en een kuil, mogelijk voor een waterput (**1D**). Uit deze sporen komen potscherven (**afb.49**) van steengoed uit Siegburg (s1), steengoed met engobe en/of zoutglazuur uit Langerwehe (s2), grijs, rood en wit aardewerk en een scherp Nederrijns witbakkend aardewerk (ha = 'Hafner waar'). Het aardewerk uit de lagen 1A en 1C is in het algemeen niet scherper te dateren dan tussen circa 1350 en 1450 (**tabel 1**) – alleen de op type herkenbare bakpannen en de grape r-gra-20 wijzen op een datering vanaf het einde van de 14de eeuw. De kuil **1D** doorgraaft deze ophogingslagen. Onderuit het spoor kwamen behalve een paar rood aardewerken scherven twee complete voorwerpen (**afb.50, cat.1-2**): een rood aardewerken grape van type r-gra-20 en een kleine slanke kan van Siegburg steengoed met een matte paarsigbruine ijzerengobe (s2-kan-53). Deze waren intact in het spoor beland en door de gronddruk kapot gegaan. De laag **1/2A** bevat keramiek van iets later datum, waaronder wit aardewerk. De rood aardewerken bakpan van type r-bak-1 is 15de - tot 16de -eeuws, terwijl de grape r-gra-8 pas uit de tweede helft 15de of eerste helft 16de eeuw dateert. Het gaat slechts om een geringe hoeveelheid vondsten en de datering is daardoor onzeker. Hoewel de vondsten in theorie nog zouden kunnen dateren uit de tweede helft van de 15de eeuw, lijkt het meer voor de hand te liggen om de ophogingslaag te verbinden aan de ontwikkeling van het terrein rond 1580.

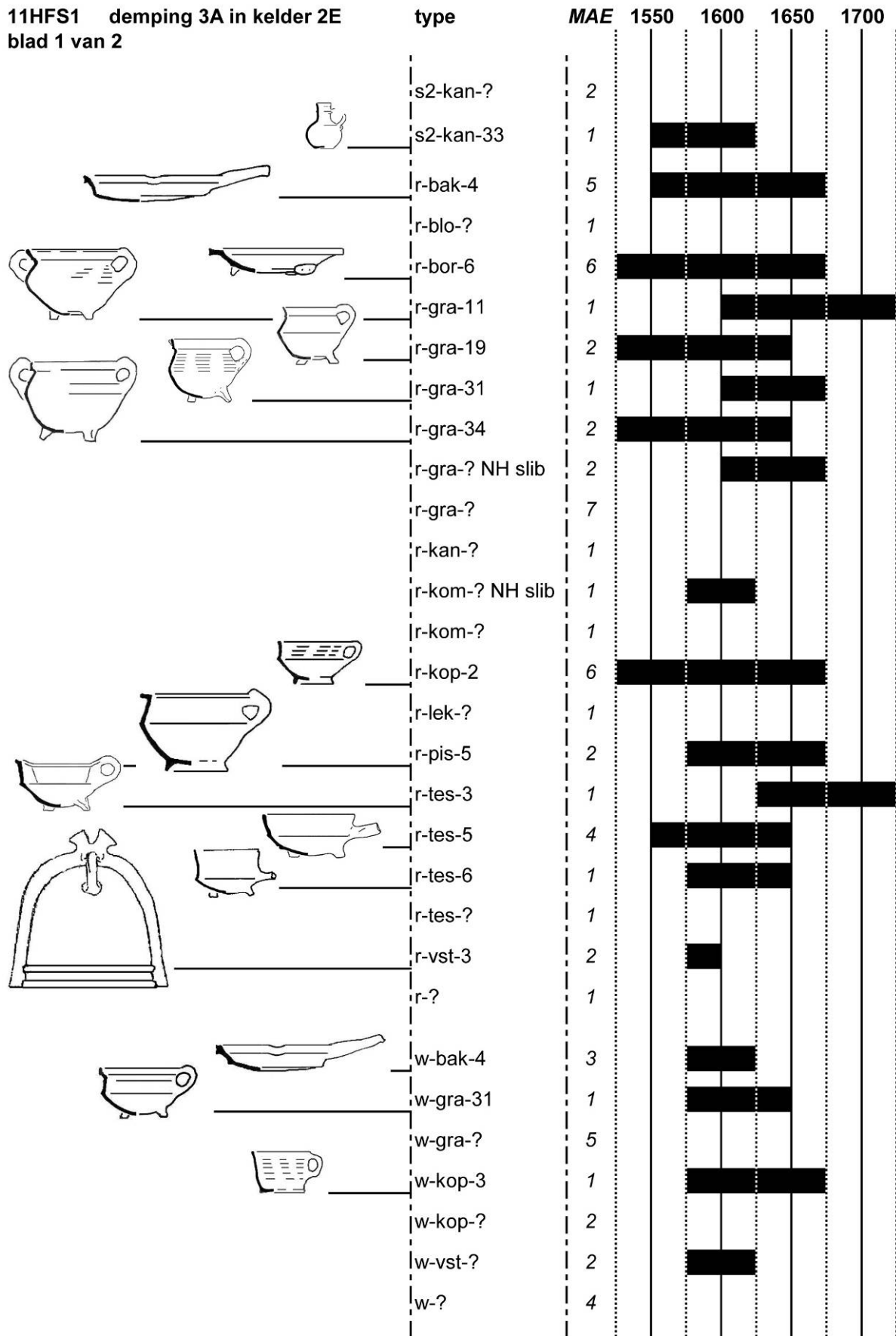
Afb.51 Uit spoor 3A: 2 randen Weser aardewerk, 2 stuks Italiaans tinglazuuraardewerk en een steengoedscherf

Demping 3A van bedsteekelder 2E

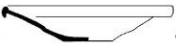
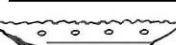
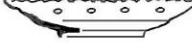

De vroegste bewoningsfase van Hofstraat 15 betreft het huis dat in 1580 is gebouwd door Jacob Dremmel. Dit huis is op enig moment verbouwd of herbouwd (muurwerk **3B**), wellicht tussen 1612 en 1615 toen de verkoopprijs ineens flink was gestegen. Een bedsteekelder (**2E**) uit de eerste bewoningsfase is daarbij opgevuld met zwarte grond en wat huisafval (**3A** – vondstnummer 11HFS1). Er komen fragmenten uit van 84 stuks uiteenlopende soorten keramiek. Het zijn hoofdzakelijk grote fragmenten, ruwweg 1/10 tot 1/3 van de complete vormen. Een groot deel ervan is dan ook op type determineerbaar (**tabel 2a-b**). Mogelijk is er een partij huisafval van een afvalhoop omgespit en gebruikt bij de demping van de ondiepe kelder. De dateringen van de verschillende typen liggen vrij dicht bij elkaar in de buurt en het hele vondstcomplex is in het begin van de 17de eeuw te plaatsen.

Er is in het vondstcomplex maar weinig luxe serviesgoed aanwezig en glaswerk ontbreekt geheel (**afb.51-54, cat.5-7**). Bij het steengoed is er een fragment van een forse kan of kruik uit Keulen of Frechen, voorzien van een groot wapenmedaillon en het jaartal 1603 of 1605. Luxe serviesgoed zijn ook twee fragmenten van Italiaans tinglazuuraardewerk, eenmaal beschilderd met donkerblauw op lichter grijsblauw ('berrettino') uit Liguria en eenmaal polychroom met een aigretterand - van beide is de decoratie niet verder te bepalen. Ander importgoed zijn randscherven van twee borden van Werra-aardewerk, maar dit was vrij goedkoop alledaags servies.

11HFS1 demping 3A in kelder 2E
blad 1 van 2

TABEL 2a Tellijst van steengoed, rood en wit aardewerk uit spoor 3A

11HFS1 demping 3A in kelder 2E blad 2 van 2		type	MAE	1550	1600	1650	1700
		we-bor-1	2		■		
		m-bor-5	4		■	■	
		m-bor-14	1		■		
		m-bor-?	4		■	■	
		m-kom-?	1		■		
		i-bor-1	1		■		
		i-bor-?	1		■		
		Subtotaal s2-	3				
		Subtotaal r-	49				
		Subtotaal w-	18				
		Subtotaal we-	2				
		Subtotaal m-	10				
		Subtotaal i-	2				
TOTAAL keramiek:			84				

TABEL 2b Tellijst van majolica en italiaans tinglazuuraardewerk uit spoor 3A

Er zijn diverse majolica fragmenten, die vermoedelijk alle West-Nederlands zijn (met Haarlem als belangrijkste productieplaats in de regio). Er is ook in Alkmaar majolica vervaardigd, maar hierover is bedroevend weinig bekend, namelijk slechts een paar vermeldingen in schriftelijke bronnen: een 'gaelbacker' Nanning Willemsz op de 'Steenen Bregge' (Mient) in 1605 en een 'galeyers aertwercker' Laurens Jacobsz in 1617 die in 1619 een plateelbakkerij mag inrichten in de leegstaande brouwerij van het voormalige klooster de Oude Hof.¹⁶ Er is tot op heden geen productieafval van gevonden, zodat niet bekend is hoe de Alkmaars majolica producten eruit zagen. Het meeste scherfmateriaal uit het vondstcomplex vertoont standaard decoraties, bijvoorbeeld met een centrale rozet of een granaatappel omgeven door cirkellijnen, stervormige en andere geometrische patronen, met een kabelrand. Er is ook het middenstuk van een bord met het Heilig Kruis. Een groot fragment van een bord (m-bor-5) heeft een omcirkeld middenveld omgeven door een zespuntige ster met rasterwerk en een kabelrand. Op de onderzijde is met blauwe verf tekst gezet, waarvan alleen WM in ligatuur leesbaar is (**cat.7**)

Afb.52 Uit spoor 3A: fragmenten van noord-nederlandse majolica borden. Linksboven 4x m-bor-5, rechtsonder 1x m-bor-14 en 1x m-kom- (11HFS1)

¹⁶ Belonje 1936.

Afb.53-55 Uit spoor 3A: fragmenten van vuurstolpen van wit (bovenaan) en rood aardewerk, en van Noord-Hollands rood slibaardewerk. Ernaast een benen mesheftje van 7,3 cm lang (11HFS1)

Het rood en wit aardewerk zal allemaal Alkmaarse productie zijn. Daarbij bevinden zich ook een paar fragmenten van 'Noord-Hollands slibaardewerk', namelijk wandfragmenten van twee grappen (eenmaal met de letter N erop) en een kom, en een groot fragment van een vuurstolp met een simpele achterplaat met een strik-vormige bekroning. De vuurstolp (r-vst-3) is met witte slib overdekt en versierd in sgraffito-techniek, d.w.z. dat de decoratie is ontstaan door krassen en afschrappen van de sliblaag zodat het rode aardewerk baksel zichtbaar is (cat.6). Diverse bloemmotieven omgeven een centrale voorstelling op de voorkant waarvan alleen een stukje van een primitief getekende dierfiguur te zien is. Mogelijk flankerde hij een wapenschild. De schilderstijl is door Venhuis toegeschreven aan de Alkmaarse decorateur A1, actief tussen circa 1585 en 1602.¹⁷ Misbakfels van deze schilder zijn in 2009 gevonden in een afvalkuil bij Laat 119. Uit archiefonderzoek blijkt er toen een pottenbakkerij te zijn geweest in Laat 121, waar in de jaren 1581, 1584 en 1585 een zekere Jacob Ellertsz wordt vermeld in de schriftelijke bronnen en in de jaren 1596 en 1607 een zekere Bouwen Teusz.¹⁸

Er zijn fragmenten van nog twee vuurstolpen. Het ene fragment is van rood aardewerk met witte engobe en groene glazuur, zo te zien zonder verdere decoratie. Het andere is van een achterplaat van een wit aardewerken stolp met groene glazuur.

Er is slechts weinig ander materiaal bij gevonden, zoals een benen mesheftje met schulp patroon (afb.55), een leren schoenfragment en wat botjes van een rund, een varken en een gans. De vondsten getuigen niet van bijzondere armoede of welvaart. Majolica was destijds in alle huishoudens van de stad te vinden.¹⁹

¹⁷ Determinatie Sjek Venhuis op basis van fotomateriaal, per email op 21-1-2013.

¹⁸ Bitter 2013 (09LAA) in voorbereiding.

¹⁹ Vergelijk Bitter 2010 'Wealth and waste'.

Demping 4H van bedsteekelder 3G

Begin 17de eeuw werd een nieuw huisje gebouwd bij Hofstraat 17. Niet veel later vinden er al verbouwingen plaats vanwege ernstige verzakingsproblemen en er wordt onder meer een nieuwe bedsteekelder (**3G**) gemaakt. Weer iets later wordt deze kelder gedempt met zwart zand en wat afval (**4H** - vondstnr. 11HFS116, **afb.56-57**), bij de volgende verbouwing. Mogelijk hangt dit samen met de vervanging van de zuidgevel en met schriftelijke bronnen over het overkappen van de steeg ten zuiden tussen 1631 en 1653.

Uit de kelderopvulling komen fragmenten van 43 stuks keramiek plus een gave kruik. Merkwaardig genoeg zijn de best dateerbare voorwerpen een halve eeuw ouder dan de verwachte datum van de demping, zoals scherven van een bakpan van type r-bak-2, van steengoed met rozetsegels en een deel van een kostbare steengoed kan (s2-kan-60) uit Aken of Raeren met appliques met het jaartal 1584 erop (**cat.15**). Misschien komt de zwarte grond uit de achtertuin en is er een stukje van een afvalkuil of afvalhoop mee gekomen.

Afb.56-57 De vondst van een Spaans of Portugees olijfoliekruikje in kelderdemping 4H

Er is ook een gave olijfoliekruik van iberisch aardewerk (ib-kru-1, **cat.16**). Het is van een steenrood baksel waarin kleine rechthoekige glimmende stukjes mica zichtbaar zijn. Dit is een ander baksel dan de Iberische bolle of puntige amforen van wit aardewerk of rood aardewerk met witte engobe, die uit Spanje en Portugal zijn ingevoerd als verpakking van olijfolie, olijven, rozijnen of wijn. De 'micakruiken' zijn ten onrechte wel toegeschreven aan Merida maar ze zijn in alle delen van Spanje vervaardigd.²⁰ Het model (ib-kru-1) kent enige variaties in de potvorm, soms met de onderhelft iets hoger en soms de onderhelft taps uitlopend zodat de pot een 'afgerond biconisch' model krijgt,²¹ met randvormen alleen licht verdikt en afgerond, of ietwat rechthoekig, of soms een stevige 'amfoor-achtige' kraagrand zoals deze. Een identiek gaaf exemplaar is in Enkhuizen gevonden in een ophoging uit 1570/1585,²² maar deze kruiken zijn geïmporteerd van circa 1500 tot 1650, met enige haperingen door oorlog en handelsembargo's tussen 1585 en 1609. Het merendeel is aangetroffen in de kuststreek van Vlaanderen, Zeeland en Holland en dateert in tweede helft 16de eeuw.²³ Het gaat steeds om erg kleine hoeveelheden en het lijkt erop dat de Spaanse olijfolie een bijzondere luxe was. Ze worden soms ook gaaf gevonden tussen huisafval – als de olijfolie op was werd de ongetwijfeld vette kruik niet meer voor andere doeleinden gebruikt. Ons exemplaar vertoont een merkwaardig zeshoekig gat in de buik, blijkbaar met een tang uit de wand geknepen. Hij diende waarschijnlijk secundair als kippenvoerbak.

²⁰ Jaspers 2009 (07zaa1), 56.

²¹ Zoals uit Alkmaar twee kruiken uit circa 1560/1580 (Ostkamp e.a. 2001 cat.33, 89LUT).

²² Duijn 2011, 226 fig.179.

²³ Duijn 2011, 282, 289, 296-297.

Afb.58 Enkele vondsten uit 4G

11HFS11
beerlaag beerput 4G

	type	MAE	1550	1600	1650	1700
	s2-kni	3				
	r-gra-19b	1	█	█	█	
	r-gra-33	1	█	█	█	█
	r-pis-5	1		█	█	
	r-tes-3	2			█	█
	r-tes-5	1	█	█		
	r-tes-?	1				
	r-zal-3	1	█	█	█	█
	w-gra-7	1	█	█		
	w-min-kan	1			█	█
	w-pis-1	1		█	█	█
	m-bor-?	1		█	█	
	f-bor-2	2			█	
	f-bor-?	3				
	f-plo-3	1			█	
	p-bor-10	1			█	
TOTAAL keramiek:		22				
	gl-bek-15a	1		█	█	
	gl-roe-2	1		█	█	
	gl-fle-4	1		█	█	█
	gl-fle-16	1		█	█	█
TOTAAL glaswerk:		4				

TABEL 3 Telling van de beerlaag in beerput 4G

Beerlaag in beerput 4G

Achter Hofstraat 17 werd een beerput gevonden met in de beerlaag enig huisafval (**4G** – Vnr. 11HFS11). Er waren (fragmenten van) 22 stuks keramiek en 4 stuks glaswerk aanwezig (**tabel 3, afb.58, cat.9-15**). Een groot deel van de vondsten, 17 stuks keramiek en 2 stuks glaswerk, was nog (vrijwel) compleet. Vermoedelijk is er in de 20ste eeuw wat vondstmateriaal verloren gegaan door het aanleggen van een waterleiding dwars door de beerput. Het vondstmateriaal is waarschijnlijk als leging van afvallemmers of individueel in de put gedeponereerd. De plantaardige en dierlijke resten uit de beerput worden besproken in bijlage 5.

Het aardewerk is een kleine steekproef uit het huisraad van een modaal huishouden uit het tweede en derde kwart van de 17de eeuw, met vooral simpel wit en rood aardewerken kookgerei, vuurtesten, pispotten en een zalfpotje. Een aardig object is een zeer nauwkeurige miniatuurversie (w-min) van een wit aardewerken kan (w-kan-15). Het is 'poppegoed' dat gebruikt werd als kinderspeelgoed voor een meisje.²⁴

Er is een fragment van een majolica bord uit de late 16de of eerste helft 17de eeuw, onherkenbaar zwart verkleurd door de zuren in de beerput. Ook zijn er faience borden, waarvan twee in elk geval dateerbaar zijn tussen circa 1640 en 1675. Een van de borden is blauw beschilderd met een simpel landschapje met een fabrieksgebouw met schoorsteen (een steenfabriek?) – het was eveneens zwart verkleurd en bij het reinigen met peroxide is hij helaas wat bleek uitgeslagen. Een wit faience ploischoteltje, dat gezien het kleine formaat als fruitschaaltje kan hebben gediend, is uit dezelfde tijd. Een Chinees porseleinen schoteltje is vanwege het merk en de decoratie te dateren tussen 1662 en circa 1700.

De glasvondsten betreffen fragmenten van een tranenbeker (gl-bek-15a) en een roemer (gl-roe-2, midden 17de eeuw). Een compleet middelgroot zeshoekig flesje (gl-fle-4) kan hebben gediend voor drank of parfum. Een heel klein bolflesje met lange hals (gl-fle-16) diende voor medicijn of parfum.

Afb.59-62 Vondsten uit beerput 4G: textiel, een buxushouten luizenkam, koperen haken-en-oogjes, knoop en spelden, en een hoornen 'dop' (11HFS11)

Er is een handvol huisraad van andere materiaalsoorten (**afb.59-62**). Een van de meest gevonden voorwerpen in beerputten is de luizenkam van buxushout. Een tweetal wollen textielfragmenten en wat koperen sluitwerk (een bolknoop aan een klein kledinghaakje, nog een klein kledinghaakje, een ringetje vermoedelijk gebruikt als knoopkern) en twee spelden zijn misschien de resten van oude kledingfragmenten die als wc-papier zijn gebruikt. Van een merkwaardig knopje of dopje van hoorn met ene diameter van 5,0 cm is de gebruiksfunctie een raadsel.

²⁴ Zie voor dit soort speelgoed: Bitter 2009 'Toying'.

Afb.63a-b Uit beerput 4G: drie complete grove kleipijpen en (onder) een incomplete lange kleipijp met merk KP

De bewoners van Hofstraat 17 rookten kleipijpen van Alkmaarse makelij (afb.63). Er zijn 39 ketels en talrijke steelfragmenten van ongemerkte grove pijpen, dateerbaar rond 1630-1675. Drie ervan zijn compleet: tweemaal met een steellengte van 20 cm en eenmaal 22 cm. Er is ook een grotendeels complete pijp (steellengte meer dan 32 cm) met het hielmerk KP. Hij is vervaardigd door Carel Carelsz de Pree, die werkzaam was van 1664 tot 1681.²⁵ Het totaalbeeld van de beerputinhoud past bij de informatie over het huis, een middelmatig huishouden rond het midden van de 17de eeuw.

8. Samenvatting en conclusie

De ondergrond van de onderzoekslocatie kon slechts in twee 'kijkgaatjes' onder Hofstraat 17 worden onderzocht. Aan de voorzijde van dit perceel bleek op 1,15 m. onder NAP een aanplemping (1B) met slappe veenplaggen, rietmatten en veenbagger aanwezig, terwijl op het achtererf zand- en veengruislagen werden aangetroffen waarvan niet duidelijk is of ze natuurlijke afzettingen of antropogene ophogingen waren. Hier overheen is op het hele terrein een pakket donkerbruine tot zwarte klei en zand (1A, 1C) opgebracht, waarin onverhoeds een grote diepe ronde kuil werd gevonden, mogelijk voor een waterput (1D). Het vondstmateriaal wijst erop dat deze activiteiten al in de late 14de of vroege 15de eeuw plaats vonden. De interpretatie ervan is problematisch. Mogelijk is de slappe laag aan de westzijde een aanplemping van de oever van de zuid-noord lopende bedding van de Die, welke ooit door de Achtermeer langs de Baangracht noordwaarts (ter plekke van de Hofstraat en Huigbrouwerstraat) richting de Mientgracht stroomde.

De opgravingen bij Hofstraat 15 en 17 hebben de resten opgeleverd van twee buurpanden, gesticht door Jacob Dremmel in 1580. Hij bewoonde met zijn gezin het pand Hofstraat 15. De slappe ondergrond heeft eeuwenlang voor bouwtechnische problemen gezorgd, waardoor beide panden meermalen zijn verbouwd en elk minstens eenmaal herbouwd.

Het waren aanvankelijk vrij bescheiden huizen, in de eerste bouwfasen ingedeeld in een voorhuis en een achterkamer, met erachter een smalle aangebouwde keuken. Beide huizen hadden in eerste instantie vloeren van gedroogde klei, maar dit werd al snel vervangen door plavuizen. Cornelis Drebbel, die later befaamd werd als graveur, wetenschapper en uitvinder, bracht zijn jeugd jaren dus door in een huisje dat bepaald niet welgesteld oogt. Uit de 17de eeuw zijn een paar vondstcomplexen geborgen, die illustreren dat de bewoners bescheiden serviesgoed gebruikten zoals we dat kennen uit modale huishoudens in deze periode.

Hofstraat 15, dat van aanvang af de naam De Mosterdpot droeg, werd begin 17de eeuw herbouwd in een wat groter formaat, wellicht kort nadat Jacob Drebbel het in 1612 had verkocht. Het moet in de eeuw erna ook aan de achterzijde zijn vergroot, getuige de opsomming van enkele vertrekken achter elkaar in een boedelinventaris uit 1730. Het had toen nog geen verdieping maar alleen een opslagzolder. Het huis ging

²⁵ Duco 2004.

voor bovengemiddelde prijzen van de hand. Blijkens een tekening van C.W. Bruinvis had het pand in 1835 nog een groot deel van de vroeg-17de-eeuwse renaissance voorgevel, maar er was inmiddels (na 1730) al wel een tussenverdieping in het hoge voorhuis ingebouwd.

Hofstraat 17, dat eind 17de eeuw de trotse naam 't Casteel van Antwerpen aan de gevel uithing, had zwaar te kampen met verzakkingen en moest enkele keren ingrijpend worden hersteld. Zelfs moest de gehele zuidelijke zijmuur op enig moment herbouwd worden. Het pand ging na het midden van de 17de eeuw desondanks hard achteruit, gezien de lage verkoopprijzen. Het bleef toch nog tot begin 19de eeuw bewoond. Tussen 1804/1807 en 1823 werd het gesloopt en er resteerde slechts een smal plaatsje.

In 1802 ging De Mosterdpot op een veiling over naar de Israëlitische gemeente, die aanvankelijk het pand verbouwde. Hierbij is er aan de achterzijde een grote onderkelderde aanbouw (6A) gerealiseerd, mogelijk een mikwe. Deze is echter al snel (voor 1842, maar wellicht al voor 1823) verdwenen. In 1844 wordt De Mosterdpot afgebroken en komt er nieuwbouw van de synagoge. Deze is 1 meter breder, aan de zuidzijde deels bovenop de resten van Hofstraat 17 gebouwd. Grote bouwkundige problemen met de ongelijke zetting hebben nog veel hoofdbrekens bezorgd, wat in 1883 leidde tot een ingrijpende restauratie. Na de Tweede Wereldoorlog werd de desolate synagoge herbestemd tot kerk van de Baptisten. Nadat dezen in 2009 een nieuw pand elders betrokken, werd door de nieuwe eigenaar Stichting Van Alckmaer de restauratie ter hand genomen en vervolgens is het pand in gebruik genomen door de Stichting Joodse Synagoge. Sinds de heropening in december 2011 is de synagoge weer in volle glorie te bewonderen.

9. Literatuur

Belonje, J., 1936: Pottenbakkers en majolica te Alkmaar, *De Navorscher* 85, 134.

Bitter, P., 2009: Schaven aan Alkmaar: Archeologische terreinen voor behoud en onderzoek, in: N. de Jong-Lambregts, G. de Reus en C. Roozendaal, *Authentiek door dynamiek. Cultuurhistorie Alkmaar, beleidskader 2009-2019* (raadsnota vastgesteld 10/9/09), bijlage 5 Onderzoeksagenda archeologie, gemeente Alkmaar.

Bitter, P., 2009: Toying with miniatures. Finds of 'doll's-house items' from Alkmaar, in: H. Clevis (red.), *Medieval Material Culture. Studies in honour of Jan Thijssen*, Zwolle, 47-65.

Bitter, P., 2008: Wealth and waste - aspects of a luxurious lifestyle in Alkmaar, in: M. Gläser (red.), *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum, VI: Luxus und Lifestyle*, Lübeck, 151-168.

Bitter, P., m.m.v. R. Roedema: Een kleine opgraving bij Laet 119 in 2009 (09LAA), in: P. Bitter (red.), *Diverse opgravingen in de binnenstad, Alkmaar* (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 19), in voorbereiding.

Dekker, P., 1988-91: *Oude boerderijen en buitenverblijven langs de Zijper Groteloot*, Schoorl.

Duco, Don H., 2004: Drie eeuwen tabakspijpen uit Alkmaar, in: Bitter, P., e.a., 2004: *De verborgen stad. 750 jaar Alkmaar onder de grond*, Alkmaar (tevens themanummer *Vormen uit Vuur* 186/187), p. 71-96.

Duijn, D., 2011: *Het verhaal van een West-Friese Wereldstad. Een onderzoek naar de opkomst, bloei en neergang van Enkhuizen tot 1800 aan de hand van archeologische en historische bronnen*, Amsterdam (masterscriptie Universiteit van Amsterdam).

Gangelen, H. van, P. Kersloot en S. Venhuis, *Hoorn des overvloeds. De bloeiperiode van het Noord-Hollands slibaardewerk (ca. 1580 - ca. 1650)*. Hoorn 1997.

Gierveld, A.J., en J. Pluis m.m.v. P. Tichelaar, 2005: *Harlingen. Bedrijfs geschiedenis 1600-1933 & Producten tot 1720*, Leiden (Fries Aardewerk V).

Jaspers, N.L., 2009 (07zaa1): Keramiek, in: G.T.C. van den Berg & J.P.L. Vaars, Archeologische opgraving in de Kerkbuurt te Oostzaan, *Hollandia reeks* 272, 45-141.

Jong-Lambregts, N. de, m.m.v. K. Beemster, P. Bitter, C.Prins, R. Roedema, S. Waterlander, 2007:

05ODG Oudegracht 182, in: N. de Jong-Lambregts, P. Bitter, L. Verspaj-Frank et al, 2007: *Tussen Zwaard en Fortuin. Enkele opgravingen in Alkmaar 2002-2005*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 12), 224-287.

Kila, J., 1992: *Kaddiesj voor Joods Alkmaar*, Alkmaar (themanummer *Oud-Alkmaar* 16, nr.4).

Koolwijk, H.W., 1974: *Historisch-genealogisch dagboek 1732-1759*, Alkmaar (bewerking van dagboek dokter H. de Vries).

Korf, D., 1964: *Tegels*, Bussum (3de druk; 1ste druk 1959).

Ostkamp, S., R. Roedema en R. van Wilgen, 2001: *Gebruikt en gebroken. Vijf eeuwen bewoning op drie lokaties in het oostelijk stadsdeel*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 10).

Pluis, J., 1998: *De Nederlandse tegel. Decors en benamingen/ The Dutch tile. Designs and names 1570-1930*, Leiden.

Roosendaal, C., O. Ralling en R. van Baalen, 2011: De Synagoge. Een herbestemming avant la lettre, in: O. Ralling en G. de Reus (red.), *Levend Alkmaars erfgoed. Herbestemming van alle tijden*, Alkmaar (Themaboek Open Monumenten Dag 2011), 99-119.

Schaap, E., 1994: *Bloemen op tegels in de Gouden Eeuw. Van prent tot tegel / Dutch floral tiles in the Golden Age and their botanical prints*, Haarlem.

Schölvink, L.C.A.M., 2010: *Kostbaar goed van grote pracht. Chinees en Japans exportporcelein uit de 17de en 18de eeuw*, Zwolle.

Bijlage 1: Spoorbeschrijvingen van de opgraving 11HFS

Peter Bitter

De sporen zijn aangetroffen in twee aangrenzende locaties, inpandig in Hofstraat 15 en op het pleintje ernaast bij Hofstraat 15. Bijgaand is van beide kavels een overzicht van de sporen in een stratigrafische matrix gezet (**tabel 4 en 5**). De stratigrafische relaties worden in de beschrijvingen toegelicht.

11HFS stratigrafische matrix Hofstraat 15

1883 synagoge verbouwing	6D voorgevel met rond raam	vensters zijmuren	6E nieuwe achtergevel
1844 bouw synagoge	6C Bouw Zgevel over resten van Hofstraat 17; voorgevel met spitsboogvenster		
1842 bouw school : op gedempte kelder 6A			
1826 verbouwing huis (tek. Bruinvis c.1835)	6B (hypothetisch) Nieuwe achterpui ivm sloop achteraanbouw 6A (voor 1820?)		
1808 verbouwing huis 1802 synagoge in woonhuis	6A bouw N-gevel synagoge en achteraanbouw wit betegeld		
5B verbouwing met tussenvloer verdieping na 1730	5A Waterkelder, met stookplaats er bovenop		4/5E goot/riool achterzijde
4/5C verbouwingen voor 1730	indeling 1730: voorhuis, zijkamer, gang, kamer, vertrek aan einde gang, achterkamer, keuken		4/5D steeg dichtzetting Odeel, bijruimte gepleisterd
3B Bakstenen huis, herbouw 1612/1615	3B Nwe achtergevel en ZHoek andere indeling pand met gang Nzijde		4B steeg overbouwd Wdeel, plavuizen, pleisterwerk
	3A demping slib/afval in bedsteekelder 2E - V1		
2A Bakst huis ca 1580	2C diagonale plavuizen in voorhs groen/geel V4	2E bedsteekelder, rode en gele plavuizen	
	2B leemvloer ZWhoek voorhuis bk 0,16 m+NAP	2D schouw achterkamer, met aspotten V5 V8 afdruk plavuizenvloer	

Tabel 4: stratigrafische matrix van Hofstraat 15

11HFS stratigrafische matrix Hofstraat 17

westhelft		oosthelft	
6B Bouw synagoge Zuidmuur			
4I Nieuwe Zuidmuur insteek V115	4H dempen bedsteekeldr 4C demping - V116	4G Beerput beer - V11, demping - V10	
4B uitbouw Nkant in vm steeg Hofstr 15	4D Nieuwe achtergevel	4E achterkeuken 2	
4C Nieuwe bedsteekelder en tussenwand		4F plavuizen - V105	
		4A dgr. zandlaag	3/4B askuil - V101
3D Bakstenen huis insteek - V118	3F haard, aspot V119	3H achterkeuken 1	
3E plavuizenvloer - V113	3G bedsteekelder	3I zandlaag plavuizen	3J riool inhoud - V106
3C dgr humeus zand bk 0,15 m+NAP - V102, V104, V117, V121, V122			
2F grijze kleivloer c NAP - V123 op laag 10 cm turfplaggen	2G NZ-fund. op 5,2 m baksteen - V129	2H NZ-fund. op 12,2m profielstenen - V110, V111	2I NZ-fund. op 15,2m met poer
1D grote kuil, bovenin dbr klei- V125; onderin veengruis - V126	1C=1A?	1/2A loopvlak puingruis 0,06 m-NAP op zwarte zandlg - V107	
1C mortellaagje 0,18 m-NAP- V131 dgr/zwarte klei - V120, V124		1A mortellaagje 0,26 m-NAP zwarte kleilaag - V108	
1B humus-'pasta' bk 0,75 m-NAP - rietmat 0,9 tot 1,0 m-NAP - M127 kluiten humus		1A? gr zand schelpgruis bk 0,70 m-NAP veengruis 20cm dik - M109	
natuurlijk grijs schelpzand, bk 1,15 m-NAP			

Tabel 5: stratigrafische matrix van Hofstraat 17

Periode 1: circa 1375/1425

Hofstraat 17:

1A (in coupe op 14,5 tot 15,8 meter van de straat) Zwarte kleilaag (V108) onder mortellaagje op 0,26 m-NAP. Het is onzeker of de twee lagen eronder opgebracht zijn of natuurlijke afzettingen: grijs zand met schelpgruis met bovenkant op 0,70 m-NAP, op gelaagd veengruis 20 cm dik met onderkant op 1,0 m-NAP (grondmonster M109). Op natuurlijke schelpzand van de strandvlakte.

1B (in coupe op 5,8 tot 7,2 meter vanaf de straat) Lagenpakket bestaande uit: plaggen humusrijke grond onderkant 1,15 m-NAP, met daarop een 10 cm dikke rietmat 0,9 tot 1,0 m-NAP (grondmonster M127), daarop bruine humus-'pasta' tot bovenkant 0,75 m-NAP (grondmonster M128). Op natuurlijke schelpzand van de strandvlakte.

1C (in coupe op 5,8 tot 7,2 meter vanaf de straat) Lagenpakket bestaande uit: donkergrijze/zwarte klei (V124), onder mortellaagje op 0,18 m-NAP- (V131), op donkergrijze klei bovenkant 0,45 m-NAP (V120). Op lagenpakket **1B**.

1D Grote kuil, vulling bovenin donkerbruine klei (V125) en onderin veengruis(V126). Ingegraven in **1C**. Ongeveer een kwart of minder van de ronde kuil is aangesneden. Mogelijk was het een waterput?

Periode 2: circa 1580 – 1600

Hofstraat 15:

2A Bakstenen huis, waarvan alleen de funderingen van de zuidmuur en tussenmuur nog aanwezig, de andere drie zijden verstoord door latere bouwactiviteiten. Rode geelgeaderde baksteen 20x10x5 cm. In de zuidwesthoek is een deel van de zuidelijke fundering om onverklaarde redenen gebouwd van hergebruikte rode baksteen van 27x12x7 cm. Bij dit huis horen de sporen **2B t/m 2E**.

2B (in de zuidwesthoek van het voorhuis) Resten van een grijze kleivloer, bovenkant 0,16 m+NAP.

2C (in het voorhuis) Delen van een plavuizenvloer van diagonaal gelegde plavuizen, rode plavuizen 16,5x16,5x2,5 cm met sliblaag en groene of gele loodglazuur (monster V4).

2D (in de achterkamer) Schouw met holle achterwand zonder wangen, 2,0 meter breed, in verband gemetseld met tussenmuur **2A**, met een aspot aan de zuidkant (V5) en een in het midden (V8). Tegen de muur naast de haard de afdruk van een plavuizenvloer, bovenkant 0,29 m+NAP. Schouwwand en muur wit gepleisterd tot vloer.

2E (in de zuidoosthoek van de achterkamer) Vierkante bedsteekelder van 2,3 bij 2,3 meter, met vloer van rode en gele plavuizen 21,5x10,5x5 cm. Gedempt met laag **3A**.

Hofstraat 17:

1/2A Loopvlak met puingruis op 0,06 m-NAP, op zwarte zandlaag(V107). Op laag **1A**. Datering 1450/1525 (aardewerk), vermoedelijk later.

2F (aan de westkant) Resten van een grijze kleivloer op circa NAP (uit de vloer V123), op een enkele laag van turfplaggen 10 cm dik.

2G Noord-Zuid lopende fundering op 5,2 m, vermoedelijk een soort poer van 30 cm breed (voor een staander?), van rode geelgeaderde baksteen van 22,5/23x11x4,5 cm (monster V129)

2H Noord-Zuid lopende fundering op 12,2 m, de laatste steenlaag van een lichte eensteens muur van rode geelgeaderde bakstenen ..x10,5x4,5 cm. In de onderlaag als vlijlaag hergebruikt onder andere twee profielstenen van gotische schalken (V110), waar er vlak naast in puingrond nog twee van werden gevonden (V111).

2I Noord-Zuid lopende fundering op 15,2 m, eensteens maar deels verzaard met een poer van 30 cm breed (voor een staander?), van rode geelgeaderde baksteen van 21,5x10,5x4,5/5 cm.

Periode 3: circa 1600 – 1625

Hofstraat 15:

3A Laag slib/afval ter demping van bedsteekelder **2E** (V1).

3B Nieuwe achtergevel en zuidwesthoek van een bakstenen huis, mogelijk onderdeel van een volledige herbouw, met inwendig een andere indeling met een gang aan de noordkant, zijmuur anderhalfsteens en tussenmuur eensteens van rode baksteen van 18,5/19x9x4 cm.

Hofstraat 17:

3C Laag van 15-20 cm donkergrijs humeus zand over het gehele terrein, bovenkant 0,15 m+NAP (V102, V104, V117, V121, V122). Licht over de sporen **2F**, **2G**, **2H** en **2I**, onder de sporen **3D t/m 3J** en later.

3D Bakstenen huis, waarvan funderingen zijn gevonden van de achtergevel en delen van de zuidelijke en

noordelijke zijgevels, opgaand werk eensteens op meerdere vertandingen (onderlaag 40 cm breed) van rode geelgeaderde baksteen van 20/21,5x9/10x4/4,5 cm (uit de insteek V118). Bij dit huis horen sporen **3E t/m 3J**. De noordgevel van dit huis is nog bewaard gebleven tot 0,8 m+NAP. De zuidelijke zijmuur (**6B**) van de synagoge is hier direct bovenop gebouwd.

3E Resten van een plavuizenvloer (mogelijk twee opvolgende) op 0,17 en 0,23 m+NAP, in het gehele pand, in het voorhuis mogelijk twee opvolgende vloeren maar van dezelfde geglazuurde rode plavuizen van 12x12x2,5 cm (monster V113), op een vlijlaag geel zand.

3F Schouw tegen de noordmuur van de achterkamer, met een holle achterwand en korte wangen, 1,8 meter breed, in verband gemetseld met muur **3D**. Aan de rechterzijde een ingegraven aspot en resten van een aspottegel (V119). Plavuizenvloer **3E** sluit aan op de zijmuur **3D** en op de haard **3F**.

3G Onderste deel van een ondiepe bedsteekelder van 2,0 meter breed, tegen de noordelijke zijgevel van de achterkamer pal naast schouw **3F**. De keldermuur is halfsteens van rode en gele bakstenen van 19x7,5x4,5 cm, maar behoort wel bij de eerste bouw van het huis, want ter plekke is muur **3D** dieper gefundeerd en recht afgewerkt zonder vertandingen. De bedsteekelder had een planken bodem op 0,10 m-NAP. Hij was met geel zand opgevuld voordat de nieuwe halfsteens muur **4C** er overheen werd gebouwd.

3H Funderingen van een smalle achterkeuken, aansluitend op de achterfundering van **3D** (vermoedelijk dezelfde bouwfase), slechts de 32 cm brede onderlaag van rode geelgeaderde baksteen van 21,5x10x4 cm, met in de vlijlagen onderin ook 24x12x5,5 cm. Met erop aansluitend zandlaag **3I**. Over de fundering ligt egalisatielaag **4A**.

3I (in achterkeuken 3H) Zandlaagje van enkele cm dik, als vlijlaag voor plavuizen. Sluit aan op fundering **3H**. Onder laag **4A**.

3J Resten van een bakstenen riool van 50 cm breed, halfsteens diverse stenen, verstoord door latere sloop (bruine zandopvulling in riool: V106). Onderzoek beperkt door te handhaven waterleiding en moderne rioolbuis. De stortkoker begint inpandig in achterkeuken **3H**.

Periode 3 of 4 (circa 1600/1650)

Hofstraat 17:

3/4C Kleine en ondiepe askuil (V101). In laag **3C** gegraven.

Periode 4: circa 1625 – 1700

Hofstraat 17:

4A Donkergrijze zandlaag van circa 5-10 cm, over de gesloopte funderingen van **3H**, doorgraven door muurwerk **4E** en onder vloer **4F**.

4B Uitbouw van het voorhuis van Hofstraat 17 noordwaarts in de aangrenzende (voormalige) steeg van Hofstraat 15. Sluit aan op de verplaatsing van wand en bedstede **4C**. Binnen de synagoge is hiervan een schuine eensteens 'achtermuur' gevonden, die aansloot op de zijmuur **2A** van het huis Hofstraat 15. Deze muur werd in de uitbouw gedeeld - hij was aan de binnenzijde van het huis Hofstraat 15 nog verzaard met extra vertandingen mogelijk voor het opvangen van de balkenlaag van de burens. In de uitbouw een plavuizenvloer, bovenkant 0,07 m+NAP. Muur 4B was aan de westkant (voorhuis Hofstraat 17) wit gepleisterd. Maar ook de oostkant was wit gepleisterd, kennelijk voor een aanbouw aan Hofstraat 17 (wellicht tot aan spoor **4/5D**).

4C Nieuwe tussenmuur tussen voorhuis en achterkamer, met ermee in verband gemetseld een nieuwe ondiepe bedsteekelder van 1,4 x 2,0 m (oost-west gericht) die een inpandige gang aan de zuidkant van circa 0,8 meter begrensd. Halfsteens van gemengde rode en gele bakstenen van 18x8x4 tot 19x9x4 cm (onderkant keldermuur 0,25 m-NAP). De kelder had een vloer van ongeglazuurde rode plavuizen van 17x17x4 cm (op circa 0,10 m-NAP). De kelder is gedempt met zwart zand en wat afval (**4H**).

4D Nieuwe eensteens achtergevel, aangetroffen in de noordoosthoek van de achterkamer, gebouwd binnen tegen muurwerk **3D**, kennelijk als herstelfase van verzakkingen/scheuren in de achtergevel **3D**. Vrij ondiep gebouwd en daardoor alleen in deze hoek nog een klein stukje aanwezig.

4E Funderingen van een nieuwe smalle achterkeuken, vervanging van **3H** en iets groter, ingehakt in de achterfundering van **3D**, eensteens van rode baksteen van 18x8,5x4 cm, met onderin diverse hergebruikte andere stenen. De fundering doorgraaft egalisatielaag **4A**.

4F Binnen achterkeuken **4E** op een vlijlaag geel zand enkele losse plavuizen van 12x12x2,5 cm (monster V105), bovenkant 0,25 m+NAP. Ze liggen over de fundering **3D** en laag **4A**, maar zijn vermoedelijk hergebruikte plavuizen van periode 3.

4G Ronde beerput met tangentiaal uitgebouwde stortkoker, gebouwd op het erf van Hofstraat 17 tegen de

rooilijn met Hofstraat 15. Diameter 2,4 meter, halfsteens gemetseld van gele/oranje baksteen van 20,5x10,5x4,5 cm. Aan de westkant een gemetselde opening voor een goot (voor een overloop of aanvoer). Onderin een dunne beerlaag (V11), met daarop demping met zand en puin (V10). Doorgraven en doorbroken voor een waterleiding op 1 meter diepte, en door modern riool (beerlaag licht verstoord). **4H** Laag zwart zand met wat afval als demping van bedsteekelder **4C** (V116).

4I Nieuwe zuidelijke zijgevel, vanaf de straathoek tot op 1,5 meter van de achtergevel (=achtermuur **4D**, maar hier niet gezien), gefundeerd op een onderlaag van een dubbele rij vlak gelegde rode plavuizen van 16x16x2,5 cm, onderin de fundering diverse soorten hergebruikte bakstenen. Uit de insteek V115. Onduidelijk is, of een stuk opgaand metselwerk van een eensteens muur, van gele stenen van 17x8,5x4 cm, bij deze fase hoort of nog van later tijd is (in dat laatste geval, dus van een bouwphase waarvan verder geheel niets is gevonden). Bij deze ingrijpende bouwactie is mogelijk de binnenindeling gewijzigd en de bedsteekelder gedempt (**4H**).

Periode 4 of 5: circa 1625 / 1802

Hofstraat 15:

4/5D Dichtzetting van (het oostelijke deel van) de steeg aan de zuidkant van Hofstraat 15, door een muurtje tussen de hoek van het huis (aansluitend op **3B**) en de hoek van Hofstraat 17 (**3D/4D**), eensteens van diverse stenen, onderkant 0.08 m+NAP. Er is mogelijk een relatie met het pleisterwerk aan de oostkant van muurtje **4B** – het oostdeel van de steeg was dan een bijruimte.

4/5E Goot/riool vanaf de achtergevel **3B**, halfsteens met bakstenen bodem voor een gemak en/of keukenafvoer en/of hemelwaterafvoer. Hij liep schuin naar het zuidoosten, noordelijk langs beerput **4G** (de opening in de westkant van de beerput was niet voor deze maar mogelijk voor een andere goot).

Periode 5: circa 1700 – 1802

Hofstraat 15:

5A Waterkelder midden tegen de achtergevel **3B**, 1 bij 2 meter met mangat aan de zuidkant tegen de gevel, halfsteens van gele harde baksteen van 19x8,5x4,5 cm, met resten van een rechthoekige stookplaats er bovenop gemetseld van rode bakstenen op hun kant. De waterkelder had nog een stevig tongewelf en was nog hol (bodem 0,92 m-NAP) – hij is intact gelaten.

5B Verbouwing van het pand Hofstraat 15, met inpassing van een tussenvloer. Reconstructie naar aanleiding van de geveltekening door W.C. Bruinvis uit 1855 naar de situatie van 20 jaar eerder. De ingebouwde verdieping was nog niet aanwezig toen in 1730 een boedelinventaris van het pand werd gemaakt.

Periode 6: circa 1802 – 1883

Hofstraat 15:

6A Muurwerk van de bestaande noordgevel van de synagoge doorlopend in een forse onderkelderde achteraanbouw tot 2/3 breedte het pand, 4,2 meter breed en meer dan 5,5 meter diep, aansluitend op de fundering van een achtergevel op dezelfde locatie als de nu bestaande (**6E**), alles anderhalfsteens van geelrose baksteen van 17x8x4 cm. De kelder, betegeld met witte wandtegels van 13x13x0,8 cm, had een halfsteens inpandige kelderingang vanuit de synagoge (bodem kelderingang op 1,10 m-NAP). De achteraanbouw is naderhand gesloopt en de kelder met mortelpuin gevuld waarop een latere achtergevel (**6E**) is gezet (in 2011 is de puinlaag deels verwijderd en met beton opgevuld). De achteraanbouw ontbreekt op de Kadastrale Minuut van 1820 van S.P. van Diggelen (gedrukt 1823); de school uit 1842 is deels over de gedempte kelder heen gebouwd. Vermoedelijk is hij in 1808 gebouwd.

6B Nieuwe achterpui na sloop van achteraanbouw 6A (hypothese), mogelijk 1826.

6C Nieuwbouw van de synagoge in 1844 na afbraak van het volledige oude woonhuis, met o.a. bouw van de bestaande zuidgevel deels van hergebruikte bakstenen in kruisverband, de noordgevel voor zover zichtbaar boven Hofstraat 13 lijkt van hetzelfde materiaal. De voorgevel heeft volgens de overgeleverde bouwtekening een centrale neoclassicistische deurpartij en een neogotisch venster onder een lijstgevel.

6D en 6E Bouw van een nieuwe voorgevel (**6D**) en achtergevel (**6E**), ingeboet in de zuidgevel, waarschijnlijk gebouwd in 1883 na grote problemen met verzakkingen naar ontwerp van W.F. du Croix.

6F Inpandig zijn er onduidelijke resten van een riool of koker in de zuidwesthoek van de synagoge, van gele baksteen van 17x8,5x4 cm, tegen de gevel van de synagoge aan, over de gesloopte muren **2B** en **4B** heen. Datering is onduidelijk, mogelijk 1844 of 1883.

Bijlage 2: Vondstenlijst

Peter Bitter en Rob Roedema

In de onderstaande lijst (tabel 6) worden de vondsten beschreven conform de typologie van het 'Deventer systeem'. Voor toelichting op de typecodes zie de inleiding tot de catalogus. Verder zijn afgekort: compl=compleet, prof=profiel compleet van fragment, fr=fragment, r=randfragment, w=wandfragment, b=bodemfragment. De aantallen zijn bepaald na het passen van de scherven.

	11HFS 1van2 Spoor	Materiaal	Datering	Spoorcode
108	ophoging dgr/zw zandige klei	3w s1-kan Siegburg; 1r s2-kan-50 met radstempeldec Langerwehe/ Aken/Raeren; 1w grijs; 1r r-gra-20, 1r r-bak-2, 9fr rood; 1fr daktegel (proen)	1375/1425	1A
109	laag veengruis	GRONDMONSTER		1A
127	rietmatten	C-14 MONSTER		1B
128	bruine venige laag	GRONDMONSTER - zie Biax rapport		1B
120	dgrijze kleilaag	1w s1-kan-? gevlamd Siegburg; 4fr s2 Aken/Raeren; 3fr rood spaarzaam glaz; 1w ha-?	1375/1425	1C
124	zw zandophoging	1r g-pot-5, 1fr grijs; 1r r-bak-15, 1r r-bak-35?, 1r r-gra-20, 11fr rood; 1x natsteen; 1x bot, 1x sintel	1375/1425	1C
131	witte schelpkalklaag	2w s1-kan-? Siegburg gevlamd		1C
126	grote kuil turfgruis onderlaag	hout van klompzool; 1compl s2-kan-53 Siegburg met ijzerengobe; 1r r-gra-2, 1compl r-gra-20, 2fr rood	1375/1425	1D-1
125	grote kuil zwarte grond demping	Nivo 0,22 m+NAP: rode plavuizen 16x16x2.5 en 16.5x16.5x3, sleets!		1D-2
107	ophoging dgr/zwart zand	1r r-bak-1, 1r r-gra-8 mangaan, 7fr rood; 2fr wit; 1b grijs lobvoet; 1fr dakpan-proen	1450/1525	1/2A
4	plavuizen voorkamer	plavuizen rood met groen of geel glazuur, 16.5x16.5x2.5, diagonaal gelegd (afgehakte hoek)		2C
8	aspot 2	1compl r-gra-66 met tuit, 1fr w-bak-?	1550/1650	2D-1
5	aspot 1	1compl r-pot-3, fragmenten van plavuis met gat	1575/1650	2D-2
123	uit grijze kleivloer	1b r-bor-? sgraffito (als in Vnr.1)	1575/1625	2F
110	in fundering	2 profielstenen gotisch, 1fr baksteen ?-15.5x8.5cm		2H
111	STORT	2 profielstenen gotisch dik 7/7.5cm lengte 29 cm		2H-ca
129	fundering	baksteen 22.5x11x5 appelbloesem, 22x10.5x4.5 zacht rood		2I
1	demping kelder	1prof s2-kan-33 Aken/Raeren 16B/17a, 1fr s2-kan-? Westerwald co, 1w s2-kan-? Keulen/Frechen wapenzegel 1603; 5r r-bak-4, 1w r-blo-?, 6r r-bor-6 (fond 1x geel, 3x groen), 1r r-gra-11 (diam 30 cm), 2r r-gra-19, 1r r-gra-31 (groot, BOZ?), 2r r-gra-34 (1x mangaan), 2fr r-gra-? NH slibdec, 7fr r-gra-?, 1fr r-kan-?, 1fr r-kom-? NH slibdec, 1fr r-kom-?, 6r r-kop-2, 1b r-lek-? groen fond, 2r r-pis-5, 1r r-tes-3, 4r r-tes-5, 1r r-tes-6, 1b r-tes-?, 2r r-vst-3 (1x groene slib; 1x gele slib sgraffito decorateur A c1585-1602), 1fr rood;	1600/1625	3A
1		3r w-bak-4, 1r w-gra-31, 5fr w-gra-?, 1r w-kop-3, 2fr w-kop-?, 1fr w-vst-? laag model, 1 fr w-vst-? kam met diermotief, 4fr wit; 2fr we-bor-?; 3r m-bor-5 polychr kabelrand, 1r m-bor-5 polychr merk MW, 1r m-bor-14, 3fr m-bor-? (1x kruis, 1x rozet, 1xfruit), 1fr m-kom-? kabelrand; 1r i-bor-1 compendiario aigrette, 1b i-bor-? Liguria blauw		3A
1		1 benen mesheft schubdec 7x1,3 cm; 1 leren schoenfragm; 2x plavuisfr 2,5 dik; 1x plavuis 12,5x12,5x2,5 bruin glaz bot: Rund 1x rechter onderkaak, 1x stukje rib; Varken 1 deel rechter onderkaak van juveniel, 1x rib; Gans 3x carpo metacarpus		3A

	11HFS 2 van 2 Spoor	Materiaal	Datering	Spoorcode
102	ophoging dbr zand	1fr s2-kan Keulen/Frechen; 1r r-bor-6, 1r r-gra-34, 30 fr rood; 8fr wit; 1r m-bor-? met kabelrand	1600/1625	3C
104	plek dbr zand met puingruis	2w rood; 1fr w-gra-?	1575/1650	3C
117	laag zwarte grond westkant	1r r-bak-5, 8fr rood; 1fr lei met glazuur	1575/1650	3C
121	dbr klei ophoging	1r r-bak-35, 1fr rood; 1r w-bak-5 holle steel	1575-1625	3C
122	dbr zand ophoging	ijzeren nagel, 1fr r-vst-3 NH slijbdec	1575/1625	3C
118	bruin zand insteek noordmuur	1r r-bak-5, 2fr rood	1575/1650	3D
113	plavuisjes 0.37 m+NAP	2x plavuis, 12x12x2.2cm, 1x rood en 1x donker glazuur		3E
119	aspot in schouw Nzijde	1 compl r-pot-NW; fragmenten r-pot-?; fr rode plavuis en 1x aspotplavuis 11,5x11,5x2,2 cm	1575/1650	3F
106	brgl zand	1r r-gra-19, 4fr rood; 3fr w-pot-? (grote aspot); 1fr plavuis 2.2cm	1550/1650	3J
101	askuil achtertuin	1fr s2; 1r r-bor-6, 1r r-gra-34, 1fr rood; 3fr wit; 3fr bot; 1fr rode plavuis 3,5 dik; ijzeren meslemmet 17cm	1550/1650	3/4B
105	plavuisjes	6fragm rode plavuis bruin glaz 12x12x2.2 en 11x11x2,5, 1x hoek gekapt (diagonaal gelegd)		4F
11	beerput beerlaag	3 s2-kni; 1prof r-gra-19, 1compl r-gra-33, 2compl r-pis-5, 1compl en 1r r-tes-3, 1compl r-tes-5, 1b r-tes-?, 1compl r-zal-3; 1compl w-gra-7, 1fr w-min-kan, 1compl w-pis-1; 1b m-bor-?; 2compl f-bor-2 (1x wit, 1x zoutketen?), 3b f-bor-?, 1compl f-plo-3 wit (geel baksel); 1compl p-bor-10 schoteltje KangXi 17bc;	1625-1675	4G
11		1fr gl-bek-15a, 1prof gl-roe-2, 1compl gl-fle-4 5,5/11,5, 1compl gl-fle-16 3/5,5 parfum/medicijn;		4G
11		kleipijpen Alkmaars 17bc ongemerkt 35 ketels en 3compl (2x 20, 1x 22cm), ongemerkt 1ketel, 1ketel merk KP (>32 cm);		4G
11		1fr vensterglas; 2 wollen textielfragm; 1 opgerold stripje lood 2,5x1 cm; van messing 1 bolknoop aan een klein kledinghaakje, nog een klein kledinghaakje, 1 ringetje 26 mm (ws. knoopkern) en 2 spelden; hoornen deksel (?) 5/2 cm, fr buxushouten luizenkam 4,2 cm breed		4G
116	demping bedsteekelder zwarte grond	1r s2-kan-60 Aken/Raeren appliques vrouwfig en 1584, 2w s2-kan-? rozetsegels (16B), 7w s2-kan-; 1r r-bak-2, 1fr r-kop-2, 31fr rood; 1compl ib-kru-1; 1fr wandtegel zeemonster 17bc	1584/1650	4H
115	insteek zuidmuur	1r r-bor-6 NH slijbdec	1575/1650	4I
10	beerput bovenlaag	1fr s2-kom-? Westerwald; 1r r-tes-3, 10fr rood; 1r f-bor-2 wit, 1r f-bor-3 grof 18; 1fr gl-bek-?; kleipijpen 7 ketels 17d/18 (6x ongemerkt, 1x stippeelroos zijkant, 1x merk gekr zeepaard) en 1 fr groen geglaazuurd; 3fr wandtegels kinderspel en spinnekop	1675/1750	5 in 4G
2	laag kalkmortelpuin	1r r-bak-5, 1r r-gra-19, 1r r-kop-2, 2r r-lek-8, 1r r-tes-11, 9fr rood; driehoekige plavuis 16x2,5 cm	1575/1650	X
3	vloer voorkamer	6fr rood, 1fr wit, 2fr s2-kan, vensterglas	1575/1650	X
6	vloerniveau	2fr m-bor-?, 2fr s2-kan, 4fr rood en 1fr wit	1575/1650	X
7	ophoging	dakpan als proen, lei als proen, baksteen met glaz pottenbakkersafval; met misbakfels 1r r-oli-2, 1r r-bak-5, 1r r-vst-1; 3bfr rood standing	1550/1600	X
9	vloerlaag	1x musketkogel diam 10 mm		X
103	STORT	1fr r-gra sluitpan 19, 1x s2-kni, 1fr wit; 3x plavuis geglaz 11,5x11,5x2,5; 2fr wandtegels 17bc	1650/1900	X
112	STORT	1b f-vaa-? Grote vaas 17B/18A	1650/1750	X
114	puinlaag bij muur en haard N-zijde	1fr tegel (0,8 cm dik; mangaan pilaster vogels), 5fr plavuis 2.5cm dik; 1pijpenkop 18bc zijmerk Wapen Batavia	1725/1775	X
130	kuiltje turfgruis	hout plankje		X

Bijlage 3: Dateringen van enkele aardewerktypen

Peter Bitter

Op basis van elders gevonden goed gedateerde exemplaren zijn er dateringen gegeven aan de voorwerpen uit onze opgraving. Voor steengoed zonder (s1) en met zoutglazuur (s2), kogelpot-, grijs, rood en wit aardewerk (kp, g, r, w) wordt hieronder per type aangegeven waarop de dateringen in deze publicatie berusten (**tabel 7**).

Soms kan een voorwerp scherper worden gedateerd op basis van bijvoorbeeld decoratie of een steelvorm. Daar wordt in de tekst en in de catalogus melding van gemaakt.

De dateringen van veel objecten zijn voorlopig van karakter. Wegens gebrek aan (meerdere) referenties aan goed gedateerde contexten is het soms weinig meer dan een persoonlijke interpretatie door de auteur. In een volgende publicatie kunnen daarom hopelijk verbeteringen worden aangebracht.

type	datering	literatuur
s1-kan-3	1375 1450	Clevis/Kottman 1989, 37 (beerput 14d-15a) en 39 (afvalkuil 15bc); Clevis/Smit 1990, 31 (beerkelder 14d-15a) en 37 (beerkuil 14d-15A); Thijssen 1991 cat.6-10 (14d/15A)
s2-kan-33	1600 1700	Clevis/Smit 1990 cat.10 (90kam; 17c; als 's2-kru-3'); Ostkamp 2009 (07ven2), cat.168 (17B) en 201 (bp 17-18A); Vlierman 2010, fig.24 (scheepswrak, kist inscriptie 1590)
s2-kan-50	1350 1450	Ostkamp 1998, 25 (98vtn; slootdemping 14d/15a); Bartels 1999 cat.164 (bp 15bc); Weber 2006 89 cat.8 (01dael, wp 14c); Ostkamp 2007 cat.12 (07ven2, bp 14c); Van Helbergen & Ostkamp 2009 cat.1 (09utr4; akl c.1400)
s2-kan-53	1350 1450	Sarfati 1979 nr.15a (muntschat 1463); Bartels 1999 cat.169 (akl 14c Siegburg); Clevis 2001, 32 (bp 1384/1450); Ostkamp 2009 (07ven2), cat.27-29, 43 (bp 15ac, Langerwehe); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.111 (14c) en 113 (14d/15a) Nb slank model (vgl.Siegburg s1-kan-3) is 14B; dikke buik en kortere hals is 14d-15 (Langerwehe), vage overgang
g-pot-5	1300 1450	Nokkert 2008 (pottafval 14d/15a Utrecht); Gawronski/ Jayasena e.a 2011, cat.66 (oph.14a)
r-bak-1	1400 1525	Clevis/Kottman 1989, 39 (afvalkuil 15bc); Bitter 1988 afb.2 (pottbafval Leiden 15A); Bitter 1995 110 en cat.2 (oph.15d/16a)
r-bak-2	1400 1600	Bruijn 1979, afb.37:6 en 80:5 (pottenbakkersafval 15a en 15bc); Clevis/Kottman 1989; Bitter 1995 110 (misbakselkuilen c.1550-1573); Ostkamp et al 2001 cat.64-65 (beerput 16A) en cat.132-133 (beerput 15); Janssen/Nijhoff 2010, afb.20-8 (misbaksel 15a-b)
r-bak-4	1550 1675	Groeneweg 1992 nrs.470-474 (pottenbakkersafval 1638-1651); Bitter 1995 (pottenbakkersafval c.1550-1620); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (beerkelder 17B); Ostkamp et al 1998, 69; Van Helbergen & Ostkamp 2010, cat.24 (beerkelder 1603-c1650)
r-bak-5	1550 1625	Bitter 1992 afb.3E (pottbafval Leiden 1605-1622); Bitter 1995, 110, 121-122 (misbaksel kin c.1550-1620); Ostkamp et al 2001 cat.6 (afvalkuil c.1560-1580)
r-bak-15	1375 1550	Bitter 1986, 113 (beerput 15B); Bitter et al 1997 cat 137 (afvalkuil 16); Nokkert 2008 (pottafval 14d/15a Utrecht)
r-bak-23	1400 1500	Vreenegeor/Kuipers 1996 (beerput 15bcd); Ostkamp/Kottman 2006 cat.170 (05mid1; bp 16d)
r-bor-6	1525 1675	Clevis/Smit 1990; Bitter 1992 afb.5G (pottenbakkerij 1605-1622); Bitter 1995; Ostkamp et al 1998 cat.45; Ostkamp et al 2001 13, 20 en 114-15 (RAMA10: akl c1560/1580 en bp 16A); Van Helbergen & Ostkamp 2010, cat.25 (beerkelder 1603-c1650)
r-gra-2	1325 1425	Baart 1977 nr.459 (grachtvulling 1350-1425); Clevis/Kottman 1989 (beerput 14d-15a); Clevis/Smit 1990 (beerkelder 14d-15a); Ostkamp et al 2001 cat.44-45 (beerput c.1375-1425); Bitter/Roedema 2009 (03WAA9, onder brandlaag 1328)
r-gra-8	1425 1525	Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (afvalkuil 15); Bitter 1995 cat.19 en p.110; Bitter et al 1997; Ostkamp et al 1998 cat.76 (dunwandig, 17ac); Ostkamp et al 2001 cat.77-79 (beerput 16A)
r-gra-11	1600 1725	Clevis/Kottman 1989; Hacquebord/Vlierman 1991; Groeneweg 1992, 52-53 en nrs.415-416, 430-442, 504-520 (pottenbakkersafval ca.1600, 1638-1651 en c.1700); Bitter et al 1997; Jacobs 1997 cat.22 (Begijnhof, bp c.1700-1739); Ostkamp et al 1998 cat.77; Dijkstra/ Ostkamp 2006 cat.2 (assart3, 99lisse: beerp 1600-40); Groothedde en Van Helbergen 2007 cat.20 (ZAP21; 06zut3: beerp c1650-1657);
r-gra-19	1530 1650	Bitter 1995, 108-112 (pottenbakkersafval vanaf c.1600 tot 1620); Ostkamp et al 1998 cat.78; Ostkamp et al 2001 cat.82 (beerput 16A); Bitter 2010, 36 (onder stadswal 1528/1537)

type	datering	literatuur
r-gra-20	1375 1450	Hoek 1975, 520 en afb.17 (14d/15a); Baart 1977 nr.465 (Olofskapel, gracht 1350/1425); Bruijn 1979 afb.25:4, 28 (pottenbakkersafval 15a); Clevis/Smit 1990, 37 (beerkuil 14d-15a); Bitter et al 1997; Ostkamp et al 2001 cat.42 (beerput c.1375-1425) en cat.136-137 (beerput 15ac); Clevis 2001, 33 (bp 1384/1450); Janssen/Nijhoff 2010, afb.26-1 (misbaksel 1437/1461); Nokkert 2008 (pottafval 14d/15a Utrecht)
r-gra-31	1600 1675	Bitter 1995 (beerput 1574-1674)
r-gra-33	1500 1700	Bitter 1995, 110 en cat.25 (95alk1; oph 16a en wp 16c); Jacobs 2002 cat.14 (02haa6, HBO36; bp 16d/17A); Ostkamp 2005 cat.35 (05vtn2, ADC403; gracht 17B/18); Ostkamp/Kottman 2006 cat.188 (05mid1, adc595; beerp 17a); De Jong-Lambregts e.a. 2009, 27 (09alk10, RAMA14; wp 16c); Van Helbergen & Ostkamp 2010, cat.35 (09utr4; beerkelder 1603-c1650); Gawronski/ Jayasena 2012 (11ams13) cat.384-386 (bp 17a) en 595 (bp 17A)
r-gra-34	1525 1650	Bitter 1992 afb.3A,C (pottbafval Leiden 1605-1622); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (afvalkuil 15); Bitter 1995 cat.19 en p.110 (misbaksel kln 16c en 1573-1620); Bitter et al 1997 cat.164 (bp 15d-1561); Ostkamp et al 1998 cat.76 (dunwandig, 17ac); Ostkamp et al 2001 cat.77-79 (beerput 16A)
r-gra-66	1600 1700	Clevis 2001, 49 cat.13 (01zwo2: 17A); Jacobs 2002 cat.87 (02haa4: 17b/18a)
r-kop-2	1525 1675	Bitter 1992 afb.4F-H (pottbafval Leiden 1605-1622); Bitter 1995, 111 (waterputvulling 16bc; pottenbakkersafval c.1550-1620); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (beerkelder 17B); Bitter et al 1997, 133 (beerput 15d-1561); Ostkamp et al 2001 cat.144 (beerput c.1640-1680)
r-lek-8	1550 1650	Groeneweg 1992 nr.503 (pottenbakkersafval 1638-1651); Bartels 1999 (beerput c.1550-1625); Jacobs 2002 cat.39 (02haa6, HBO36; beerput II 16-17A)
r-oli-2	1525 1750	Clevis/Kottman 1989, 48 (beerput 17d-18A); Bitter 1992 afb.5E (pottbafval Leiden 1605-1622); Bitter 1995 (beerput 1574-1674); Groeneweg 1992 nrs.176-177 (pottenbakkersafval 16A), 573-574 (pottenbakkersafval 18de eeuw); Jacobs 1995 cat.60 (HBO29-1995; 96haa2; beerput 17b); Ostkamp et al 2001 cat.97 (beerput 16A); Dijkstra/ Ostkamp 2006 (assart3, 99lisse: beerp 1600-40); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.433-434 (16d) en 667-668 (17b)
r-pis-5	1575 1700	Bitter 1992 afb.4B (pottbafval Leiden 1605-1622); Clevis/Smit 1990, 35 (beerkelder 17d-18A) en 46 (beerkelder 18); Hacquebord/Vlierman 1991, 55-56; Bitter 1995, 112 (pottenbakkersafval 1574-1620); Jacobs/Van Veen 1996, 61, 62 en (beerput 17bc en 17B, afvalkuil 17B); Ostkamp et al 1998
r-pot-3	1550 1800	Thijssen 1991 cat.145 (18B); Kley 1996 cat.22 (96oth; 18B); Bartels 1999 cat.666 (bp 1720-60); Clevis 2006 cat.110 (06zwo8; 17); Helbergen/ Ostkamp 2010 cat.94 (09utr4; 16); Roedema 2010 (08RTV17 waterput 17A)
r-tes-3	1625 1750	Clevis/Smit 1990 cat.105 (17); Bitter et al 1997 cat.196-197 (17b/18A); Jacobs/Van Veen 1996, 63 (beerput 17ac); Clevis 2001, 92 cat.36 (01zwo2: bp 17-18A); Dijkstra/ Ostkamp 2006 (assart3, 99lisse: beerp 1600-40); Ostkamp/Kottman 2006 cat.209 (05mid1, adc595; beerp 17B); Clevis 2006 cat.118-119 (ARZ34, 06zwo8:17-18); Gawronski/ Jayasena 2009 cat.3 (AAR36, 09ams1: bp 17b)
r-tes-5	1550 1650	Bitter 1995, 108 en 112 (nog aangeduid als r-vuu-1 en -2; pottenbakkersafval vanaf c.1600 tot 1620); Jacobs 1995 cat.62 (HBO29-1995; 96haa2; beerput 17c); Bitter et al 1997; Bartels 1999 cat.693 (bp 17a); Jacobs e.a. 2000, cat.107 (HBO34, 02haa4: 16d/17a);Gawronski/ Jayasena 2012 cat.420 (17a), 641 (17A)
r-tes-6	1575 1650	Bitter et al 1997 (beerput 1561/1630); Jacobs/Van Veen 1996 (demping waterput 17A); Bitter 1995, 108 en 112 (nog aangeduid als r-vuu-1 en -2; pottenbakkersafval vanaf c.1600 tot 1620); Bitter 2010 cat.36 (RAMA15, 10alk11: beerput 1418-1625)
r-tes-11	1500 1625	Bruijn 1992, 41 en afb.14 type 34 (pottenbakkersafval 1603-1604); Bitter 1995 cat.1 (als 'r-asl-?'; pottenbakkersafval 1574-1620); Ostkamp et al 2001 cat.109 (beerput 16A)
r-vst-1	1550 1625	Bitter 1992 afb5C (pottenbakkersafval 1605-1622); Bitter 1995 (pottenbakkersafval 1574-1620); Ostkamp et al 2001 cat.17 (afvalkuil c.1560-1580); Jacobs/ Olthof/ Pavlovic 2002 cat.111-112 (02haa4, HBO34; 16d/17a); Schrickx 2006 cat.61 (06hoo1: akl 15B/16a); Schrickx 2009 cat.13 (10hoo6, WAR10; 15B/16A)
r-vst-3	1575 1650	Bitter 1995 (pottenbakkersafval 1574-1620); Van Gangelen/Kersloot/Venhuis 1997, afb.25, 55, 76, 78, 85, 86, 112, 114, 130 (opschrift 1604, 1611,1625, 1623, 1645, 1648, 1610, 1607, 1637) Ostkamp et al 2001 cat.18-19 (afvalkuil c.1560-1580); Van Helbergen & Ostkamp 2010, cat.53 (beerkelder 1603-c1650)
r-zal-3	1550 1750	Bitter 1992 afb.3H (pottbafval Leiden 1605-1622);Thijssen 1991 (16/17A); Groeneweg 1992, nrs.481-482 (pottenbakkersafval 1638-1651); Bitter 1995 (beerput 1574-1677); Ostkamp et al 1998 (beerputten 1578-c.1650 en c.1620-c.1680); Bartels 1999 (beerput c.1720-1760); Dijkstra/ Ostkamp 2006 (assart3, 99lisse: beerp 1600-40);

type	datering	literatuur
ib-kru-1	1500 1650	Ostkamp et al 2001 cat.33 (afvalkuil c.1560-1580); Jacobs 2002 cat.85 (02haa5; bp 16B); Ostkamp 2005 cat.6 (03pur1; kelder demping 16A); Ostkamp 2005 cat.22 (04pur2; sloot 1600/1710); Ostkamp/ Kottman 2006 cat.154 (05mid1; kuil 16b; Van Helbergen & Ostkamp 2010, cat.20 (09utr4; afvalkuil 16); Gawronski/ Jayasena 2012 (11ams13) cat.618 (bp 17A); Duijn 2011, 226 fig.179 (oph 1570/1585)
w-bak-4	1575 1625	Bitter 1995 (pottenbakkersafval 1574-1620)
w-bak-5	1575 1625	Bitter 1995 (pottenbakkersafval 1574-1620); Ostkamp et al 2001 cat.19 (afvalkuil c.1560-1580); Clevis 2001, 152 cat.55 (01zwo2: 17ac)
w-gra-7	1550 1650	Baart/Krook/Lagerweij 1986, 101; Clevis/Kottman 1989; Bitter 1995 (pottenbakkersafval 1574-1620); Bitter et al 1997 (beerput 15d-1561); Ostkamp et al 1998 cat.59, 60 en 86; Schrickx 2006 cat.64 (beerput 17B); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.691 (17b)
w-gra-31	1575 1650	Bartels 1999 cat.757 (beerput 1595-1625); Van Helbergen & Ostkamp 2010, cat.57 (beerkelder 1603-c1650)
w-kan-15	1625 1725	Bartels 1999 cat. 769 (bp 1675-1720); Ostkamp/ Kottman 2010 cat.215 (07vli1; tonput laag 17b); Ostkamp/ Kottman 2010 cat.97 (09gou1: 17); Gawronski/ Jayasena 2011 cat.698 (17b) en 1017 (18A); Van Veen/ Ostkamp 2012 cat.87 (slootdemping 1620/1635)
w-kop-3	1575 1675	Clevis/Smit 1990 cat. 115 (17B); Carmiggelt/Van Veen 1995, 48 (met standvoet; beerkelder 18bc); Jacobs 1995 cat.76 (HBO29-1995; 96haa2; beerput 17b); Jacobs/Van Veen 1996, 62 (beerput 17bc); Ostkamp et al 1998 cat.63-64 (beerput 1578-c.1650); Bartels 1999 cat.787 (beerput 1580-1600); Jacobs e.a. 2000, cat.122 (HBO34, 02haa4: beerput 17b-18a); Jacobs 2002 cat.49 (02haa6, HBO36; beerput III 16d-17A); Ostkamp 2006 cat.6 (adc452, 06enk2: stortlig 1590/1650); Van Helbergen & Ostkamp 2010, cat.60 (beerkelder 1603-c1650); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.469, 707, 710 (17a, 17b, 17c)
w-pis-1	1600 1750	Thijssen 1991 cat.171 (91nijn; 17A); Carmiggelt/Van Veen 1995, 48 (beerkelder 18bc); Jacobs/Van Veen 1996, 62 (beerput 17bc en 17B); Clevis 2001 (01zwo2) 95 cat.46 (18A), 153 cat.60 (17); Ostkamp/Kottman 2006 cat.194 (05mid1; bp 17a) Vgl. r-pis-5; NB vanaf 17d zijwand vrijwel verticaal en bovenrand niet haaks maar schuin opstaand

Literatuur van bijlage 3

Baart, J.M. et al. 1977: *Opgravingen in Amsterdam; 20 jaar Stadskernonderzoek*, Amsterdam.

Baart, J.M., W. Krook en A.C. Lagerweij, 1986: Opgravingen aan de Oostenburgermiddenstraat, in: J.B. Kist (red.), *Van V.O.C. tot Werkspoor*, Utrecht, 83-151.

Bartels, M., 1999: *Steden in scherven; Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amersfoort (2 dln.).

Bartels, M., 2004 (04dev3): Twee kleine martavananen en andere 18de-eeuwse Chinese keramiek uit de Bruynssteege te Deventer, in: *Overijssels Erfgoed. Archeologische en bouwhistorische Kroniek 2003*, Zwolle, 73-78.

Bitter, P., 1986: Archeologisch onderzoek op het bouwterrein van C & A Nederland aan de Haarlemmerstraat en Spijkerboorsteeg te Leiden, *Bodemonderzoek in Leiden. Jaarverslag 1985*, 85-152.

Bitter, P., 1988: 15de-eeuws pottenbakkersafval uit het Ir. Driessenplein te Leiden, *Bodemonderzoek in Leiden. Jaarverslag 1987*, 141-148.

Bitter, P., 1992: Vroeg-17de-eeuws pottenbakkersafval uit de Pottenbakkergang te Leiden, *Bodemonderzoek in Leiden. Jaarverslag 1990/1991*, 19-32.

Bitter, P., 1995 (95alk1): *Geworteld in de bodem*, Alkmaar (Publikaties over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie, 1).

Bitter, P., J. Dijkstra, R. Roedema en R.P. van Wilgen, 1997 (97alk2): Wonen op Niveau; archeologisch, bouwhistorisch en historisch onderzoek van twee percelen aan de Langestraat, *Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie* 5 en 5A.

Bitter, P., en R. Roedema e.a., 2009 (09alk9): *Huizen, havens en handel. Opgravingen bij de Waag en onder het Waagplein (1997-2003)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 13).

Bitter, P., en R. Roedema, 2010 (10alk11): Aan het begin van de Langestraat (07LAN), in: P. Bitter, N. de Jong-Lambregts en R. Roedema, 2010: De Burg en rijke burgerij. Twee opgravingen bij de Spanjaardstraat en Langestraat in 2007, *Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie* 15, 23-177.

Bitter, P., R. Roedema, K. Beemster en F. van den Oever, 2010 (10alk14): *Die muere van onse voorouders. Opgravingen van vestingwerken aan de noordkant van Alkmaar (2006-2009)*, (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie nr. 16) Alkmaar.

Bruijn, A., 1979: Pottersvuren langs de Vecht, *Rotterdam Papers III*, Rotterdam.

Carmiggelt, A., en M.M.A. van Veen, 1995 (95dha1): Laat- en postmiddeleeuws afval afkomstig uit zes vondstcomplexen te Den Haag, *Haagse Oudheidkundige Publicaties* 2.

Clevis, H., en J.Kottman, 1989 (89dev1): *Weggegooid en teruggevonden; Aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750*, Kampen.

Clevis, H., 2006 (06zwo8): De gracht van de havezathe Werkeren in Zwolle als stort voor afval, *Archeologische Rapporten Zwolle* 34.

Dijkstra, M., en S. Ostkamp, 2006 (99lisse): Vondsten uit een beerput van huis Rosendaal te Lisse (ca. 1590-1630). Een kijkje in de keruken van een VOC beambte, in: H. Clevis en S. Ostkamp (red.), *Assembled Articles 3. Symposium on medieval and post-medieval ceramics. Zwolle 9 en 10 okt 2003*, Zwolle, 139-184.

Duijn, D., 2011: *Het verhaal van een West-Friese Wereldstad. Een onderzoek naar de opkomst, bloei en neergang van Enkhuizen tot 1800 aan de hand van archeologische en historische bronnen*, Amsterdam (masterscriptie Universiteit van Amsterdam).

Gangelen, H. van, P. Kersloot en S. Venhuis, 1997: *Hoorn des overvloeds. De bloeiperiode van het Noord-Hollands slijbaardewerk (ca. 1580 - ca. 1650)*, Hoorn.

Gawronski, J., R. Jayasena e.a., 2012 (11ams13): Catalogue of archaeological ceramics from Amstyerdam 1175-2011, in: J. Gawronski, (red.): *Amsterdam ceramics. A city's history and an archaeological ceramics catalogue 1175-2011*, Amsterdam, 104-330.

Groeneweg, G., 1992: *Bergen op Zooms aardewerk*, Waalre (Bijdragen tot de Studie van het Brabantse Heem, deel 35).

Groothedde, M., en A. van Helbergen, 2007 (06zut3): Uit de keuken van Herman Otto (1650-1657). Archeologisch onderzoek naar en analyse van de keramische inhoud van een beerput, behorende tot het huishouden van Herman Otto van Bronckhorst, graaf Van Limburg Stirum, *Zutphense Archeologische Publicaties* 21.

Hacquebord, L., en K. Vlierman, 1991: *Ceramiëk van de 17de eeuwse walvisvangstnederzetting Smeerenburg op Spitsbergen*, Laarne (Corpus Middeleeuws Aardewerk nr.6).

Helbergen, H. van, & S. Ostkamp, 2010 (09utr4): Het aardewerk, in: G.R. van Veen, e.a., *De broederschap 'Maria in de Wijngaard' en 'onser liever vrouwe in die Sonne'. Archeologisch onderzoek naar twee kloostergemeenschappen aan de Nieuwe Kamp in Utrecht*, Utrecht (Basisrapportage archeologie Utrecht 12), 63-78.

Hoek, C., 1975: Schiedam, een historisch-archeologisch stadsonderzoek, *Holland* 7, 89-195 en 513-560.

Jacobs, E., 1995 (95haa1): Archeologisch onderzoek op een binnenterrein achter de percelen Burgwal 95-99 te Haarlem, *Haarlems Bodemonderzoek* 28, p. 3-25.

Jacobs, E., 1996 (96haa2): De Rode Gravin. Archeologisch onderzoek op het terrein tussen Gravinnesteeg en de Gedempte Oude Gracht te Haarlem, *Haarlems Bodemonderzoek* 29, p. 3-72.

- Jacobs, E., en M.M.A. van Veen, 1996 (96dha2): Van kerk tot rekenwerk; Laat- en postmiddeleeuwse vondstcomplexen aan het Lange Voorhout, *Haagse Oudheidkundige Publicaties* 3, Den Haag.
- Jacobs, E., 1997 (97haa3): Begijnhof 6/6a: Prehistorische en laatmiddeleeuwse bewoningssporen, *Haarlems Bodemonderzoek* 31, p. 39-77.
- Jacobs, E., D. Olthof en A. Pavlovic, 2002 (01haa4): Antoniestraat 6 en 8: potten en putten, *Haarlems Bodemonderzoek* 34 (2000), 3-109.
- Jacobs, E., M. Poldermans en T. van der Zon (red.), 2002 (02haa5): *Spitten aan het Spaarne. Archeologisch onderzoek onder de Gravinnehof in Haarlem*, Haarlem.
- Jacobs, E., 2003 (02haa6): Spitten aan het Spaarne: een uitputtend verslag, *Haarlems Bodemonderzoek* 36 (2002), 35-103.
- Janssen, H.L., en E. Nijhoff, 2010: Fifteenth-century pottery production in 's-Hertogenbosch. The excavation of two pottery workshops, in: K. de Groote, D. Tys en M. Pieters, *Exchanging material culture. Studies on archaeology and history presented to Frans Verhaeghe*, Brussel (Relicta Monografieën 4), 93-136.
- Jaspers, N.L., & S. Ostkamp, 2006 (06enk2): Het aardewerk uit de opgraving, in: P.C. de Boer, Bodenvondsten uit de Boerenhoek Enkhuizen, opgraving "De Baan" (fase 2), *ADC Rapport* 452, 21-35.
- Jaspers, N.L., 2009 (07zaa1): Keramiek, in: G.T.C. van den Berg & J.P.L. Vaars, Archeologische opgraving in de Kerkbuurt te Oostzaan, *Hollandia reeks* 272, 45-141.
- Jong-Lambregts, N. de, P. Bitter, L. Verspuij-Frank e.a., 2007 (07alk7): *Tussen Zwaard en Fortuin. Enkele opgravingen in Alkmaar 2002-2005*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 12).
- Jong-Lambregts, N. de, e.a., 2009 (09alk10): *Sporen onder het maaiveld, opgravingen in Alkmaar en Koedijk tussen 2001 en 2007*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 14).
- Kleij, P., 1996 (96oth1): Oosterhouts aardewerk, in: H. Clevis (red.), Assembled Articles 2. Symposium on medieval and post-medieval ceramics. Antwerpen 25-26 January 1995, Zwolle, p. 101-128.
- Nokkert, M., 2008 (08utr1): *Pottenbakkers aan de Anthoniedijk. Inventariserend onderzoek m.b.v. proefsleuven en definitief archeologisch onderzoek voorafgaand aan het nieuwbouwproject 'Hoogstraat aan de Vecht' te Utrecht*, Utrecht (Basisrapportage archeologie Utrecht 34).
- Ostkamp, S., e.a., 1998 (98alk3): *Afval van gorters, brouwers en een hospitaal. Archeologisch onderzoek aan het Wortelsteegplein*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr.6).
- Ostkamp, S., R. Roedema en R. van Wilgen, 2001 (01alk4): Gebruikt en gebroken; vijf eeuwen bewoning op drie lokaties in het oostelijk stadsdeel, *Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie* 10.
- Ostkamp, S., 2005 (03pur1): Het vondstmateriaal, in: S. Ostkamp & M. Spanjer, De opgraving Purmerend Padjedijk, *ADC-Rapport* 341, 13-26.
- Ostkamp, S., 2005 (04pur2): Het vondstmateriaal, in: A. van Benthem en S. Ostkamp, Purmerend Westerstraat. Een Definitief archeologisch Onderzoek, *ADC-Rapport* 454, 14-36.
- Ostkamp, S., J.P.F. Kottman, m.m.v. A. Kaneda, 2006 (05mid1): Het aardewerk uit de opgraving; de glasvondsten, in: J. Dijkstra, S. Ostkamp en G. Williams, 2006: Archeologisch onderzoek op het terrein van de voormalige Berghuijskazerne te Middelburg, Amersfoort, *ADC-rapport* 595, 51-100, 271-378.
- Ostkamp, S., 2009 (07ven2): Het aardewerk uit de opgraving aan de Venlose Maasboulevard, in: H. van

der Velde e.a., 2009: *Venlo aan de Maas, van vicus tot stad. Sporen van een Romeinse nederzetting en stadsontwikkeling uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd in het plangebied Maasboulevard*, Amersfoort (ADC Monografie 7), 921-1074.

Ostkamp S., m.m.v. J.F.P. Kottman, 2010 (07vli1): Aardewerk en glas uit de opgraving Vlissingen-Spuistraat, in: P.C. de Boer, J. Vanden Borre & D.A. Gerrets (red.), *Zevenhonderd jaar wonen, werken en begraven langs de Achterhaven. Een archeologische opgraving aan de Spuistraat in Vlissingen*, ADC-rapport 1278, 283-320.

Ostkamp, S., en J.F.P. Kottman, 2010 (09gou1): Catalogus, in: J.Dijkstra, M.C. Houkes & S. Ostkamp (red.), *Over leven aan de rand van Gouda. Een archeologische opgraving en begeleiding in het plangebied Bolwerk*, ADC Rapport 1770.

Sarfati, H., 1979: Münzschatzgefässe in den Niederlanden, I: die Periode 1190-1566, *Berichten R.O.B.* 29, 491-526.

Schrickx, C.P., T.Y. van de Walle-van der Woude e.a., 2006 (06hoo1): Het onderzoek op het terrein van de voormalige Winstonbioscoop te Hoorn (campagne 2004). De opgraving op de percelen Grote Noord 4 en 6, *WAR* (=Verslagen van de Archeologische Dienst Hoorn) 3, Hoorn.

Schrickx, C.P., 2009 (10hoo5): Bewoning in de Achterstraat. Archeologisch onderzoek op het perceel Achterstraat 19-21 te Hoorn, *WAR* 10 (=HAR 10).

Thijssen, J.R.A.M., 1991 (91nijm): *Tot de bodem uitgezocht; Glas en ceramiek uit een beerput van de 'Hof van Batenburg' te Nijmegen 1375-1850*, Nijmegen.

Veen, M.M.A. van, en S. Ostkamp, 2012: Catalogus van het aardewerk uit het onderzoek aan de Bierstraat, Den Haag, in: M.M.A. van Veen (red.), *Opgravingen in de Bierstraat Gemeente Den Haag. Wonen aan de rand van die Haghe vanaf het midden van de 16de eeuw*, *HOP* 14, 371-431.

Vlierman, K., 2010: An overview of the dated stoneware (groups?) from ships in the Netherlands (Zuiderzee region) and Novaya Zemlya (1200-1600), in: K. de Groote, D. Tys en M. Pieters, *Exchanging material culture. Studies on archaeology and history presented to Frans Verhaeghe*, Brussel (Relicta Monografieën 4), 189-202.

Vreenegoor, E., en J. Kuipers (red.), 1996 (96vee): *Vondsten in Veere; Middeleeuwse voorwerpen uit een beerput van huis 'In den Struys'*, Abcoude/Amersfoort.

Bijlage 4: Macroscopisch onderzoek van dierlijk en botanisch materiaal uit beerput 4G (11HFS11)

Sjaak Waterlander

Zoals in Alkmaar bij beerputonderzoek gebruikelijk, is de vondstenlaag met beer uit deze beerput geheel geborgen en bij het wassen van het vondstmateriaal gezeefd op een maaswijdte van 5 mm. Hierdoor is niet alleen allerlei klein vondstmateriaal geborgen, maar ook botmateriaal en organisch materiaal.

Dit ecologisch materiaal is op macro niveau onderzocht en gedetermineerd met behulp van de zoölogische atlas van Schmid en de vergelijkingscollectie van de gemeente Alkmaar.

Het betreft een vondstcomplex dat als huisafval in de beerput is gedeponerd in het tweede en derde kwart van de 17de eeuw. Wat kunnen we nu uit deze verzameling opmaken.

Er is een geringe hoeveelheid botten gevonden van rund, varken en schaap/geit. Verder zijn er wat botjes van konijn, eend en kip. Al met al geeft het een wat sobere indruk. Ditzelfde geldt voor de visresten. Het zijn algemeen voorkomende zee- en zoetwatervissen, die regelmatig in beerputten worden aangetroffen. Zo zijn er o.a. botjes van platvis (schol, schar en bot), stekelrog, kabeljauw, schelvis, wijting, haring, baars, paling, voorn en zalm gevonden. Vooral de zalm vind je niet vaak in beerputten met een wat sobere inhoud. Het gaat slechts om een zalmwerveltje. Meestal vinden we van de zalm weinig terug, omdat de botresten verteren door de inwerking van zuren in beerputten. Ook het aandeel haringbotjes is zeer gering. Dit heeft voor een deel te maken met het spoelen van het vondstmateriaal op een zeef met een maaswijdte van om en nabij de 5 mm. De kans is groot dat kleine vissenbotjes door de zeefmazen met het spoelwater zijn verdwenen.

Dit is ook van toepassing op kleine zaden, die in het vondstmateriaal verstopt zaten. Grote zaden en pitten blijven achter in het spoelresidu. Op de zeef zijn veel voorkomende noten en fruit achtergebleven.

Literatuur

Schmid, E., 1972: *Atlas of animal bones, Tierknochenatlas*, Amsterdam.

11HFS11 Dierlijk vondstmateriaal

Rund (*Bos taurus*)

1x deel onderkaak(mandibula) met kasporen,
2x wervels waarvan 1 wervel lumbaal en 1
cervicaal.

De wervellichamen zijn afgekapt.

2x bekken, waarvan een heiligbeen (pelvis,
sacrum)

1x bekken gewrichtskom (pelvis, acetabulum)

Varken (*Sus domesticus*)

4 stukken dijbeen (femur) proximaal

1 stuk beenschacht(diafyse) dijbeen

1x distaal deel dijbeen

1x deel scheenbeen (tibia) proximaal

Schaap/geit (*Ovis arië / Capra hircus*)

1 deel schedel(cranium) van een juveniel dier

1x proximaal deel schouderblad (scapula)

en 1x distaal deel

2x hielbeen (calcaneus)

Konijn (*Oryctolagus cuniculus*)

1x linker onderkaak (mandibula)

1x ellepijp (ulna)

1x bekken (pelvis)

1x scheenbeen (tibia) Het distale deel is
afgebroken.

1x staartwervel (vertebra caudales)

Eend (*Anas spec.*)

1x schouderblad (scapula)

Kip (*Gallus gallus domesticus*)

1x bekken (pelvis)

Veel eierschalen

Tabel 8a: Lijst van dierlijk botmateriaal uit de beerlaag in beerput 4G (11HFS11)

11HFS11 Visresten en schelpdieren

Schol, schar, bot (*Platichthys*)

1x operculum
1x preoperculum
1x articulare
1x dentale
3x hyomandibulare
1x ceratohyale
3x posttemporale
4x postabdominalis
4x cleithrum
1x supracleithrum
10x vertebrae precaudales
25x vertebrae caudales

Kabeljauw (*Gadus morhua*)

1x cleithrum
1x supracleithrum
1x vertebrae caudales

Schelvis (*Melanogrammus aeglefinus*)

6x cranium
1x symplecticum
2x posttemporale
2x articulare
2x palatinum
1x maxillare
1x premaxillare
1x urohyale
2x hyomandibulare
1x dentale
1x quadatum
1x preoperculum
2x cleithrum
5 x supracleithrum
1x otoliet
7x vertebrae precaudales
13x vertebrae caudales

Wijting (*Merlangius merlangus*)

2x vertebrae caudales

Haring (*Clupea harengus*)

1x parasphenoideum
1x maxillare
3x operculum
1x preoperculum
9x vertebrae caudales

Ansjovis (*Engraulis encrasicolus*)

1x dentale

Stekelrog (*Raja clavata*)

1x stekel van de vlag

Zalm (*Salmo salar*)

1x vertebrae caudales

Baars (*Perca fluviatilis*)

1x frontale
1x maxillare (klein exemplaar)
1x dentale
1x articulare
3x operculum
1x ceratohyale
1x cleithrum
1x postcleithrum
3x vertebrae caudales

Paling (*Anguilla anguilla*)

2x cleitrum
2x vertebrae precaudales
15x vertebrae caudales

Ruisvoorn (*Rutilus rhythrophthalmus*)

1x frontale
1x maxillare
1x operculum
1x hyomandibulare
1x basioccipitale
4x os pharyngeum
1x vertebrae caudales

Mossel (*Mytilus edulis*)

Veel schelpen

Tabel 8b 11HFS1: botanische resten in het zeefresidu

Botanische macroresten beerlaag beerput 4G (11HFS11)

Nederlandse naam	geschat aantal	latijnse naam
Hazelnoot	xx	<i>Corylus avellana</i>
Walnoot	x	<i>Juglans regia</i>
Mispel	xx	<i>Mespilus germanica</i>
Appel/ peer	x	<i>Malus spec.</i>
Zure/zoete kers	xxx	<i>Prunus spec.</i>
Pruimensoorten (3)	xx	<i>Prunus spec.</i>
Erwt	x	<i>Pisa sativum</i>
Druif	xxx	<i>Vitis vinifera</i>

Legenda geschatte aantal

x	2 tot 4	zo nu en dan
xx	5 tot 20	regelmatig
xxx	< 100	veel
xxxx	< 1000	zeer veel

Bijlage 4 tabel 8c 11HFS1: botanische resten in het zeefresidu

Alkmaar-Hofstraat, resultaten van het macrorestenonderzoek (11HFS128).
 Legenda: (+) = 10, + = 11-50, ++ = 51-100, +++ = 100-1000, ++++ = >1000,.

Heide- en veenplanten		
Calluna vulgaris, takjes	(+)	Struikhei
Calluna vulgaris, zaden	+	Struikhei
Erica tetralix, blaadjes	(+)	Gewone dophei
Erica tetralix, zaden	+	Gewone dophei
Eriophorum vaginatum, sklerenchymspoeltjes	+	Eenarig wollegras
Hydrocotyle vulgaris	(+)	Gewone waternavel
Menyanthes trifoliata	(+)	Waterdrieblad
Sphagnum fimbriatum	++++	Gewimperd veenmos
Sphagnum palustre	+++	Gewoon veenmos
Dierlijke waterorganismen		
Daphnia, ehippia	++	Watervlooien
Foraminiferae	+++	Foraminiferen
Simocephalus, ehippia	++	Watervlooien
Water- oever- en moerasplanten		
Bolboschoenus maritimus	(+)	Heen
Cladium mariscus	(+)	Galigaan
Eleocharis palustris/uniglumis	++	Gewone waterbies/Slanke waterbies
Hippuris vulgaris	(+)	Lidsteng
Lycopus europaeus	(+)	Wolfspoot
Phragmites australis, stengels	+	Riet
Rumex maritimus	(+)	Goudzuring
Schoenoplectus tabernaemontani	(+)	Ruwe bies
Kwelderplanten		
Juncus gerardi	+++	Zilte rus
Planten van droge storingsmilieus		
Atriplex patula/prostrata	+	Uitstaande melde/Spiesmelde
Carex hirta	+	Ruige zegge
Chenopodium album	(+)	Melganzenvoet
Chenopodium glaucum/rubrum	(+)	Zeegroene ganzenvoet/Rode ganzenvoet
Plantago major	(+)	Grote en Getande weegbree
Potentilla anserina	+	Zilverschoon

Bijlage 5 tabel 9 Overzicht van de botanische macroresten uit humeuze laag 1B (11HFS128)

Bijlage 5: Paleobotanisch onderzoek aan een venige laag in het centrum van Alkmaar²⁶

Henk van Haaster

Inleiding

In 2011 is door de gemeente Alkmaar een opgraving uitgevoerd in de Hofstraat te Alkmaar. Tijdens de opgraving werd op een diepte van 0,75 m- NAP een ophogingslaag slappe bruine grond aangetroffen. Bij eerder onderzoek in de omgeving (Groot Nieuwland, Bloemstraat) zijn vergelijkbare ophogingen aangetroffen. Om meer te weten te komen over de aard en het ontstaan ervan is aan een monster ervan paleobotanisch onderzoek uitgevoerd.

Analysetechniek en resultaten

Het monster had een volume van ongeveer twee liter. Het is met leidingwater gezeefd over een set zeven met maaswijdten van 0.25, 0.5, 1 en 2 mm. Vervolgens zijn de plantenresten geanalyseerd met een opvallend-lichtmicroscop met vergrotingen tot 10x5. De mosblaadjes zijn gedetermineerd met een doorvallend-lichtmicroscop onder sterkere vergrotingen.

De resultaten van het onderzoek staan in **tabel 9** (zie pagina links).

Tijdens het zeven van het monster bleek dat het materiaal geen in situ gegroeid veen is. De daarvoor benodigde kenmerken ontbreken. Zo is het niet doorworteld en is het sterk gefragmenteerd waardoor het aan verslagen veen of slootbagger doet denken.

In het monster is een groot aantal resten gevonden van heide- en veenplanten. Het gaat om zaden, blaadjes en takjes van gewimperd veenmos (*Sphagnum fimbriatum*), gewoon veenmos (*Sphagnum palustre*), struikhei (*Calluna vulgaris*), dophei (*Erica tetralix*), gewone waternavel (*Hydrocotyle vulgaris*) en eenarig wollegras (*Eriophorum vaginatum*). Dit soortenspectrum lijkt veel op een vegetatie die tegenwoordig moerasheide genoemd wordt (*Sphagno palustris-Ericetum*). Moerasheidevegetaties zijn hoogveenachtige vegetaties die zich ontwikkelen in oude, verzuurde rietmoerassen.

Ook de categorie 'Water-, oever- en moerasplanten' is goed vertegenwoordigd met lidsteng (*Hippuris vulgaris*), galigaan (*Cladium mariscus*), riet (*Phragmites australis*), heen (*Bolboschoenus maritimus*), goudzuring (*Rumex maritimus*), wolfspoot (*Lycopus europaeus*) en gewone en/of slanke waterbies (*Eleocharis palustris/uniglumis*). Deze planten komen veel voor langs oevers van voedselrijk water, of in moerassen waar het grondwater het grootste deel van het jaar boven het maaiveld staat. De planten staan meestal in of langs zoet water. De meeste soorten kunnen echter wel zwakbrak water verdragen. Ook zijn resten van enkele dierlijke waterorganismen gevonden, dat zijn watervlooien (*Daphnia* en *Simocephalus*) en foraminiferen (*Foraminiferae*). Van watervlooien zijn zogenaamde ephippia gevonden. Ephippia worden onder bepaalde milieuomstandigheden door vrouwelijke watervlooien tijdens het vervellen gevormd, en bevatten een of enkele eieren. Ze vormen een soort bescherming, waardoor de eieren onder barre omstandigheden (vorst, langdurige droogte) kunnen overleven. De ephippia van sommige soorten watervlooien blijven op het wateroppervlak drijven waardoor ze vaak met vele duizenden aanspoelen op een oever. De aangetroffen soorten zijn kenmerkend voor zoet water, maar ze kunnen ook worden aangetroffen in zwakbrak water.

Van foraminiferen zijn veel chitineuze binnenkamers gevonden. Deze kunnen afkomstig zijn van drie soorten: *Protelphidium anglicum*, *Elphidium articulatum* of *Ammonia beccari*.²⁷ Deze soorten zijn kenmerkend voor brakke lagunes, getijdemoerassen en estuaria.²⁸

Ook de goede vertegenwoordiging van zilte rus (*Juncus gerardi*) duidt op zoute invloed. De plant heeft in principe zout nodig om te overleven, maar kan het nog een tijd volhouden als het milieu is verzoet, vooral als sprake is van begrazing. Behalve in kweldervegetaties kan zilte rus ook worden aangetroffen in graslanden die vroeger onder mariene invloed stonden of op plaatsen waar zout water onder een dijk doorsijpelt.

Tot slot zijn enkele zaden gevonden van planten die meestal op relatief droge standplaatsen gevonden worden. Het gaat om grote weegbree (*Plantago major*), zilverschoon (*Potentilla anserina*), melganzenvoet (*Chenopodium album*), uitstaande en/of spiesmelde (*Atriplex patula/prostrata*) en ruige zegge (*Carex hirta*). Vaak staan de planten op plaatsen waar sprake is van bodemverstoring. Het kan dan gaan om wisselende waterstand, regelmatige betreding of bodembewerking

²⁶ Tevens verschenen als BIAxiaal 580.

²⁷ Type 700, Bakker & Van Smeerdijk 1982.

²⁸ Murray 1971.

Conclusies

Het onderzochte veen was geen in situ gegroeid veen. Het is waarschijnlijk 'veenprut' dat bij het uitbaggeren of graven van een gracht of sloot is vrijgekomen.

Opvallend is de combinatie van echte veenplanten, planten (en dieren) van zoute milieus en oever- en moerasplanten van hoofdzakelijk zoete milieus (maar met enige tolerantie voor brakke omstandigheden). De herkomst van de heide- en veenplanten moet gezocht worden in het veen dat zich vroeger rond Alkmaar bevond. Door afgraven (turfsteken) en oxidatie is dit veen tegenwoordig vrijwel geheel verdwenen, maar tot in de Late-Middeleeuwen bedekte het nog grote delen van het omringende landschap.

De herkomst van de zoutwaterorganismen moet gezocht worden in mariene invloed. Tot aan de drooglegging van de Schermeer in 1635 stond de stad onder sterke invloed van de zee. Er stroomde eeuwenlang zout/brak water door de grachten en ook het veengebied rond de stad werd regelmatig door zout water overstroomd. Op deze manier werden resten van mariene organismen op het veen afgezet. Ook leefden waarschijnlijk veel zoutwaterplanten en -dieren in de grachten en maakten zij deel uit van vegetaties in en rond de stad.

De water-, oever- en moerasplanten hebben in of langs een waterloop gestaan met een zoet tot brak karakter (Dye-water?).

De onkruiden van droge storingsmilieus hebben op een hoger gelegen, droger deel in de omgeving gestaan.

Al met al is het meest waarschijnlijke scenario dat het onderzochte venige laagje is ontstaan, door het uitbaggeren van een bestaande sloot of gracht, bijvoorbeeld de Vijversloot. Op de bodem van de gracht hoopte zich veenprut op door aantasting van veenrestanten die door de gracht werden aangesneden. Langs en in de gracht bevond zich een rijke vegetatie met water- en oeverplanten. In de gracht stroomde brak water, en op hoge delen van de oever bevonden zich planten van droge storingsmilieus. De opgebaggerde veenprut is gebruikt om de omgeving iets op te hogen.

Literatuur

Bakker, M. & D.G. van Smeerdijk, 1982: A Palaeoecological Study of a Late Holocene Section from "Het IJperveld", Western Netherlands, *Review of Palaeobotany and Palynology* 36, 95-163.

Murray, J.W., 1971: *An Atlas of British Recent Foraminiferids*, London.

Bijlage 6: Archiefonderzoek naar transportakten van Hofstraat 15 en 17

*Jan Klinkert m.m.v. Peter Bitter*²⁹

Vijversloot/Hofstraat 13 (met info over Hofstraat 15)

Kadastraal nummer 1832: B816

ORA 143, folio 183 verso d.d. 06-07-1619

Verkoper: Burgemeesteren der stede Alcaer doen condit dat bij onse voorsaten in officio aen Jacob van der Meere vercoft is, gelijk wij dienvolgende tsijnen behoeve tot een vrij eijgen opdragen bij desen

Koper: Jacob van der Meer

Omschrijving: Den gront van de Vijversloot van de Hoffstraet aff, streckende oostaen tot de lengte van 56 voeten & soo breed als dselve tegenwoordelijk bij hem betimmert is, mits dat hem geconsenteert is dat hij d'voorsz. sloote ses voeten verder in de langte soude mogen overtimmeren, gelijk hij alreede gedaen heeft & voorts met conditie dat bij Frans Pietersz. pottebacker neffens sijns van der Meers hujsinge sall maecken een heul beginnende van de straet 39 voeten aff streckende mede oostaen, langh 17 voeten daer inne d'voorn. van der Meer, Frans Pietersz. & Allert Jansz. stoeldreijer hare secreten & watergangen in sullen hebben & sall d'selve heul bij voorn. van der Meer & Frans Pietersz. te samen onderhouden moeten werden & dat soo lange als d'voorsz. sloot daer is, die wij ofte onse nacomelingen t'allen tijden sullen mogen doen indemmen

ORA 144, folio 193 verso d.d. 04-05-1622

Verkoper: Jacob van der Meer, poorter deser stede

Koper: Evert Aelbertsz. backer, sijne mede poorter

Omschrijving: Een vrij hujs ende erve, staende ende leggende binnen deser stede aende oostsijde van de Hofstraet, belent met Frans Pietersz., Raet deser stede ten noorden ende den vercooper met een gemene muijer van de solder van dit vercofte hujs aff leggende over de steech van de vercooper tot boven aende nock toe, ten suijden. Mits dat de vercooper ende de cooper de loode goot opte voorsz. gemene muijer leggende te samen tot gemene costen sullen moeten onderhouden, mits te samen ten eeuwigen dage ontfangende tregenwater in deselve goot vallende, ende dat de cooper allene behoorlijck in reparatie dicht sal moeten houden sijn solder over de voorsz. vercoopers steech is leggende, sulcx dat de vercooper daer door geen hinder ofte gebreck en sal come te lijden. Mette vrijheijt dat de vercooper sall moeten gedogen dat de regenwaters back, staende in de somerkoocken van dit vercofte hujs ende ten deele comende in de voorsz. vercoopers stege indier voegen blijven staen. Item met een vrije uijtganck ende inganck bij dage ende ander niet in de voorsz. stege totte langte van 41 voeten, beginnende van de straet af soo lange den cooper tvercofte hujs selfs sall bewonen ende langer niet. Met conditie dat de cooper het licht staende in de noordermuijer van des vercoopers hujsinge ende responderende opt plaetsge van den cooper, leggende tusschen tvercofte hujs ende somerkoocken in eeniger manieren niet en sall mogen versparren noch betimmeren ende sulcx t'luijffentge staende onder de voorsz. lichten niet hooger mogen setten dan die nu staet. Voorts met de servetuijt dat de cooper de voorsz. somerkoocken niet hooger sall mogen betimmeren dan die nu betimmert is. Voorts dat de balcken leggende in de muijr van de voorn. Frans Pietersz. bij deselve gecort sullen mogen werden voor soo veele die hem tenae sijn ende dat de lichten staende in de noordermuijer van dit vercofte hujs gestelt sijn precario ende tot wederseggen van de voorsz. Frans Pietersz. ende sulcx tot sijne vermaninge deselve moeten amoveren. Met de vrijheijt dat de cooper sall mogen over timmeren in de lengte ses voeten over de Vijversloot gelijk alreede gedaen is met een geul loopende onder onder vercofte somerkoocken tot in de voorsz. Vijversloot daer inne de cooper ende de voorsz. Frasn Pietersz. mitsgaders Aelbert Jansz. stoeldreijer hare secreten ende water sullen mogen ledigen ende lossen soo lange de voorsz. sloot daer is ende langer niet, die bij de Stadt t'allen tijden gedemt sall mogen werden, mits dat dan cooper ende voorn. Frans Pietersz. beijde te samen de voorsz. geul tot gemene costen sullen moeten onderhouden.

Aankomsttitel: 06-07-1619

Bedrag: f 1900,-

²⁹ Jan Klinkert onderzocht de transportakten (in Oud Rechterlijk Archief Alkmaar, ORA), Peter Bitter vulde dit aan met data uit het Historisch Kadaster Alkmaar (www.archiefalkmaar.nl).

Hofstraat 15 'De Mosterdpot'

Kadastraal nummer 1832: B815

ORA 141, folio 222 d.d. 19-10-1612

Verkoper: Jan Jansz. Pappis, boeckevercooper, uijt crachte van zijn procuratie bij Cornelis Drebber op hem comparant binnen Londen in Engeland opten 11^e octobris 1609 voor den notaris Jan Emonis ende seeckere get. gepasseert, mitsgaders volgende 't consent ende authorisatie van de Gerechte deser stede in dato den 15^e dec. 1609

Koper: Jan Pietersz. de Boer

Omschrijving: Een vrij huijs ende erve zoo groot & celijn, goet & quaet t'selve staende & leggende es binnen deser stede aende oostzijde van de Hoffstraet, daer 'de Mostertpot' uijthangt, belent met Trijntgen Aris ten zuiden & de Vijversloot ten noorden. Mits conditie dat de cooper moet onderhouden ses ofte seven voet looden goots tusschen hem & thuijs & voorn. Trijntgen gelegen, behoudelick dat hij daer iegens wederomme geniet het regenwater aende zelve sijde vallende. Ende dat het secreet van de selve Trijntgen Aris met een houten pomp mach loosen int secreet van de cooper soo lange t'Vijverslootgen niet gedempt is.

Bedrag: f 1300,-

ORA 142, folio 87 d.d. 17-06-1614

Verkoper: Jan Pietersz. de Boer, lijndreijer

Koper: Jan Baertsz., zijnen mede poorter

Omschrijving: Een vrij huijs & erve, staende ende leggende binnen deser stede aende oostzijde van de Hoffstraet, daer 'de Mostert Podt' wthangt, belent met Trijntgen Aris ten zuiden ende de Vijversloot ten noorden. Mit conditie dat de coper moet onderhouden ses off seven voeten looden goots tusschen hem ende thuijs van de voorn. Trijntgen gelegen, behoudelijck dat hij daer jegens wederomme geniet van het hemelwater aende zelve sijde vallende. ende dat het selve secreet van de zelve Trijntgen Aris met een houten pomp mach loosen int secreet van de coper soo lange het Vijverslootgen niet gedemt is.

Aankomsttitel: 19-10-1612

Bedrag: f 1700,-

ORA 143, folio 54 verso d.d. 16-05-1618

Verkoper: Jan Baertsz. cramer

Koper: Jacob van der Meer, gaerentwijnder

Omschrijving: als in 1614

Aankomsttitel: 17-06-1614

Bedrag: f 1575,-

In 1658 huwde Gerrit Florisz Wildeman met Ariaantje d.v. Abraham van der Veer, wonend in dit huis gen. De Mosterdpot in de Hofstraat.³⁰

ORA 300, folio 123 verso d.d. 02-02-1676

Verkoper: Mr. Cornelis Sevenhuijsen, als vooghd van de minderjarige doghter van Augustijn Bas Medenblick & impetrant van beneficie van inventaris, mitsgaders uijt crachte van sijn commissie, hem als geordonneerde curateur over den boedel van voorn. Augustijn Bas Medenblick, bij desen E. Gereghte verleent voor soo veel 't noot sij, in dato den 21^e jan. 1676

Koper: Gerrit Jansz. van Deventer

Omschrijving: De helfte van een groot huijs, daer Pieter Mandebrouwer jegenwoordigh in woont, die achter Maij 1676 aanstaende daer nogh een jaar huij aen heeft, op welcke conditien het selve mits desen wert vercocht, staende & leggende aende oostzijde van de Hofstraet binnen deselve stede, belent met Machteltje Michiels, wed. van Evert Aalbertsz. backer ten noorden & Anna Jans ten zuiden

Aankomsttitel: 16-05-1618

Bedrag: f 1100,-

ORA 162, folio 8 verso (nr. 57) d.d. 01-05-1677

Verkoper: D^{us}. Johannes Haringcarspel, vader en voogt van Catharina Haringcarspel, zijne dochter geprocreert bij Gerbregt van der Meer, die voor de ene helfte erffgen. was van Jacob van der Meer, en ten desen bij Weesmeesteren tot Petten specialijck geauthoriseert als bij acte in dato den 7en september

³⁰ Toelichting bij transportakte 1-5-1677 in Historisch Kadaster (www.archiefalkmaar.nl).

1676, voor de ene helfte & Gerrit Jansz. Deventer, als bij copinge 't recht tot de wederhelfte vercregen hebbende

Koper: Johan Colterman de Oude

Omschrijving: Een huijs ende erff, staande & leggende aan de oostzijde van de Hoffstraat, belent Machteltje Michiels, wed. van Evert Aalbertsz. Backer ten noorden en de erffgen. van Anna Jans ten zijden.

Aankomsttitel: 16-05-1618 + 02-02-1676

Bedrag: f 1600,-

ORA 163, folio 79 verso (nr. 35) d.d. 19-04-1684

Verkoper: Jacob Walighsz. Brederoe als testamentaire vooght over de naargelaten kinderen van wijlen Johan Colterman de Oude, volgens autorisatie van desen Ed. Geregte in dato den 26en febr. 1684

Koper: de hr. Gillis Vallekenier

Omschrijving: Een huijs & erve, staande & gelegen binnen dese stad aande oostzijde van de Hoffstraat, belent met Dirck Jansz. Veenhuijs ten suijden & de erffgen. van Evert Albertsz. Bakker ten noorden. Met conditie dat de muur tusschen dat huijs & 't huijs van de erffgen. van Evert Albertsz. uijt de gront tot booven inde loode goot gemeen is & dat de erffgen. van Evert Albertsz. het licht in de gang van dit huijs niet mogen betimmeren

Aankomsttitel: 01-05-1677

Bedrag: f 1400,-

ORA 165, folio 102 (nr. 133) d.d. 31-10-1695

Verkoper: Juffr. Antonia Tullingh, wed. en boedelhouster van de hr. Gillis Valkenier

Koper: Jhr. Jacob van Veen

Omschrijving: Een huijs en erve, staende en gelegen binnen dese stad aende oostzijde van de Hoffstraet, belent met Jacobus Demedius ten zijden en Jannetje Cornelis ten noorden. Met conditie dat het halff steens muiertje staende aen het eijnde van de gangh tot een scheijdinge van dit huijs en 't huijs ten noorden soodanigh 't selve jegenswoordigh staet nu en ten eeuwigen dage sal mogen blijven staen, volgen seker accoordt hier aen geannexeert.

Aankomsttitel: 19-04-1684

Bedrag: f 2800,-

ORA 167, folio 122 verso (nr. 28) d.d. 03-04-1713

Verkoper: Geertruijd Bontekoe, wed. en boedelhouster van Jhr. Jacob van Veen, in sijn Wel Ed. leven Capⁿ. ter Zee ten dienste der Vereenigde Nederlanden

Koper: Jan Bijwaard³¹

Omschrijving: Een huijs en erve, staende en gelegen binnen dese stad aande oostzijde van de Hofstraat, belent met Lijsbeth Jansz. ten suijden en Hendr. Bos ten noorden

Aankomsttitel: 31-10-1695

Bedrag: f 1135,-

RAA, SA 717, Verp. - Vp2042 d.d. 1718

Hofstraat OZ fol.552-2 (283): 1713 Jan Bijwaard f12.10

RAA, SA 734 / 740, Verp. Redres 1730

VA951 Hofstraat OZ: huis en erf, zelf bewoond tax f120 (oude verp. was f12.10)

(oude huurwaarde f.120)

Vp2042: in 1730 Jhr. Jacob van Veen, in 1765 en 1779 Ewaldus van Dijk, 1802 naar Joodsche Gemeente * f10

ORA 170, folio 8 (nr. 125) d.d. 15-05-1730

Verkoper: De hr. Cornelis van Eijck, Regerend Burgermr. dezer stad, als executeur van den testamente van zal. sr. Jan Bijwaert en nog als last en proc. hebbende van sr. Pieter Beets, sijne mede executeur, zijnde dezelve proc. gepasseert voor den nots. Arent Claver en sekere getuijgen alhr. in dato den 11en majj 1730

³¹ Verwijzingen naar Jan Bijwaard in Historisch Kadaster op www.archiefalkmaar.nl: Koolwijk/deVries 1974, 13; Dekker 1988-91, 391, 395; F.J.Kuyper, Families van Bijwaert, p.52-53: Jan Jansz Bijwaard (+1730), waagmeester, z.v. Jan Harksz en Trijntje Jans Waach; x 1696 Alida van der Pot (+1727), d.v. Abraham en Annelies Barndebos. Kinderen: 1. Sybrich (1700-1738) x Jacob Arisz de Haas 2. Cornelia (1697-1754) x 1716 Jan Blomhart. Het huis op de Hofstraat werd in 1730 bij executie verkocht.

Koper: Jhr. Jacob van Veen, Regerend Schepen deser stadt
Omschrijving: Een hujs en derve binnen deze stadt aende oost zijde van de Hofstraet, belent met de wed. Jacob Reijersz. ten zijden en Jacob Bosch ten noorden
Aankomsttitel: 03-04-1713
Bedrag: f 2400,-

Coll. Aanwinsten 197, Pers.Quot Vp2042 d.d. 7-5-1744

Bewoner: Jacob van Veen,
beroep: hoofdofficier en raad; baljuw van Assendelft
dienstboden: 2
huurwaarde: 120
buiten: 1, *kapitaal:* 1, *ink-pacht:* 1000, *ink-omschr.* 2500, *pqtax:* 40
*Genealogie:*³² jhr mr Jacob van Veen (1701-1752), vroedschap 1731-49 (Brv.398), schepen 1730-37, burgemr 1746-47, schout van Alkm 1739-45, dichter, eigenaar van de hofstede Waterrijk te Egmond-Binnen (1733-1744), z.v. Jacob Symonsz en Geertr. Bontekoe; x 1727 Johanna Levulde van Santen (ca. 1711-1772; uitkering Besemakerfonds 1772), d.v. Cornelis en Clara van Merrem. Kinderen o.a. 1. Jacob Cornelis (1728- Batavia 1770), militair VOC, ongehuwd 2. Agneta Anthonia (1729-) x Monnikendam 1746 Godefr. Anth. van Meurs. Hieruit: Bartolomeus Jacobus (1747-), Clara Johanna en Wijnand van Meurs 3. Cornelis Simon (1731-1796) x1 Burghart; x2 Born 4. Clara Johanna (1736-) x 1762 Joh.Nic. van der Steen te Leiden. 3k 5. Cath. Cornelia Geertruid (1741-) x 1773 Jacob Willemsz Meuzen

ORA 173, folio 108 (nr. 44) d.d. 24-01-1753

Verkoper: Mr. Arend de Lange, advocaet en notaris, mitsgaders Adrianus Bolten, notaris en procureur binnen dese stad, in qualite als bij de Ed. Achth. Heeren Schepenen der stad Alkmaer in dato 10 aug. 1752 aangesteld tot curatoren over den onder beneficie van inventaris aangevaerde boedel en goederen van wijle Jonkhr. Jacob van Veen, binnen Alkmaar voortn. overleden, en als ten dese door welgem. Heeren Schepenen op den 12^e dec. 1752 wel specialijk gequalificeert
Koper: Isacq van Truijen, makelaer binne deze
Omschrijving: Een hujs en erve, staende ende gelegen binnen Alkmaer aende oostzijde van de Hofstraet over de Vijverstraet, belend Aäron Coeleman ten Zuiden en de erve van Pieter Petten ten noorden
Aankomsttitel: 15-05-1730
Bedrag: f 600,-

ORA 173, folio 199 (nr. 49) d.d. 24-01-1755

Verkoper: IJsak van Truijen, makelaar binne deze stad
Koper: Vr. Johanna Levulda van Zanten, wed. wijlen Jonkhr. Jacob van Veen
Omschrijving: Een hujs en erve, staende ende gelegen binne Alkmaer voortn. aende oostzijde van de Hofstraet over de Vijverstraet, belent Aäron Coeleman ten Zuiden en de Wit ten noorden
Aankomsttitel: 24-01-1753
Bedrag: f 600,-

ORA 174, folio 244 (nr. 45) d.d. 06-03-1763

Verkoper: Cornelis Sijmon van Veen, wonende binnen deze stad, als bij procuratie door Vrouwe Johanna Levulda van Santen, wed. wijlen jonkhr. Jacob van Veen voor de notaris Jan Crol en getuijgen op den 12 februarij 1763 gepasseert, specialijk tot het cedeeren en transporteeren van het nagemelte hujs, bevorens door de Vr. constituante in publicque veijlinge verkogt, gequalificeert
Koper: Hendrik Lodewijk Bletterman, mede alhier woonachtig
Omschrijving: Een hujs en erve, staende ende gelegen binnen deeze stad aan de oostzijde van de Hofstraet, belent met Jacob de Wit ten noorden en Aron Koeleman ten zijden
Aankomsttitel: 24-01-1755
Bedrag: f 1010,-

ORA 174, folio 257 (nr. 107) d.d. 25-05-1763

Verkoper: Hendrik Lodewijk Bletterman, wonende binnern deze stad
Koper: Ewoud van Dijk, mede binnen deze stad woonagtigh
Omschrijving: Een hujs en erve, staende ende gelegen alhier aen de oostzijde van de Hofstraat, belent met Jacob de Wit ten noorden en Aron Koeleman ten zijden

³² Verwijzingen in Historisch Kadaster op www.archiefalkmaar.nl: NNBW 2, 1481; Gen.Her. Bladen 1907, 141-152.

Aankomsttitel: 06-03-1763

Bedrag: f 1046,-

ORA 183, folio 76 (nr. 196) d.d. 30-11-1802

Verkoper: Willem Hofdijk, makelaar, woonende binnen deeze stad, als bij procuratie door Pieter Dozij, woonende te Alphen, en Willem Brikkenaar van Dijk, woonende binnen deeze stad (in qualiteit als bij acte den 7en december 1793 voor den notaris mr. Isaac Groen en getuigen te Alkmaar gepasseerd, door wijlen mejuffrouw Cornelia Brikkenaar, weduwe van den heer Ewaldus van Dijk, zo wegens haar zelve als uit kracht van de macht van adsumtie en surrogatie aan haar, bij testamente tusschen haar en haaren gemelden man den 23^e november 1751 voor den notaris Adrianus Bolten en getuigen meede te Alkmaar gepasseerd, door denzelven gedefereerd, verzogt, gecommiteerd en aangesteld tot executeuren haarer uiterste wille, tot voogden over haare na te latene kinderen, tot curateuren over diegeene van haare kinderen, welke toezigt behoeven, en administrateuren over derzelve goederen) op den 18en november 1802, voor Reinier Grobbe, Praesident, Hendrik van Zwieten en kors Kemmenaar, Rechters in den Ambagte van Alphen en Rietveld gepasseerd, ten deeze meede gevolmagtigd, dewelke in sijne voorsz. qualiteit verklaarde, dat door voorn. constituenten in hunne bovengemelde qualiteit op den 5en junij 1802 in openbaare veilinge in de Nieuwe Doelen alhier is verkogt geworden het natemeldene huis en erve

Koper: Abraham Moses en Izaak Prins, woonende alhier in hunne qualiteit als Ouderlinge van de Joodsche Gemeente binnen deeze stad, en dus ten behoeven van gezegde Joodsche Gemeente

Omschrijving: Een huis en erve, staende ende gelegen alhier aan de oostzijde van de Hofstraat, belend met de wed. Jan van Maaren ten noorden en Jacob van der Voort ten zuiden, van welk perceel de voorn. Cornelis Brikkenaar, als volgens het hier bovengemelde testament van haar voorn. man Ewaldus van Dijk, universeele geinstituteerde erfgenaam geweest zijnde, den eigendom heeft verkreegen

Aankomsttitel: 25-05-1763

Bedrag: f 410,-

Hofstraat 17 - 't Kasteel van Antwerpen

Kadastraal nummer 1832: B814

NB Van 1842 tot 2009 is dit adres gebruikt voor de school achter de synagoge.

ORA 135, folio 12 d.d. 02-04-1592

Verkoper: Hillegondt Jansdr. , wed. van wijlen Jacob Jansz. Dremel, bij consent van Doed Jansz. Medenblick, iegenwoordigh Burgemr. deser stede, haer swager & voocht in desen

Koper: Claes Jansz. schipper

Omschrijving: Een huijs met zijn erve, zoo tselve nu ter tijt betimmert & beheijnt, staende & gelegen is aende oistzijde van de Hoffstraet, belent hebbende Hillegont Jans voorsz. aende noortzijde & Willem Zee aende zuijt zijde, ende dat mit alsulcke conditie dat Hillegondt Jansdr. voorsz. of de navolgende eijgenaers van thuijs benoorden dit vercofte huijs staende, gehouden zullen zijn ten ewigen dage tharen kosten alleen in reparatie ofte waeck & denck? te onderhouden de looden goot tusschen dit vercofte huijs & 't voorsz. huijs van haer Hillegont gelegen, des zoo zal t'water vallende van de noortzijde van thuijs bij Claes Jansz. gecocht altijt bij Hilligont Jans ofte haere naecomers alleen genoten & ontfangen mogen werden ende verbant het voorsz. vercochte huijs iegenwoordichlijck een waterganck heeft door een pomp leggende op het erff van Hillegont Jansdr. wtloupende tot int slootgen leggende bijnoorden thuijs van haer Hillegondt Jansdr., soo es tusschen hen beijden bevoorwaert & geaccordeert dat het gebruijck van de voorsz. waterganck & pomp zoo lange aent voorsz. huijs zullen blijven tot dat het voorsz. slootge gestopt zal mogen zijn, int welcke gevalle thuijs van Hillegont Jansdr. voorsz. ongehouden zal zijn de voorsz. servituijt lage te gedogen & dit vercochte huijs de zelve niet lange mogen gebruijcken.

Aankomsttitel: Niet vermeld

Bedrag: f 1200,-

ORA 147, folio 149 (nr. 95) d.d. 06-05-1631

Verkoper: Jan Davitsz. Organist, als man & voocht van Griete Claes

Koper: Jan Taemsz. kleermaker, sijn medepoorter

Omschrijving: Een huijs ende erve, gelegen aende oostzijde van de Hoffstraet, belent Jacob van der Meer ten noorden & Abraham van der Veer ten suijden. Met sodanige conditien & vrijheden als in de oude quijscheldinge daer op desen es doorgestoken & besegelt, mits dat de cooper nopende de watergang aldaer vermeld hem sal moeten reguleren achtervolgende t'accoord bij Arien Cornelis coekebacker, sijn huijsvrouws eerdere man, met Jacob van der Meer gemaect & gedaen besrijven? onder den coper berustende.

Aankomsttitel: 02-04-1592 t.n.v. Claes Jansz. schipper, vader van de huisvrouw van de verkoper
Bedrag: f 1556,-

ORA 155, folio 206 verso (nr. 114) d.d. 27-12-1653

Verkoper: Jan Thamisz. Pruijt, cleermaecker, poorter, achtervolgens de coop met wijlen Meijnert Douwensz. van der Linden gemaect

Koper: Gerridt Meijndertsz. Pot & Dirck Cornelisz. de Jongh als gemachtichdens van de crediteuren van de voorz. Meijnert Douwensz. bij acte daer van 1653 voor Pieter Fransz. Ocker, nots. publ., verleden

Omschrijving: Een huijs ende erve, staende & leggende binnen deser stede aende oostsijde van de Hoffstraet, belent de wed. van Abraham van der Veer sal. ten suijden & Joannes van der Meer ten noorden, voor vrij ende sonder eenige belastinghen anders als buijren en lendens, met conditie dat de voorsz. Joannes van der Meer & sijne nacomelingen gehouden sullen sijn ten eeuwigen daghen thaeren costen alleen in reparantie te onderhouden de looden goot tusschen dit huijs ende t'voorsz. zijne huijs gelegen. Dat oock de balckgens van de voorsz. van der Meer, leggende in de noorder gevel van de soomercoocken van dit huijs, aldaer sullen blijven leggen precario & tot wederseggen van den cooper, gelijk mede de afluijff ofte somercoocken met de schoorsteen ende muertgen tegens de ooster sijdelmuur van de voorsz. somercoocken van dit huijs gestelt, aldaer mede staet precario ende tot wederseggen, mits dat de cooper daer tegens mede tot wederseggen een ancker van sijn schoorsteen sal mogen vastmaecken aent huijs van de voorsz. van der Meer. Voorts met een vrije waterlosinge door de weeghe tusschen dit huijs & thuijs van de wed. van de voorsz. Abraham van der Veer, tot op de straet, mits dat de cooper de selve sal moeten schoon & claer houden tsijnen costen. Des sal de cooper eeuwichlijck moeten ontfangen in de looden goote leggende tusschen de somercoockens van dit huijs & d'voorsz. Abraham van der Veer, het hemelwater vallende in de goote van de voorsz. van der Veer, leggende onder teijnde van de somercoocken van deselve van der Veer, tgene de selve verder uijtschiet als de somercoocken van dit huijs, op dat het selve water mach comen op de plaetse van dit huijs, ende loopen door de voorsz. weeghe op de straet. Dat oock de cooper sal moeten gedogen, dat de pannen van des voorsz. van der Veers huijs sullen mogen druipen op de gaelderij van dit huijs, alsoo door d'selve gaelderije des voorsz. van der Veers osendrop is betimmerd, omme mede door de voorsz. weege uijt te wateren als vooren. Welverstaende dat dselve gaelderije in gelijkcke voegen aende muijr van de voorsz. van der Veer sal mogen blijven staen nu & ten eeuwigen daghen gelijkkse nu staet, maer ingevalle de cooper off zijne nacomelingen hier nae de voorsz. gaelderije eenichsints hooger wilde optrecken, dat tselve tallen tijden sal mogen geschieden, mits in allen gevallen de lichten van de voorsz. van der Veer boven de voorsz. gaelderije staende niet te mogen betimmeren, maer eeuwichenlijcken & altijt vrij & onverhindert te laten. Wijders dat de put, staende in de voorsz. gaelderije van dit huijs & in de muijer vant huijs van de voorn. Abraham van der Veer, tusschen de selve twee huijsen gemeen sal blijven, tot haerl. beijder gerijff, mits de costen vant schoonmaecken van de selve put bij de respective eijgenaers halff & halff te dragen & betalen.

Aankomsttitel: 06-05-1631

Bedrag: Niet vermeld

ORA 155, folio 221 verso (nr. 23) d.d. 18-04-1654

Verkoper: Den E. Gerrit Meijndertsz. Poth, Fabrijcqmr. deser stadt & Dirck Cornelisz. Jongh, Regent vant Pesthuijs der selver stede, als gemachtichde van de crediteurs van Meijnert Douwensz. schoenmaker bij acte van den 7en december 1653 voor Pieter Frnasz. Ocker, nots. publ. binnen dese stadt verleden

Koper: Jan Pietersz. Spanjaert, poorter deser stadt

Omschrijving: Een huijs & erff, staende & leggende binnen deser stede aende oostsijde van de Hoffstraet, belent de wed. van Abraham van der Veer ten suijden & Joannes van der Meer ten noorden

Aankomsttitel: 27-12-1653

Bedrag: f 1155,-

ORA 156, folio 26 verso (nr. 61) d.d. 20-05-1655

Verkoper: Lijsbet Cornelis, wed. ende geinstitutueerde erfgenaem van Jan Pietersz. Spanjaert, geassisteert met Jan Cornelisz. cuijper, hare broeder & voocht indesen

Koper: Anna Jans, wed. van Nanningh Jansz. garentwijnder, poorterse deser stadt

Omschrijving: Een huijs ende erve, staende ende leggende binnen der voorsz. aende oost sijde van de Hofstraet, belent met de wed. van Abram van der Veer sal. ten suijden ende Augustijn Bas cum socia ten noorden

Aankomsttitel: 18-04-1654

Bedrag: f 1040,-

ORA 162, folio 5 (nr. 41) d.d. 27-03-1677

Verkoper: Tieleman Jansz. Limburgh, als getrouwt met Maartje Nannings, erffgenaam van haar moeder Anna Jans

Koper: Dirck Jansz. Veenhuijs

Omschrijving: Een huijs en erve aan de oostzijde van de Hoffstraat, daar 'het Casteel van Antwerpen' uijthangt, belent de hr. Burgermr. Jan Steenhuijsen ten zuijden en Johan Colterman de Oude ten noorden

Aankomsttitel: 20-05-1655

Bedrag: f 750,-

ORA 163, folio 121 verso (nr. 11) d.d. 29-01-1685

Verkoper: Adriaen Blaeuwmoelen, Gerrit Hoogelant ende mr. Hendrik Knol, chirurgijn, Regenten van het Weeshuijs deser stadt als in haer huijs ingenomen hebbende de kinderen van Dirk Jansz. Veenhuijs

Koper: Julius Jansz. Bakker, poorter deser stede

Omschrijving: Een huijs ende erve, staende ende leggende binnen dese stadt aende oostzijde van de Hoofstraet, daer 't Kasteel van Antwerpen' uijthancht, belent den hr. Burgemr. Jan Steenhuijs ten zuijden ende Gillis Valckenier ten noorden

Aankomsttitel: 27-03-1677

Bedrag: f 300,-

ORA 164, folio 76 verso (nr. 86) d.d. 21-05-1688

Verkoper: Julius Jansz. backer

Koper: Cornelis Jansz. timmerman van Egmond Binn

Omschrijving: Een huijs en erve, staende ende leggende aende oostzijde van de Hofstraet, belent als in de oude quijtscheldinge

Aankomsttitel: 29-01-1685

Bedrag: f 470,-

ORA 164, folio 162 verso (nr. 3) d.d. 12-01-1691

Verkoper: Cornelis Jansz. timmerman

Koper: Jacobus Jansz. Demelius

Omschrijving: Een huijs en erve, staende en leggende aen de O.Z. van de Hofstraet, belent als in de oude quijtscheldinge

Aankomsttitel: 21-05-1688

Bedrag: f 475,-

ORA 165, folio 153 verso (nr. 64) d.d. 24-06-1697

Verkoper: Jacobus Demelius

Koper: Cornelis Jansz. timmerman

Omschrijving: Een huijs en erve, staende & gelegen aan de oostzijde van de Hooftstraat, belent de hr. Jr. Jacob van Veen ten oosten & Fedricq Finea ten westen

Aankomsttitel: 12-01-1691

Bedrag: Niet leesbaar

RAA SA 775, Kohier Familiegeld, 1716

Naam: Reyer Jacobsz

Beroep: metselaar

Aanslag: 5

RAA, SA 734 / 740, Verp. Redres VA952, d.d. 1730

Hofstraat OZ: huis en erf, zelf bewoond tax f40 (oude verp. was f7)

(oude huurwaarde f.56)

Vp2043: in 1730 Lysbeth Jans, in 1765 Aron Koeleman, in 1779 Jacob Vertest, 1783 naar Margaretha Vertest, 1802 naar wed. J. van der Voort f3.7

ORA 170, folio 90 verso (nr. 92) d.d. 08-05-1732

Verkoper: Aegje Pieters, wed. en boedelhouster van Reijer Koehouwer, die een soone is geweest van Cornelis Jansz. timmerman

Koper: Jacob Vertest

Omschrijving: Een huijs en erve aende oostzijde van de Hofstraet alhier, belent met Jhr. Jacob van Veen,

Raad en Oud Schepenen dezer stad ten noorden en den koper ten zijden
Aankomsttitel: 24-06-1697
Bedrag: f 295,-

ORA 172, folio 126 verso (nr. 57) d.d. 09-08-1748

Verkoper: Jacob Vertest, woonende binnen dese stad
Koper: Aron Koeleman
Omschrijving: een hujs en erve, staande ende gelegen binnen dese stad aan de oostzijde van de Hoffstraat, belent d'heer Jonkhr. Jacob van Veen, Oud Burgemr. en Raadt etc. etc. dezer stad ten zijden en den comparant ten noorden
Aankomsttitel: 08-05-1732
Bedrag: f 450,-

ORA 175, folio 68 (nr. 11) d.d. 14-01-1765

Verkoper: Isaacq van Truijen, makelaar en Jacob Vertest, beide wonende binnen deze stad, als bij procuratie door Aron Jansz. Koeleman op den 2 aug. 1764 voor de notaris Adrianus van der Burgh en twee getuijgen alhier gepasseert, tot verkopinge van 't nagemelte hujs specialijk gequalificeert
Koper: Den tweeden comparant Jacob Vertest in sijn prive
Omschrijving: Een hujs en erve, staende ende gelegen binnen deze stad aende oostzijde van de Hofstraat, belent Ewaldus van Dijk ten noorden en den koper en mede comparant in deze ten zijden
Aankomsttitel: 09-08-1748
Bedrag: f 400,-

ORA 178, folio 112 (nr. 47) d.d. 01-03-1783

Verkoper: Andries Finea en Johannes Himmelman, d'eerste in qualiteit als door wijlen juffr. Sara Finea, wed. en volgens testament voor den notaris Arent de Lange en get. den 30sten april 1759 gepasseert, ervgenaam van Jacob Vertest in plaats van wijlen haar zoon Ewoud Vertest bij onderhandsche acte van den 17 december 1781 aangestelt tot executeur van haar testament, den 26sten maart 1772 voor den notaris mr. Hadriaan van Daverveldt en get. alhier gepasseert, en de tweede als bij onderhandsche acte den 29sten nov. 1782 door den eersten comparant geassumeert en gesurrogeert tot meede executeur van voorsz. testament
Koper: Margaretha Vertest
Omschrijving: Een huis en erve, staende en gelegen aan de oostzijde van de Hofstraat, belend met d'erve de wed. Jacob Vertest ten zijden en Ewoud van Dijk ten noorden
Aankomsttitel: 14-01-1765
Bedrag: f 370,-

ORA 183, folio 31 verso (nr. 122) d.d. 15-06-1802

Verkoper: Fredrik August Götz, als in huwelijk hebbende Cornelia Vertest, en dezelve Cornelia Vertest, ten deezen met gemelden haaren man geadsisteerd, en door denzelven hier toe geauctoriseerd, woonende binnen deeze stad
Koper: Jacob van der Voort, binnen deeze stad woonagtig
Omschrijving: Een huis en erve, staande ende gelegen alhier aan de oostzijde van de Hofstraat, belend de comparanten ten zuiden en de erve van van Dijk ten noorden, van welk perceel de voorn. comparante, als volgens testamentaire dispositie door wijlen Margaretha Vertest den 11 october 1801, voor den notaris mr. Isaac Groen en getuigen alhier gepasseerd, eenige geinstitueerde ervgenaam, den eigendom heeft verkregen
Aankomsttitel: 01-03-1783
Bedrag: f 100,-

RAA, SA 335 Opgave bewoners zonder bewijs van inwoning, d.d. 26-6-1804

Bewoner: Hofstraat 202 = W-D202, Jan de Jong, sjouwerman

Bel.reg W-D202 : 1807 (Kad.B814?)

Bewoners: Fredrik Binnehof x Johanna van Hage en 1k Fredrika /
Beroep: metselaarsknecht resp. besteedster
huur: 41.12
patent: 1.18

De eigendomsoverdracht naar de Joodse gemeente is onbekend.

Summary

Peter Bitter

During restoration of the Israelite Synagogue of Alkmaar in 2011 small-scale excavations were carried out by the municipal archaeologists inside the building as well as in a small courtyard to the south. Here in 1580 two houses had been founded in a newly laid-out street by Jacob Dremmel, Hofstraat 15 and 17. The first house was slightly larger and was used by Dremmel as his dwelling. His son Jacob Drebbel (c.1572-1633), the later famous engraver, scientist and inventor, spent part of his youth here, until he went to Haarlem as a pupil of Hendrik Goltzius in 1591.

Both houses were of small dimensions, with only two rooms underneath an attic and with a small kitchen annex, separated from their neighbours and each other by narrow alleyways. The soft subsoil caused an uneven subsidence resulting in major construction problems in both houses. They both had to be rebuilt in the early 17th century, but later still needed repairs several times. Hofstraat 17 even was partially or fully rebuilt by the mid-17th century. Cornelis Drebbel must have grown up in modest circumstances, greatly differing from the social circles he was to live in later in his career at the English royal court and at the imperial court in Vienna. From both houses some 17th century find complexes illustrate that the inhabitants used household utensils of modest quality.

Before 1730 Hofstraat 15, that carried the house name De Mosterdpot (mustard jar), was expanded with annexed rooms at the back of the house and in the second half of the 18th century a storey was inserted in the front part of the house. As a consequence the house was quite large and changed hands for good prices in the 17th and 18th century. Some of the 18th century owners and inhabitants were wealthy prominent citizens. In 1802 the house was bought by the Israelite Congregation, who turned it into their synagogue. In a drawing in 1835 the building still had the early-17th century front gable, albeit with the lower part altered in the second half of the 18th century. In the excavation we found a large annex (6A) to the synagogue, provided with a deep cellar with walls covered by white tiles, maybe the first mikwe. It may have been built in 1808.

Contrary to its neighbour, the house of Hofstraat 17 was not improved in the later 17th or in the 18th century, but fell into an almost dilapidated state in the second half of the 17th century, with only petty selling prices recorded. Ironically, it carried the proud name 'Casteel van Antwerpen' (castle of Antwerp). It was removed between 1804 and 1820, leaving a narrow courtyard.

In 1844 De Mosterdpot was taken down, as well, and a new synagogue was founded. It was 1 meter wider than De Mosterdpot and the south wall of the synagogue partially rested on the remains of Hofstraat 17. The difference in subsidence caused structural damage to the building, with the front gable sagging 6 cm and the back gable even 15 cm compared to the centre of the south wall. In 1883 large-scale repairs probably included the replacement of both the front and the back gables.

Two small test pits were dug at the site of Hofstraat 17 to document the raised levels in the subsoil and their stratigraphy. The problems with the unstable subsoil may have been caused by soft sphagnum peat sods used in the western part of the site (1B) compared to the slightly less soft layers of oxidized peat rubble and sand on the east (1A). The terrain was first raised already around 1400 and a large pit was dug possibly for a well (1D). This early date comes as a surprise because the site was outside the town moat (later known as Vijversloot, literally 'pond ditch', the present-day alley Vijversteeg a reminiscence since it was filled up in the late 16th and 17th century). There also was a natural watercourse, called the Die (from 'de IJ', a Northern branch of the IJ estuary), running from south to north through the present-day canal Baangracht, via the Hofstraat and Huigbrouwerstraat to the Mientgracht. Maybe the peat sods of 1A were connected to water works or revetments of this watercourse around 1400.

All ceramics and glass finds are described with the aid of the Classification System for Late and Post Medieval Ceramics and Glass (also known as 'Deventer system'). The objects are categorized using a tripartite code consisting of: letter(s) for material group – three letters for main shape – a number for details in shape, sometimes with a letter added for specific details.

There are a few find complexes of special interest: the earliest traces of period 1 (see table 1, cat.1-2), at Hofstraat 15 the infill (3A) of a cellar in the early 17th century (table 2a-2b, cat.5-7), at Hofstraat 17 the infill of a cellar in the second quarter of the 17th century but with the redeposition of some finds of a few decades older including an iberian bottle of mica-redware (cat.15-16), and the waste deposited in cesspit 4G around 1625-1675 (table 3, cat.9-14).

All features are described in detail in Appendix 1. All finds are listed in Appendix 2. The dating of specific types of stoneware and grey, red and white earthenwares are given in Appendix 3. Some ecological research on cesspit 4G and on peaty layer 1B are included as Appendices 4 and 5. Written records on the owners and inhabitants of Hofstraat 15 and 17 are cited in Appendix 6.

A selection of the finds are included in the catalogue.

In this report the following abbreviations are used for ceramic and glass finds:

s1	Stoneware without surface treatment
s2	Stoneware with iron wash and/or glaze
g	Grey earthenware
r	Red earthenware
ib	Iberian red earthenware
w	White earthenware
m	Majolica from the Netherlands
f	Fayence from the Netherlands
i	Italian majolica/fayence
p	Porcelain (oriental)
gl	Glass

The main shapes are:

bak	skillet (bakpan)
bek	beaker/mug
blo	flower pot (bloempot)
bor	plate/saucer (bord)
fle	bottle (fles)
gra	pipkin (grape)
kan	jug/pitcher (kan)
kni	marbles (knikker)
kom	bowl (kom)
kop	cup/porridge (kop)
lek	sieve (lekschaal)
min	miniature
oli	oil lamp (olielamp)
pis	chamber pot (pispot)
plo	lobed dish (ploischotel)
pot	jar/pot
roe	roemer
tes	brazier (test)
vaa	vase (vaas)
vst	fire cover (vuurstolp)
zal	unguent/albarello (zalfpot)

Catalogus van voorwerpen van keramiek en glas

Peter Bitter en Rob Roedema

De vondsten worden beschreven volgens het Classificatiesysteem voor Laat- en Postmiddeleeuws Keramiek en Glas (voorheen bekend als 'Deventer systeem'). De voorwerpen worden geïnteriseerd met een code bestaand uit: een lettercode voor materiaal, een drielettercode voor hoofdvorm, een cijfer voor specifieke vormen, eventueel een letter voor aanvullende aanduiding.

De volgende materiaalgroepen zijn hier onderscheiden:

Steengoed zonder engobe of glazuur: s1

Steengoed met engobe of glazuur: s2

Grijs aardewerk: g

Rood aardewerk: r

Iberisch aardewerk: ib

Wit aardewerk: w

Majolica uit de Nederlanden: m

Faience uit de Nederlanden: f

Italiaans majolica/faience: i

Porselein: p (Aziatisch)

Glaswerk: gl

De catalogusblokjes bestaan uit de volgende punten:

- 1a inventarisnummer
- 1b vondstomstandigheden
- 2 typecode
- 3 datering van het voorwerp
- 4a maten: breedte/hogte
- 4b typebeschrijving
- 5a materiaalsoort
- 5b engobe/glazuur
- 5c decoratie
- 5d gebruikssporen
- 6a bodem details
- 6b oor/steel details
- 6c compleetheid
- 7 hoofdvorm/functie
- 8 productiecentrum
- 9 literatuur

English introduction to the catalogue

The ceramics and glass finds are described with the aid of the Classification System for Late and Post Medieval Ceramics and Glass (formerly known as 'Deventer system').

The photographs are not exactly on scale, drawings are 1:4 unless stated otherwise.

The catalogue contains the following entries:

- 1a inventorynumber
- 1b find circumstances
- 2 typecode
- 3 date of the object
- 4a measures: width/height
- 4b type description
- 5a material
- 5b iron wash/glaze
- 5c decoration
- 5d traces of usage
- 6a details of foot
- 6b details of handle
- 6c completeness
- 7 main shape/function
- 8 production centre
- 9 literature

Hofstraat 17: veengruis onderin
ronde kuil 1D

Hofstraat 15: schouw 2D

1

- 1a. 11HFS126-B
- 1b. veengruis onderin kuil 1D (1375/1425)
- 2. r-gra-20
- 3. 1375-1450
- 4a. 23 / 21 cm
- 4b. grape met afgeronde buikknik en cilindrische hals, rand aan bovenzijde afgeplat met richel
- 5a. rood aardewerk
- 5b. spaarzaam loodglazuur op de schouder tegenover het oor en inwendig op de bodem
- 5c. vrij dunwandig, fijne draairibbels op de schouder
- 5d. beroet, poten gesleten
- 6a. drie poten
- 6b. 2 verticale worstoren, licht hoekig geknikt en met samengeknepen bovenkant
- 6c. compleet, gaatje in buik
- 7. grape
- 8. vermoedelijk Alkmaar
- 9.

2

- 1a. 11HFS126-A
- 1b. veengruis onderin kuil 1D (1375/1425)
- 2. s2-kan-53
- 3. 1375-1450
- 4a. 6,5/ 19,5 cm
- 4b. slanke kan met hoge licht uitlopende hals en spitse rand, standring
- 5a. steengoed met ijzerengobe (gelig baksel)
- 5b. doffe paarsbruine ijzerengobe
- 5c.
- 5d.
- 6a. gladde brede standring
- 6b. verticaal lintoor
- 6c. vrijwel compleet, fragment van bodem ontbreekt
- 7. kan
- 8. Siegburg
- 9. vrij slanke vorm, als s1-kan-3

3

- 1a. 11HFS5-A
- 1b. aspot bij schouw 2D (ca.1580/1615)
- 2. r-pot-3
- 3. 1580-1615
- 4a. 28 / 27,5 cm
- 4b. bolle pot met hoge schouder en opstaande verdikte lip, op standring
- 5a. rood aardewerk
- 5b. ongeglazuurd
- 5c.
- 5d. standring ongesleten, inwendig asaanslag, een lekspoor loodglazuur over schouder en buik
- 6a. licht geknepen standring
- 6b. 2 horizontale worstoren op de schouder, met brede duimindruk op aanzetten
- 6c. compleet profiel, deel van rand en schouder ontbreekt
- 7. pot, aspot
- 8. vermoedelijk Alkmaar
- 9.

Hofstraat 15: demping 3A van
bedsteekelder 2E

1:2

4

- 1a. 11HFS8
- 1b. aspot bij schouw 2D (ca.1580/1615)
2. r-gra-66
3. 1580-1615
- 4a. 25 / 22,5 cm
- 4b. bolle grape met ribbel op schouder en kraagrand met dekselgeul
- 5a. rood aardewerk
- 5b. inwendig en deels uitwendig loodglazuur
- 5c.
- 5d. inwendig asaanslag, uitwendig licht afgeschilferd
- 6a.
- 6b. tuit op de schouder, 2 verticale worstoren
- 6c. compleet profiel, delen van wand en rand ontbreken (niet gerestaureerd)
7. grape met tuit, afroompot
8. vermoedelijk Alkmaar
- 9.

5

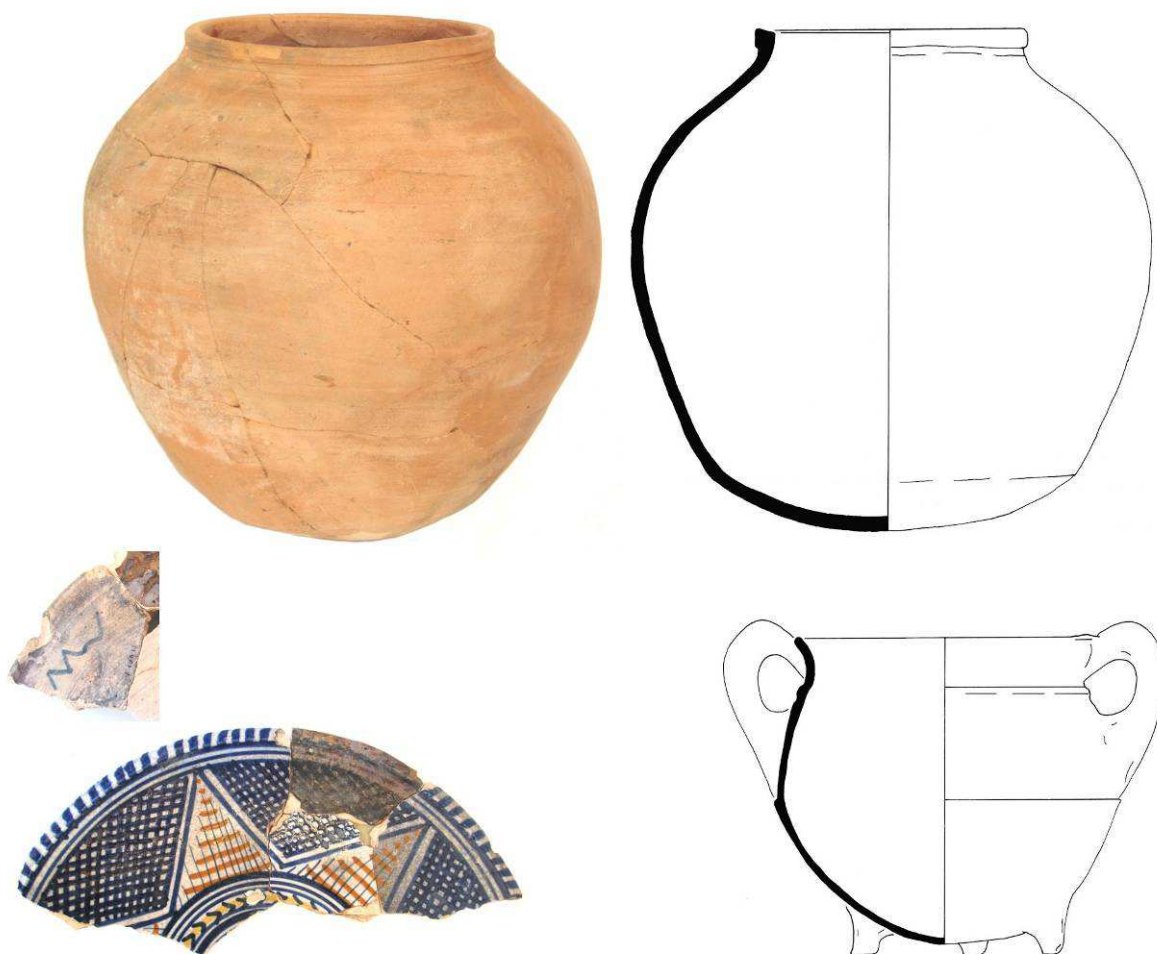
- 1a. 11HFS1-A
- 1b. demping 3A bedsteekelder 2E (1612/1615)
2. s2-kan-33
3. 1600-1700
- 4a. 9,5/ 5,5 cm
- 4b. rondbuikige kan met cilindrische hals, met ribbel op hals en rechte rand, standvlak
- 5a. steengoed met bruin zoutglazuur (grijs baksel)
- 5b. glanzend lichtbruin zoutglazuur met grijze vlek
- 5c.
- 5d.
- 6a. standvlak met sporen van afsnijdraad
- 6b. verticaal lintoor
- 6c. vrijwel compleet, deel van hals en rand ontbreekt
7. kan, oliekruijke (?)
8. Aken of Raeren
- 9.

6

- 1a. 11HFS1-C
- 1b. demping 3A bedsteekelder 2E (1612/1615)
2. r-vst-3
3. 1585-1602
- 4a. .. / (ca.31) cm
- 4b. halfronde vuurstolp met kraagrand, oor bevestigd aan stolp en achterplaat
- 5a. rood aardewerk met witte sliblaag
- 5b. loodglazuur uitwendig
- 5c. Decorateur A1 (c.1585-1602): kap strikvormige bekroning, sgraffito florale motieven en dier (naast wapenschild?)
- 5d. inwendig asaanslag, rechts lekspoor groen loodglazuur
- 6a.
- 6b. horizontaal worstoor op kap en achterplaat
- 6c. groot fragment
7. vuurstolp
8. Alkmaar
9. determinatie S. Venhuis

Hofstraat 17: schouw 3F

Hofstraat 17: beerlaag
in beerput 4G

7

- 1a. 11HFS1
- 1b. demping 3A bedsteekelder 2E (1612/1615)
2. m-bor-5
3. 1600-1650
- 4a. (4/ 30) cm
- 4b. afgerond bord met uitgebogen rand op standing
- 5a. majolica (bleekoranje/lichtbeige baksel slecht gemengd)
- 5b. tinglazuur bovenzijde, grijzige loodglazuur onderzijde
- 5c. polychroom blauw-geel-oranje; gearceerde stervorm ,omcirkelde spiegel, kabelrand
- 5d. onderop in blauw MW in ligatuur met eronder stuk van andere tekst
- 6a. standing (afgebroken)
- 6b.
- 6c. groot fragment
7. bord
8. West-Nederland
- 9.

8

- 1a. 11HFS119-A
- 1b. aspot bij schouw 3F (ca. 1600/1625)
2. r-pot-86
3. 1600-1650
- 4a. 28,5 / 28,5 cm
- 4b. bolle aspot met hoge schouder en kleine vierkante rand, lensvormige bodem
- 5a. rood aardewerk
- 5b. ongeglazuurd
- 5c.
- 5d. inwendig asaanslag
- 6a. lensvormige bodem
- 6b.
- 6c. vrijwel compleet profiel, delen van rand en schouder ontbreken
7. pot, aspot
8. Alkmaar
9. (met resten van tweede exemplaar erbij)

9

- 1a. 11HFS11
- 1b. beerlaag in beerput 4G (ca. 1625-1675)
2. r-gra-19b
3. 1525-1650
- 4a. 20 / 18 cm
- 4b. grape met scherpe buikknik, ribbel op halsaanzet, uitgebogen rand
- 5a. rood aardewerk
- 5b. inwendig en deels uitwendig loodglazuur
- 5c.
- 5d. onderzijde beroet
- 6a. drie poten
- 6b. twee verticale worstoren
- 6c. compleet profiel, delen van wand ontbreken
7. grape
8. Alkmaar
9. ongebruikelijke grote twee-oren-versie

1:2

10

- 1a. 11HFS11
- 1b. beerlaag in beerput 4G (ca.1625-1675)
2. w-min
3. 1625-1725
- 4a. 7 / (9) cm
- 4b. miniatuur
- 5a. wit aardewerk
- 5b. inwendig en uitwendig geheel loodglazuur (geel)
- 5c.
- 5d. uitwendig rode en witte aanbaksels en groene glazuur lekspoor
- 6a. geknepen standring
- 6b. verticaal lintoor
- 6c. vrijwel compleet profiel, delen van hals en rand ontbreken
7. miniatuur, 'poppegoed'
8. Alkmaar
9. miniatuurversie van w-kan-15

11

- 1a. 11HFS11-L
- 1b. beerlaag in beerput 4G (ca.1625-1675)
2. f-bor-2
3. 1640-1675
- 4a. 2,5 / 20 cm
- 4b. plat bord met platte spiegel, platte vlag inwendig met knik afgezet
- 5a. faience (bleek geel baksel)
- 5b. geheel wit tinglazuur
- 5c.
- 5d. rand zeer sterk afgesleten
- 6a.
- 6b.
- 6c. vrijwel compleet, delen van rand ontbreken
7. bord, tafelbord
8. Noordelijke Nederlanden
9. Baart/ Krook/ Lagerweij 1990

12

- 1a. 11HFS11-K
- 1b. beerlaag in beerput 4G (ca.1625-1675)
2. f-bor-2
3. 1640-1675
- 4a. 2,5 / 20 cm
- 4b. plat bord met platte spiegel, platte vlag inwendig met knik afgezet
- 5a. faience (bleek geel baksel)
- 5b. wit tinglazuur met kobaltblauwe beschildering
- 5c. landschap met gebouw met schoorsteen (steenfabriek ?)
- 5d. beschildering licht uitgelopen
- 6a.
- 6b.
- 6c. vrijwel compleet, stuk uit rand ontbreekt
7. bord, tafelbord
8. Noordelijke Nederlanden
9. beschildering verbleekt na reiniging zwarte verkleuring

1:2

1:2

13

- 1a. 11HFS11-K
- 1b. beerlaag in beerput 4G (ca.1625-1675)
2. f-plo-3
3. 1625-1675
- 4a. 3,5 / 15 cm
- 4b. plooschotel met platte spiegel en grof geplooid vlag, scherpe knik spiegel-vlag, standring
- 5a. faience (bleek geel baksel)
- 5b. geheel wit tinglazuur
- 5c. 7 plooiën
- 5d.
- 6a. uitstaande standring
- 6b.
- 6c. compleet, kleine fragmenten ontbreken
7. plooschotelkje
8. Noordelijke Nederlanden
9. deels donkergrijs verkleurd door inwerking beerputzuren

14

- 1a. 11HFS11-N
- 1b. beerlaag in beerput 4G (ca.1625-1675)
2. p-bor-10
3. 1662-1700
- 4a. 3 / 12,5 cm
- 4b. afgerond bord met rechte rand, op standring
- 5a. Aziatisch porselein
- 5b. onderglazuur blauw beschilderd
- 5c. Kangxi: op spiegel vaas met bloementak binnen cirkel; onderzijde zesmerk Ming-keizer Chenghua (1465-1487) binnen cirkel
- 5d.
- 6a.
- 6b.
- 6c. incompleet, mist groot stuk
7. bord, schotelkje
8. China
9. Schölvinck 2010, 74-75 (merkteken Kangxi tot eind 17de eeuw verboden)

15

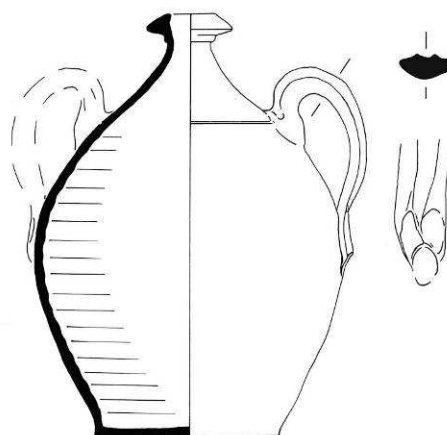
- 1a. 11HFS11-O
- 1b. beerlaag in beerput 4G (ca.1625-1675)
2. gl-fle-4
3. 1575-1725
- 4a. 5,5 / 11,5 cm
- 4b. dunwandige veelzijdige fles met lange hals en glasdraad om rand, opgestoken bodem met pontilmerk
- 5a. glas (licht groen)
- 5b. zeszijdig
- 5c.
- 5d.
- 6a. opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b.
- 6c. compleet
7. fles
- 8.
- 9.

Hofstraat 17: demping 4H
in bedsteekelder 3G

16

- 1a. 11HFS116
1b. demping 4H bedsteekelder 3G (1625/1650)
2. s2-kan-60
3. 1584
4a. 15.5 / ... cm
4b. zeer bolle kan met afgeronde buikknik en hoge cilindrische hals met bundels ribbels op de hals, op standvoet
5a. steengoed met bruin zoutglazuur (grijs baksel)
5b. glanzend bruin zoutglazuur
5c. op hals fries met groteske maskers en rozetten, op buik medaillons staande vrouw binnen rolwerk met kleine grotesken, 8 en 4 (1584)
5d.
6a.
6b.
6c. fragment van bovenhelft
7. kan
8. Aken of Raeren
9.

17

- 1a. 11HFS116-A
1b. demping 4H bedsteekelder 3G (1625/1650)
2. ib-kru-1
3. 1550-1600
4a. 15 / 24 cm
4b. kruik zonder hals en met verdikte rand, op standvlak
5a. iberisch rood aardewerk (steenrood met kleine rechthoekige glimmertjes mica)
5b. ongeglazuurd
5c.
5d. in de buik een zeshoekig gat eruit gebroken met een tang diameter 4,5 tot 5 cm
6a. standvlak
6b. twee verticale lintoren op de schouder
6c. gaaf, 1 oor afgebroken
7. kruik, olijfoliekruik (secundair gebruikt als kippenvoerbak)
8. Spanje/Portugal
9.